

2025 ІХ ХАРКІВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФОРУМ

22-26 вересня, м. Харків

Збірка матеріалів та тез доповідей учасників
Панельної дискусії

Агробізнес: стратегія розвитку в умовах євроінтеграції

2025

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України
Кафедра земельного та аграрного права**

АГРОБІЗНЕС: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Збірник матеріалів та тез доповідей
учасників Панельної дискусії
IX Харківського Міжнародного юридичного форуму
(м. Харків, 26 вересня 2025 року)*

Харків

2025

УДК 349.42

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. **Курман Т.В.**,
канд. юрид. наук, доц. **Бакай Ю.Ю.**

Відповідальний за випуск:

канд. юрид. наук, доц. **Бакай Ю.Ю.**

Агробізнес: стратегія розвитку в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів та тез доповідей учасників панельної дискусії IX Харківського Міжнародного юридичного форуму (м. Харків, 26 вересня 2025 р.) / за ред. Т.В. Курман, Ю.Ю. Бакай. Харків, 2025. 306 с.

Збірник містить матеріали виступів і тези доповідей учасників Панельної дискусії «Агробізнес: стратегія розвитку в умовах євроінтеграції», що відбулась в рамках IX Харківського Міжнародного юридичного форуму 26 вересня 2025 року.

Збірник розраховано на широке коло читачів, зокрема, на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, фахівців у галузі права та всіх, хто цікавиться питаннями правового забезпечення продовольчої, агроекологічної та енергетичної безпеки в сучасних умовах; актуальними правовими проблемами функціонування агробізнесу в умовах воєнного стану й розробки стратегії його повоєнного відродження з урахуванням вектору євроінтеграційних процесів, перспектив розвитку САП ЄС; агроінноваційного розвитку сільського господарства в умовах глобальних кліматичних змін; сертифікації сільськогосподарської продукції та взаємності у визнанні стандартів у торгівлі такою продукцією між Україною та ЄС; модернізації державної земельної політики в агросфері в умовах євроінтеграції; застосування рішень Суду Справедливості ЄС у практиці Верховного Суду, захисту прав держави, суб'єктів агробізнесу та громадян України у сфері сільськогосподарського землекористування та ін.

*Матеріали викладено в авторській редакції.
Відповідальність за їхню якість, достовірність,
відсутність тестових запозичень, несуть автори.*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

ЗМІСТ

Гетьман А.П. ВІТАЛЬНЕ СЛОВО.....	9
Артьомова А.В. ВИКОРИСТАННЯ РОБОТОТЕХНІКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	12
Бакай Ю.Ю., Стародубцев А.А. ДЕРЖАВНИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ РЕЗЕРВ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	21
Батигіна О.М. СИСТЕМАТИЧНА НЕСПЛАТА ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ОДНОСТОРОННЬОГО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	29
Вітер Д.В. ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	35
Гафурова О.В. ЩОДО РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ БІОЕКОНОМІКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС.....	51
Гордєєв В.І. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	56
Гоштинар С.Л. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ: ЕТАПИ, РИЗИКИ, СПОДІВАННЯ.....	63
Григор'єва Х.А. СТИМУЛЮВАННЯ ВУГЛЕЦЕВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА: ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЄС, США, АВСТРАЛІЇ.....	70

Данілік Д.М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ.....76

Івкін В.І.

ПРАВОВЕ ПОЛЕ АГРОВОЛЬТАЇКИ: УРОКИ ЄС І ПОШУК ШЛЯХУ
УКРАЇНИ.....79

Коваленко Т.О.

ОБ'ЄДНАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ:
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....87

Ковтун О.М.

ЛІКВІДАЦІЯ МІНАГРОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА МІНДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ:
ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ ТА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ.....94

Колісник О.І.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА І ТВАРИННИЦТВА В КОНТЕКСТІ ВИМОГ
ЄС.....100

Кондратенко Д.Ю.

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМ НА БАЗІ ІІІ ДЛЯ АГРОБІЗНЕСУ:
НЕОБХІДНІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ДОГОВІРНИХ МОДЕЛЕЙ (АГРОСЕРВІСНІ
УГОДИ, «DATA SHARING AGREEMENTS»).....106

Корнієнко Г.С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....111

Кулинич П.Ф.

ВУГЛЕЦЕВИЙ БІЗНЕС В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ЯК
НАПРЯМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ.....115

Купчення Л.І., Глущенко О.О.

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....121

Куренда С.В.

ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ВОДНИХ РЕСУРСІВ В АСПЕКТІ
РІЗНОМАНІТНОСТІ ЕКОСИСТЕМ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО
ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....125

Курман Т.В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
ТА АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....131

Лісова Т.В., Лейба Л.В.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....137

Місінкевич А.Л.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ У
ПЕРІОД ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ.....141

Рибалко К.В.

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК БАЗОВИЙ ДОКУМЕНТ
З ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТАЛОГО
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ДОСВІДУ ЄС З ОХОРОНИ ҐРУНТІВ.....146

Ситніков В.С.

СЕРТИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....155

Станіславський В.П.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ АГРОДАНИХ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....161

Туєва О.М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДАПТИВНИХ
ФОРМ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....165

Уркевич В.Ю.

РІШЕННЯ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО
СУДУ.....171

Шарапова С.В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ НА ОКРЕМИХ
КАТЕГОРІЯХ ЗЕМЕЛЬ.....179

Шульга М.В.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....185

Яремак З.В.

ХУТРОВІ ФЕРМИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС.....190

Трибуна молодих науковців

Брянкін А.С.

НЕРАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК ПІДСТАВА ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....195

Горбенко Д.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ І ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В
УКРАЇНІ.....199

Дуєнкова О.С.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ПРАВ
НА ЗЕМЛЮ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ.....204

Дягілева Є.М.

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ:
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ.....209

Кирилюк В.В.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АГРОЕКСПОРТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....215

Кириченко В.О.

ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ У
СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....220

Коротєєва А.С.

ПУБЛІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....226

Костогризів О.В.

ВИЗНАННЯ НЕОБІРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД
ДЕРЖАВИ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ
ДІЛЯНКИ.....231

Курман О.О.

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ, ДОВКІЛЛЯ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ СТАТУС В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН.....235

Куряча В.С.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА В
УКРАЇНІ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН.....239

Липчанська М.

ШІ У РЕФОРМУВАННІ ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ УКРАЇНИ.....244

Михайлюк О.І.

АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ
АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....249

Обухова П.І.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ
ЗЕМЛЯМ УКРАЇНИ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ.....253

Парицька В.Е.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПІД ОБ'ЄКТИ
ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ.....260

Поліщук В.В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ.....266

Терехов М.І.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....272

Тягун А.Д.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ПІДЗЕМНОГО
БУДІВНИЦТВА.....277

Фролов Я.А.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ BLOCKCHAIN-РЕЄСТРІВ У КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З
КОРУПЦІЄЮ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ.....286

Шудров В.С.

АГРОІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ:
ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ.....293

Щербаков Ю.С.

КАТЕГОРІЯ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....300

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні колеги, спікери та всі учасники нашого сьогоднішнього заходу, як присутні в цій залі, так і ті, хто долучився онлайн!

Щиро вітаю вас із початком роботи панельної дискусії «Агробізнес: стратегія розвитку в умовах євроінтеграції», що проходить у рамках IX Харківського Міжнародного юридичного форуму. Для нашого Університету проведення цього Форуму стало доброю традицією, символом неперервності науково-практичного професійного діалогу, навіть у найскладніші для України часи.

Ідея організації і проведення Форуму виникла внаслідок усвідомлення нагальної потреби у створенні доступної й водночас ефективної платформи для формування відкритого професійного діалогу між академічною спільнотою, юристами-практиками, міжнародними та громадськими організаціями, бізнесом, владою і, безумовно, студентською молоддю.

На сьогодні наш Форум – це єдина в Україні подія правничого спрямування, що відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року має загальнодержавне значення, проводиться регулярно нашим Університетом спільно з Національною академією правових наук України, разом з Міністерством освіти і науки України, Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерством юстиції України і Міністерством цифрової трансформації України.

Щорічно наш Форум об'єднує не лише найкращих представників юридичної професії та науки, але й представників інших професійних сфер, органів державної влади, бізнесу, міжнародних та громадських організацій, як з України, так і з інших держав світу – від Великої Британії та Німеччини до Канади й Сполучених Штатів Америки. Це ще раз підтверджує: українська правнича думка

та реалії нашого сьогодення викликають жвавий інтерес міжнародної спільноти. Цьогоріч Форум об'єднав понад 2000 учасників з різних країн світу, різних континентів.

Аграрна тематика традиційно займає вагоме місце в програмі Форуму, що зумовлюється визначальною роллю аграрного сектора в забезпеченні економічного розвитку і продовольчої безпеки, як на національному, так і на глобальному рівні. Тож актуальність проблем земельного, аграрного та екологічного права в умовах воєнного стану не лише не втрачає, але й набуває ще більшої гостроти. Сьогодні ми зосередимося на стратегічних напрямках розвитку агробізнесу в умовах євроінтеграції. Серед ключових питань:

- правове забезпечення продовольчої, екологічної та енергетичної безпеки в сучасних умовах;
- нагальні правові проблеми ведення й збереження потенціалу агробізнесу в умовах воєнного стану;
- розробка стратегії відродження аграрного сектору у повоєнний період з урахуванням вектору євроінтеграційних процесів, перспектив розвитку Спільної аграрної політики ЄС, а також необхідності адаптації до кліматичних змін, переходу до кліматично стійкого сільського господарства;
- проблеми сертифікації сільськогосподарської продукції й взаємності у визнанні стандартів у торгівлі сільськогосподарською продукцією між ЄС та Україною;
- модернізація державної земельної політики в агросфері в умовах євроінтеграції, захист прав держави та громадян України у сфері сільськогосподарського землекористування;
- застосування рішень Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду, судовий захист прав суб'єктів агробізнесу;

- напрями та особливості агроінноваційного розвитку аграрного сектору та ін.

Велика приємність для нас, що ініціатива щодо проведення Панельної дискусії саме з даної проблематики викликала вашу зацікавленість і професійний інтерес. Сьогодні у нашій дискусії візьмуть участь представники вітчизняної та зарубіжної юридичної, сільськогосподарської та технічної науки, Європейського Парламенту, Верховного Суду, агробізнесу, органів Держгеокадастру, Держпродспоживслужби, прокуратури, практикуючі юристи, судді, адвокати тощо.

Глибоко переконаний, що обмін досвідом й фахова дискусія між науковцями, представниками аграрного бізнесу, органів державної влади та міжнародними партнерами стане потужним поштовхом для подальшого вдосконалення законодавства, посилення правових гарантій, розв'язання актуальних проблем розвитку аграрного та земельного права, подолання викликів і загроз, які постали перед агробізнесом, юридичною наукою і практикою, що, в свою чергу, сприятиме сталому розвитку України та її аграрного сектору.

Від імені ректорату Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та організаційного комітету Форуму бажаю всім учасникам плідної дискусії, сміливих ідей та високих результатів, які допоможуть нам разом будувати європейське майбутнє українського агробізнесу!

Анатолій ГЕТЬМАН,
*ректор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових
наук України,
заслужений діяч науки і техніки України*

Артьомова Аліна Вадимівна,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій проектування Національного
аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», технологічний
експерт проекту Eastern Ukraine EDIH*

ВИКОРИСТАННЯ РОБОТОТЕХНІКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Використання робототехніки у сільському господарстві

Інфографіка та короткий огляд напрямів
застосування

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

Ключові акценти виступу

- 01 ПРИЧИНИ впровадження робототехніки в агросектор
- 02 ВИКОРИСТАННЯ роботів сьогодні: переваги та недоліки
- 03 ТЕНДЕНЦІЇ розвитку аграрної робототехніки

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

НОВА РЕАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ДЕФІЦИТ РОБОЧОЇ СИЛИ

Все менше людей хоче працювати на важких фізичних роботах у селі. Старіння сільського населення та міграція молоді в міста

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ

Роботи здатні працювати 24/7 без втоми, що підвищує ефективність. Автоматизація зменшує втрати врожаю, час обробки та експлуатаційні витрати

ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО

Точкове внесення добрив і засобів захисту рослин економить ресурси. Менше витрат на паливо та людський фактор

НЕОБХІДНІСТЬ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Сучасне сільське господарство потребує даних і точності (GPS, дрони, сенсори). Роботи забезпечують моніторинг стану рослин, ґрунту, погодних умов

ЕКОЛОГІЧНІ ВИМОГИ

Зменшення використання хімікатів. Мінімальний вплив на довкілля завдяки точному й раціональному обробітку

ДОСТУПНІСТЬ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Штучний інтелект, машинне навчання стали доступнішими. Вартість технологій знижується, а окупність зростає

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

НОВІ ТРЕНДИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ МАЙБУТНЄ АГРАРНОЇ РОБОТОТЕХНІКИ

Колаборативні роботи

Мікро-роботи

Деградація земель

Інтелектуальні системи

Інтернет речей (IoT)

Енергетична автономність

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN
UKRAINE
European Digital Innovation Hub

Інфографіка: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN
UKRAINE
European Digital Innovation Hub

ВИДИ РОБОТОТЕХНІКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Легкий робот-прополувач (Ecorobotix, Швейцарія)

Система збору цитрусових (Energid Technologie, США)

Збирач полуниці Rubion (Octinion, Бельгія)

Розумний збирач ґрунтових зразків SmartCore (Rogo Ag LL, США)

Co-funded by the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN UKRAINE
European Digital Innovation Hub

ВИДИ РОБОТОТЕХНІКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Система проріджування салатних культур LettuceBot 2 (Blue River Technology, США).

Ройові роботи точного посіву Fendt Xavier (AGCO/Fendt, Німеччина).

SwagBot – робот подвійного призначення від Австралійського центру польової робототехніки, що поєднує функції пасовища та прополювання

Mamut – робот для розумного моніторингу стану рослин, розроблений міжнародною компанією Cambridge Consultants та протестований у Великобританії

Co-funded by the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN UKRAINE
European Digital Innovation Hub

ВИДИ РОБОТОТЕХНІКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Літаючі автономні роботи-садівники FAR (Tevel Aerobotics, Ізраїль)

Система автономного управління трактором Blue White Robotics (стартап Blue White Robotics, Ізраїль)

Прополіювальний робот із штучним інтелектом FarmWise (FarmWise Labs, США)

Багатофункціональний робот Thorvald (британо-норвезький стартап Saga Robotics)

Co-funded by the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ РОБОТОТЕХНІКИ В АГРОСЕКТОРІ

Підвищення продуктивності — роботи працюють швидко та точно

Зменшення витрат на працю — менше залежності від сезонних робітників

Точне землеробство — мінімізація витрат ЗЗР, води, добрив

Безперервна робота — роботи можуть працювати цілодобово

Моніторинг у реальному часі — агродрони та сенсори

Поліпшення якості продукції — завдяки своєчасному догляду

Сприяння сталому розвитку — менше витрат ресурсів, точне управління

Висока вартість впровадження — обладнання та техобслуговування

Необхідність кваліфікованих кадрів — для налаштування і обслуговування

Залежність від інфраструктури — інтернет, GPS, електропостачання

Погодні обмеження — не всі системи ефективні в дощ чи туман

Складність інтеграції з існуючими системами

Проблеми з обслуговуванням у віддалених районах

Застарілі регуляції — законодавство не завжди враховує нові технології

Co-funded by the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

John Deere

**Blue River
Technology**

Autonomous Tractor Corporation

Naïo Technologies

Ecorobotix

Octinion

AGCO (Fendt)
Massey
Ferguson

Robotics Plus

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement N° 101191656.

Агрономічне програмне забезпечення, часткова автоматизація

Розробка експериментальних сільгоспроботів

Агродрони для моніторингу посівів, точкового обприскування

Прототипи агророботів, малогабаритні платформи

Використання сенсорних систем і роботів у точному аналізі ґрунту

Q YAR

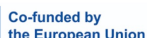

ROBOHOUSE /
AGRIBOT

Автономні платформи, дрони для обприскування

Експерименти з автономними тракторами та точним землеробством

Автоматизовані рішення для обліку врожаю, GPS-системи

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656

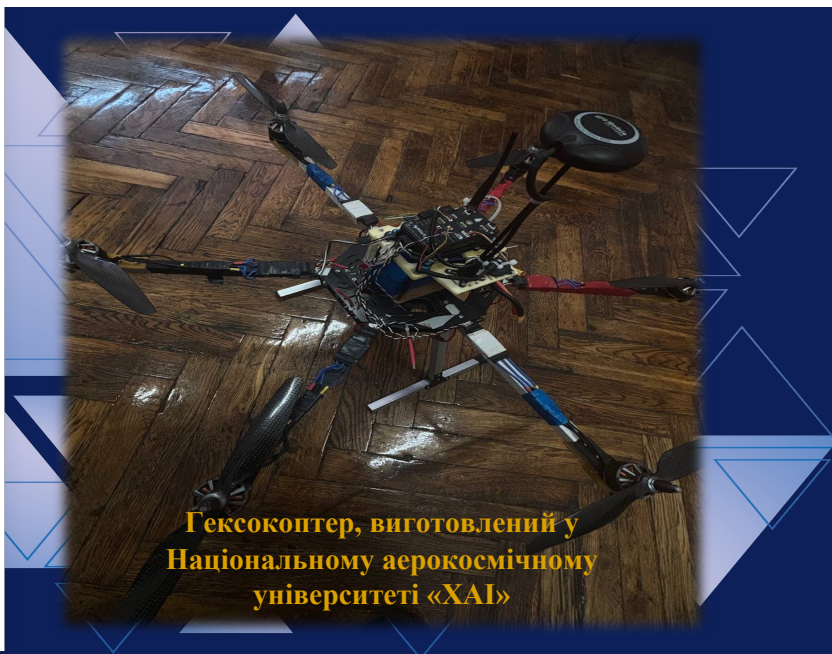

Гексакоптер

Гексакоптери відіграють важливу роль у сучасному сільському господарстві, допомагаючи підвищити ефективність аграрного виробництва та зменшити витрати. Завдяки своїй високій вантажопідйомності, маневреності та стабільності, вони широко застосовуються в різних аграрних процесах.

Переваги

- ✓ Зменшення витрат на агротехнічні операції
- ✓ Зниження споживання хімікатів та мінімізація шкоди довкіллю
- ✓ Оперативний моніторинг полів без потреби у фізичному обході
- ✓ Оптимізація використання ресурсів
- ✓ Підвищення врожайності та якості продукції

Гексакоптер, виготовлений у
Національному аерокосмічному
університеті «ХАІ»

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

Гексакоптери у сільському господарстві

Основні напрямки використання

Аналіз стану полів: завдяки камерами аналізують стан посівів, виявляють проблемні ділянки та допомагають фермерам швидко реагувати й ефективно використовувати ресурси.

Внесення добрив і пестицидів: оснащені системами розпилення рівномірно обробляють посіви добривами та пестицидами, знижуючи витрати хімікатів і мінімізуючи вплив на довкілля.

Моніторинг врожайності: аналізують розвиток культур і прогнозують врожайність, допомагаючи планувати збір урожаю та оптимізувати логістику.

Контроль зрошення: визначають вологість ґрунту, виявляючи зони, що потребують поливу, і сприяють раціональному використанню водних ресурсів.

Картографія полів: створюють точні карти полів, допомагаючи фермерам контролювати стан земель, оптимізувати внесення добрив і планувати сівозміну.

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

Авіасимулятор

Повнорозмірна панель приладів (блоки перемикачів, кермо, панель управління автопілотом, педалі управління кермом і ножним гальмом, багатофункціональна панель з РК-дисплеєм і професійними важелями для управління кількома осями)

Досить «мобільний» для переміщення

Спроектований та зроблений студентами та викладачами кафедри інформаційних технологій проектування

Авіасимулятор, виготовлений у
Національному аерокосмічному
університеті «ХАІ»

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN
UKRAINE
European Digital Innovation Hub

Гусеничний робот

Основні функції

Автономна обробка ґрунту
(оранка, розпушування)

Посів і внесення добрив

Моніторинг стану рослин та ґрунту

Збір урожаю

Приклади
використання

Вирощування зернових культур

Робота у садах і виноградниках

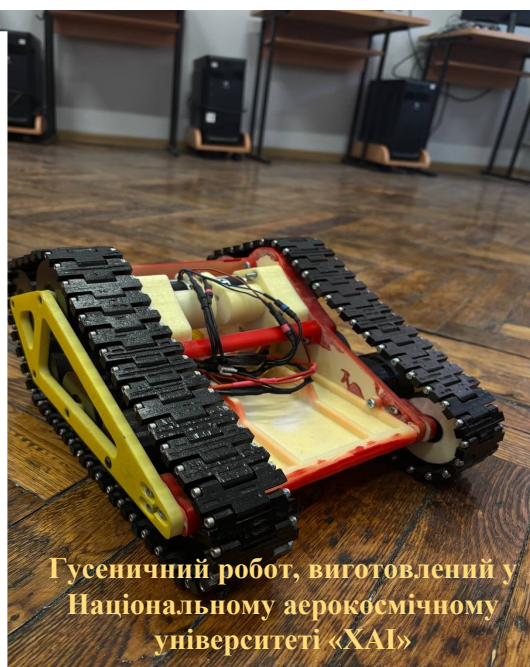
Використання у теплицях

Обслуговування кормових угідь для
тваринництва

Використання на рисових полях та
болотистих місцевостях

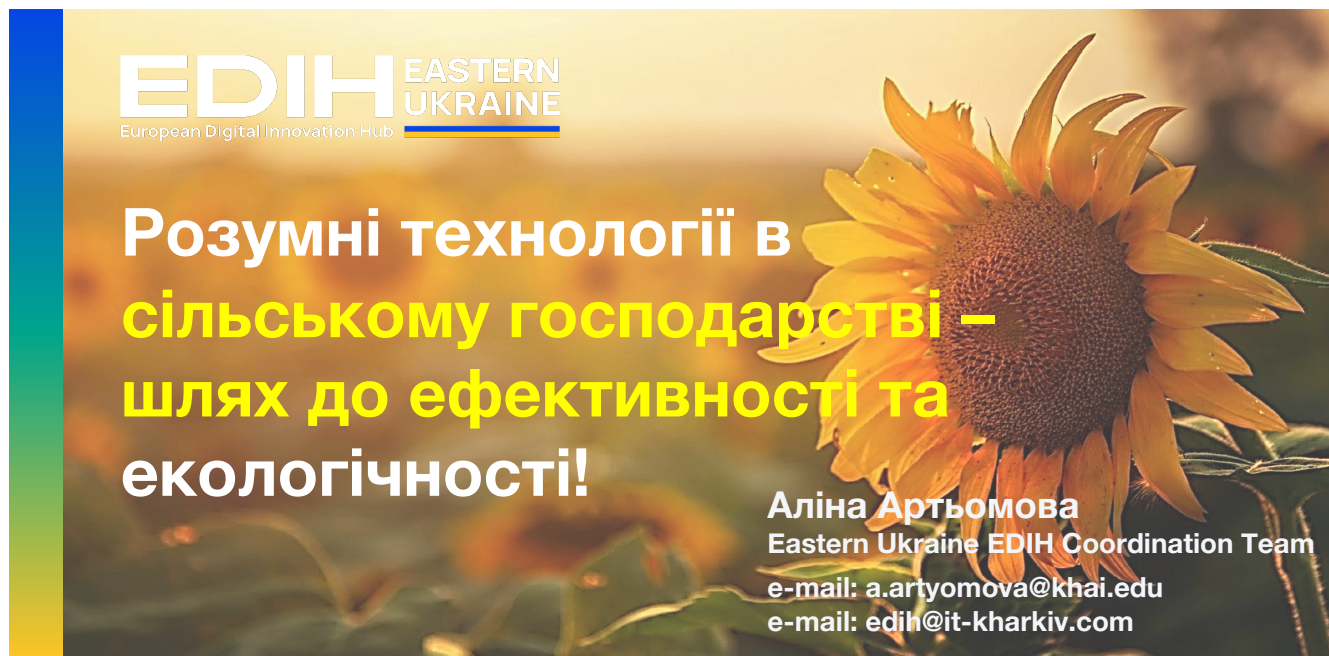
Гусеничний робот, виготовлений у
Національному аерокосмічному
університеті «ХАІ»

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

EDIH EASTERN
UKRAINE
European Digital Innovation Hub

EDIH EASTERN
UKRAINE
European Digital Innovation Hub

**Розумні технології в
сільському господарстві –
шлях до ефективності та
екологічності!**

Аліна Артьомова
Eastern Ukraine EDIH Coordination Team
e-mail: a.artiomova@khai.edu
e-mail: edih@it-kharkiv.com

Co-funded by
the European Union

The Eastern Ukraine EDIH is co-funded by the European Union through
the Digital Europe Programme under the grant agreement № 101191656.

Бакай Юлія Юріївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стародубцев Андрій Андрійович,

доктор юридичних наук, доцент,

адвокат колегії адвокатів Харківської області

ДЕРЖАВНИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ РЕЗЕРВ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило суттєву дестабілізацію національної продовольчої системи та зумовило загострення глобальних продовольчих проблем. Бойові дії істотно знизили рівень стійкості та функціональності продовольчої безпеки нашої держави, наслідком чого стали: деструкція виробничо-логістичних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції на всіх етапах – від первинного виробництва сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача; зниження виробничого потенціалу аграрного сектору, унаслідок ускладненого проведення посівних компаній на територіях, які постраждали від бойових дій, дефіцит матеріально-технічних ресурсів, зростання вартості паливно-мастильних матеріалів, агрохімікатів й засобів захисту рослин; обмеження доступу на зовнішні ринки збуту, спричинені блокуванням морських портів та ускладненням логістики експорту аграрної продукції; погіршення індикаторів продовольчої доступності у

найбільш уражених регіонах країни, що знизило можливості забезпечення базових потреб населення та підвищило рівень соціальної вразливості.

Водночас повномасштабна військова агресія Російської Федерації визначила нагальні потреби держави у запасах продовольчих товарів державного резерву, насамперед для забезпечення безперешкодного доступу людей до продуктів харчування з метою підтримання їх звичайної життєвої діяльності.

Враховуючи те, що діючі засади функціонування державного резерву, порядок його формування та використання ґрунтувалися на застарілих принципах без застосування визначеної стратегії розвитку та не враховували сучасних змін у ситуації, в якій перебувала Україна. Нагальним питанням стала необхідність максимально швидкого та ефективного реформування системи державного резерву, яка втілилася у Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 р. №771-р. [1] Однак, цим програмним документом зроблено лише фрагментарно згадки про продовольчі запаси та їхній стан. Згодом було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на реформування системи державного резерву. Ці документи заклали нові підходи до формування, розміщення, зберігання, резервування, освіження, відпуску державних запасів, у тому числі й продовольчих.

На сьогодні норми чинного законодавства не містять визначення терміну «державний продовольчий резерв», однак аналіз їх положень надає можливість виокремити наступні ознаки:

- 1) державний продовольчий резерв є складовою частиною державного матеріального резерву, виходячи з положень п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державні резерви» від 9 серпня 2023 р. №3310-IX [2];

2) цільове використання, відповідно до ст. 2 Закону України «Про державні резерви» державний продовольчий резерв призначається для: забезпечення потреб України в особливий період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час після демобілізації після закінчення воєнних дій [3]; забезпечення стратегічних потреб України, а саме для забезпечення національної безпеки, стабілізації економіки та виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; та надання гуманітарної допомоги – цільової адресної безоплатної допомоги у натуральній формі в Україні або за кордоном отримувачам, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [4];

3) складовими державного продовольчого резерву є *продовольчі товари* – харчові продукти, призначені для споживання людьми у переробленому, частково переробленому або непереробленому вигляді; та *продовольча сировина* – продукція рослинного, тваринного, мінерального, синтетичного чи біотехнологічного походження, що використовується для виробництва харчових продуктів [5];

4) запаси продовольчого резерву можуть розміщуватися як на території України, так і за її межами, з цього приводу не можна не погодитись з думкою Х.А. Григор'євої, що формування запасів покликане оперативно задовольняти фізичну доступність продовольства у разі необхідності. Перебування

продовольчих запасів за межами країни на зберіганні певної особи (вона може бути приватною) зумовлює логістичні процедури щодо транспортування і доставки таких продуктів. Не можна забувати також про специфіку продовольчої продукції. Зокрема, мова йде про потребу в супроводі такого вантажу необхідними ветеринарними, фітосанітарними документами тощо. На їх оформлення теж йде час. Крім того, можуть бути запроваджені обмеження на експорт та імпорт сільськогосподарської продукції чи продуктів харчування через певні карантинні заходи [6, с. 100];

5) продовольчі товари та продовольча сировина, які закладаються до державного продовольчого резерву мають відповідати вимогам, встановленим законодавством щодо безпеки визначених видів продукції, що підтверджується відповідними документами, протягом усього строку зберігання [2]. Параметри безпеки – науково обґрунтовані та затверджені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, параметри, включаючи максимальні межі залишків, максимальні рівні, допустимі добові дози, рівень включень, недотримання яких у харчових продуктах може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людини [7]. Отже, продовольчі товари та сировина має бути безпечною, тобто не справляти шкідливого впливу на здоров'я людини, але разом з тим якісною – відповідати сукупності характеристик, які визначають ступінь здатності забезпечувати стабільність складу і корисних властивостей протягом терміну придатності. Згідно з ст. 14 Закону України «Про державні резерви» у зв'язку з втратою якісних характеристик та/або закінченням строку зберігання (терміну придатності) продовольчі товари та сировина підлягають вилученню з обігу, з подальшою переробкою, утилізацією чи знищенням з метою недопущення негативного впливу такої продукції на життя, здоров'я людини, майно і довкілля

[2], відповідно до положень Порядку списання матеріальних цінностей державних резервів з подальшою їх переробкою, утилізацією чи знищенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2025 р. №496 [8], та Закону України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 р. №1393-XIV [9];

б) у складі державного продовольчого резерву створюється *незнижуваний запас* – мінімальний постійно підтримуваний рівень зберігання продовольчих товарів та сировини, який має складати не менш як 7 днів забезпечення потреб населення. Рівень незнижуваного запасу розраховується з урахуванням тривалості забезпечення продовольчими товарами та сировиною у днях, чисельність групи населення та добове споживання однією особою. Для застосування значення добового споживання однією особою можуть бути використані норми, які визначено в нормативних документах, фізіологічна потреба людей у продуктах харчування, визначена Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» від 3 вересня 2017 р. №1073 [10] або розрахункове значення, що обчислюється шляхом ділення річного обсягу споживання на кількість днів – 360 та чисельність населення. Під час визначення незнижуваного запасу відповідні державні органи враховують такі основні фактори: 1) спроможність держави забезпечити оперативне реагування на зовнішні та внутрішні загрози; та 2) гостра нестача на внутрішньому ринку певних видів матеріальних цінностей, необхідних для забезпечення сталого функціонування національної економіки та задоволення потреб населення (імпортозалежність) у мирний час та особливий період [11];

7) номенклатура продовольчого резерву та норми їх накопичення формується та переглядається в мирний час та особливий період Державним агентством з управління резервами за пропозиціями внесеними Міністерством аграрної політики та продовольства України. При цьому, під час формування державного продовольчого резерву враховуються низка ключових чинників, що визначають доцільність і обсяги накопичення продовольчих ресурсів, такі як: 1) результати аналізу соціально-економічних і безпекових подій у державі за певний період, а також ймовірність їх повторення у майбутньому; 2) наявні можливості держави щодо оперативного задоволення потреб у продовольчих товарах та сировині; 3) дефіцит окремих видів продовольчих товарів на внутрішньому ринку, особливо за умов імпортозалежності, як у мирний час, так і в періоди надзвичайних ситуацій чи воєнного стану; 4) тривалість зберігання продукції, яка має бути не меншою ніж 24 місяці, що гарантує її придатність до використання протягом тривалого часу [11]. Отже, формування продовольчого резерву базується на комплексній оцінці ризиків, ресурсних можливостей та стабільності продовольчого забезпечення держави.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, державний продовольчий резерв можна визначити як складову частину державного матеріального резерву, що складається з запасів продовольчих товарів та сировини, які відповідають вимогам якості, безпечності та асортименту, призначених для використання в особливий період, забезпечення стратегічних потреб та надання гуманітарної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Стратегія реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року, схвал. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 р. №771-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-p#Text>.

2. Закон України «Про державні резерви» від 09.08.2023 р. №3310-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#n134>.
3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. №3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
4. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. №1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>.
5. Лист Державної митної служби України від 17 лютого 2003 р. №11/4-10-2326-ЕП. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2326342-03#Text>.
6. Григор'єва Х. Продовольча безпека України: удосконалення законодавства в умовах воєнних, євроінтеграційних та екологічних викликів: монографія / Христина Григор'єва. – Луцьк: Вежа-Друк, 2024. – 228 с.
7. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 р. №771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text>.
8. Порядок списання матеріальних цінностей державних резервів з подальшою їх переробкою, утилізацією чи знищенням, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2025 р. №496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2025-п#Text>.
9. Закон України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14.01.2000 р. №1393-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>.
10. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» від 03.09.2017 р. №1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text>.

11. Порядок формування та перегляду номенклатури матеріальних цінностей державних резервів, норм їх накопичення, у тому числі рівня незнижуваного запасу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2024 р. №1119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119-2024-п#Text>.

Батигіна Олена Михайлівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

*доцентка кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та
трудоного права Полтавського юридичного інституту*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СИСТЕМАТИЧНА НЕСПЛАТА ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ОДНОСТОРОННЬОГО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Оренда землі є однією з найбільш поширених форм використання земельних ресурсів в Україні. Вона відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку аграрного сектору, комерційної діяльності та забезпеченні належного обігу земельних ділянок, які належать як приватним особам, так і державі чи територіальним громадам.

Згідно з чинним законодавством, договір оренди землі є двостороннім зобов'язанням, де орендодавець передає земельну ділянку у користування, а орендар перш за все зобов'язується вчасно й у повному обсязі сплачувати орендну плату та використовувати землю відповідно до її цільового призначення (ст. 13 Закону України «Про оренду землі») [1]. Разом із тим практика свідчить, що найчастішим порушенням умов договору з боку орендарів є несвоєчасна, не у повному розмірі або систематична несплата орендної плати. Такі дії підривають економічні інтереси орендодавців, зменшують рівень довіри у сфері земельних відносин і можуть призводити до соціальної напруги, особливо у сільській

місцевості, де орендна плата часто виступає основним джерелом доходів для власників земельних ділянок.

Чинне законодавство України, зокрема Земельний кодекс України від 25.10.2001 року (далі ЗК України) та Закон України «Про оренду землі» (далі Закон) передбачають можливість дострокового розірвання договору оренди у разі невиконання зобов'язань орендарем. Однією з ключових підстав для цього виступає саме систематична несплата орендної плати. Водночас на практиці виникають складнощі у визначенні та доведенні поняття «систематичності», що зумовлює неоднозначність у судових рішеннях.

Отже, актуальність обраної теми полягає у тому, що питання належного виконання орендних зобов'язань безпосередньо пов'язане з гарантіями захисту прав власників землі та стабільністю земельних відносин в Україні. Дослідження правових підстав та судової практики для одностороннього розірвання договору у випадку систематичної несплати орендної плати є необхідним для забезпечення правової визначеності та справедливого врегулювання спорів між сторонами договору.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз правової природи систематичної несплати орендної плати як підстави для одностороннього розірвання договору оренди земельної ділянки, з'ясування змісту та критеріїв «систематичності», дослідження судової практики, а також формулювання можливих шляхів удосконалення законодавчого регулювання цієї проблеми.

Загальні підстави припинення права користування земельною ділянкою (в тому числі й на умовах оренди) визначені у ст. 141 ЗК України. У свою чергу стаття 31 Закону України «Про оренду землі» вже безпосередньо встановлює можливість розірвання договору оренди у тому числі і шляхом розірвання у судовому порядку.

Розірвати договір оренди земельної ділянки можна з різних підстав: істотне порушення договору другою стороною (ч. 2 ст. 651 ЦК України); недосягнення згоди у випадку істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (ч. 1 ст. 652 ЦК України); невиконання сторонами умов, передбачених договором оренди землі (ст. 32 Закону); випадкове знищення чи пошкодження об'єкта оренди, яке істотно перешкоджає передбаченому договором використанню земельної ділянки (ст. 32 Закону); використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам (п. «г» ч. 1 ст. 141 ЗК України); використання земельної ділянки не за цільовим призначенням (п. «г» ч. 1 ст. 141; п. «а» ч. 1 ст. 143 ЗК України); систематична несплата орендної плати (п. «д» ч. 1 ст. 141 ЗК України) тощо.

Звернемо свою увагу на одну із найрозповсюдженіших підстав припинення орендних відносин на землю – систематична несплата орендної плати.

Верховний Суд дійшов висновку, що під «систематичністю» розуміється два та більше випадки несплати орендної плати, передбаченої договором. Порушення умов договору оренди в частині зобов'язання сплати орендної плати лише один раз не вважається систематичним і не може бути підставою для розірвання договору оренди [2].

Важливе значення окрім розуміння значення поняття «систематичність» має «недоплата орендної плати». На рівні Верховного Суду неодноразово розглядалося питання і можливості розірвання договору оренди земельної ділянки у разі недоплати, тобто вчасної сплати орендної плати, але у меншому розмірі. Спочатку судова практика йшла шляхом визнання відсутності підстав для розірвання договору оренди землі у разі недоплати орендної плати. Суди вважали, що підстава для розірвання договору виникає лише тоді, коли орендар взагалі не сплачує орендну плату. Надалі судова практика пішла іншим шляхом, зокрема у

Постанові Верховного Суду від 10.12.2019 року визначено, що систематична сплата орендної плати не у повному обсязі, визначеному договором, тобто як невиконання, так і неналежне виконання умов договору, є підставою для розірвання такого договору [3]. Те ж саме підтверджує і остання судова практика [4].

Необхідно звернути увагу, що у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2024 року уточняється два важливі моменти: 1. Співвідношення загальних та спеціальних норм у вирішенні питання про розірвання договору оренди землі, а саме: п. «д» ч. 1 ст. 141 ЗК України (систематична повна не сплата орендної плати) та ч. 2 ст. 651 ЦК України (істотне порушення умов договору у вигляді недоплати орендної плати); 2. Правове значення сплати заборгованості з орендної плати після пред'явлення позову про розірвання договору оренди землі з підстав систематичної несплати орендної плати [4].

Передусім ВП ВС визначила, що специфічні підстави припинення права оренди землі, зокрема за систематичну повну несплату орендної плати за землю, визначені відповідними нормами ЗК України, а нормами ЦК України надається можливість додаткової оцінки саме часткової несплати (недоплати) орендної плати за землю та її кваліфікації як істотного порушення договору в контексті з'ясування наявності підстав для його розірвання. Приписи про підстави припинення права користування земельною ділянкою, визначені п. «д» ч. 1 ст. 141 ЗК України та ч. 2 ст. 651 ЦК України, на думку суду, не суперечать одні одним.

Підставою розірвання договору оренди землі згідно з п. «д» ч. 1 ст. 141 ЗК України є саме систематична, тобто неодноразова (два та більше випадків), повна несплата орендної плати. Ця спеціальна правова норма за визначенням Верховного Суду у такому разі є самостійною та достатньою, і звертатися до більш загальної норми ч. 2 ст. 651 ЦК України немає потреби, оскільки вона

передбачає саме додаткову (до основної) підставу для розірвання договору оренди землі. Натомість, якщо має місце сплата орендної плати в меншому розмірі, аніж визначений умовами договору оренди землі, тобто орендар допустив часткову несплату (недоплату) орендної плати, застосуванню підлягає загальне правило ч. 2 ст. 651 ЦК України. Якщо суд дійде висновку, що орендар істотно порушив умови договору та внаслідок часткової недоплати орендної плати орендодавець значною мірою був позбавлений того, на що розраховував, то договір має бути розірваний на підставі зазначеної норми ЦК України.

Важливо не забувати, що у випадках, коли має місце незначна часткова несплата орендної плати або виникає спір щодо її розміру, порядку чи строків внесення, орендодавець має право звернутися до суду з позовом про стягнення заборгованості, 3 % річних, інфляційних втрат, неустойки та інших належних платежів. Такий спосіб захисту вважається дієвим і справедливим, адже він забезпечує відновлення порушеного права орендодавця та водночас дозволяє зберегти чинність договору оренди землі.

Отже, систематична несплата орендної плати за землю є однією з ключових та найпоширеніших підстав для розірвання договору оренди земельної ділянки, особливо сільськогосподарського призначення. Законодавство України чітко визначає обов'язок орендаря своєчасно та у повному обсязі сплачувати орендну плату, а також передбачає наслідки її невиконання. Судова практика, зокрема позиції Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, відіграє вирішальну роль у тлумаченні поняття «систематичності», уточнюючи, що два і більше випадки повної несплати орендної плати є достатньою підставою для дострокового розірвання договору, тоді як недоплата кваліфікується як істотне порушення договору. Водночас у випадках незначної часткової несплати чи спорів щодо розміру платежів орендодавець має право звернутися до суду зі стягненням

боргу та інших фінансових санкцій без розірвання договору, що дозволяє зберегти баланс інтересів сторін.

Таким чином, комплексний підхід до правового регулювання та його практичного застосування забезпечує належний рівень захисту прав орендодавців, сприяє стабільності земельних відносин та формує передбачувану правову практику. Водночас доцільним є подальше удосконалення законодавства у напрямку більш чіткого визначення критеріїв систематичності та уніфікації підходів судової практики задля забезпечення правової визначеності та справедливості у земельних правовідносинах.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
2. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати КЦС від 06.03.2019 р. у справі № 183/262/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80458238>
3. Постанова Верховного Суду від 10.12.2019 у справі №183/1749/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86205820>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2024 року у справі № 918/391/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123602976>

Вітер Дмитро Вадимович,

доктор філософії, начальник відділу представництва інтересів держави з питань земельних відносин управління представництва інтересів держави в суді Харківської обласної прокуратури

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В умовах неспровокованої широкомасштабної військової агресії Росії проти України, її народу, культури, цінностей та навіть історичної пам'яті, серед інших актуальних питань на перший план виходить питання збереження культурної спадщини нашої нації.

Слід зауважити, що агресія стосовно України та її народу була розпочата країною-терористом не у 2022 році і навіть не у 2014 році, вона триває століттями, яку б назву не мала ця країна: Російська Федерація, СРСР, Російська Імперія, Московське царство тощо. Протягом століть агресор, крім спроб фізично винищити нашу націю, намагається стерти і нашу ідентичність різними шляхами. Це було і зросійщення українців, і фальсифікація історії, і намагання розколу українського суспільства, зокрема через перекручування спільного минулого нації та нав'язування російських наративів щодо його тлумачення.

З метою протидії таким намаганням в умовах сьогодення постає питання забезпечення збереження матеріальних об'єктів культурної спадщини з урахуванням того, що вони є «німими свідками» та доказами об'єктивної історії нашої країни. Особливе місце серед таких матеріальних об'єктів займають пам'ятки археології, які зберегли матеріальні об'єкти стародавньої історії, з

урахуванням того, що з таких давніх часів збереглась дуже обмежена кількість джерел інформації.

Відповідно до сайту ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини» на території Харківської області на державному обліку перебуває 9449 пам'яток культурної спадщини, з них: 6895 пам'яток археології (553 комплекси, в які входять 6467 пам'яток та 428 окремих пам'яток). Здебільшого це кургани, селища, городища, поселення, стоянки та могильники, які розташовані за межами населених пунктів в сільській місцевості, часто-густо посеред поля.

На превеликий жаль через відсутність належного фінансування майже всі вказані пам'ятки не досліджені, відповідні археологічні розкопки не проведені. Відповідно з пам'яток не вилучені у встановлений законом спосіб із додержанням всіх процедур матеріальні об'єкти, вони належним чином не досліджені та не передані до музейних фондів.

Поряд з цим, з урахуванням того що більшість цих пам'яток знаходяться посеред полів, місцеві сільгоспвиробники використовують земельні ділянки, в межах яких знаходяться пам'ятки, як рілля. Щороку вони розорюють ці ділянки, що веде до пошкодження та повільного знищення пам'яток археології, зокрема тих матеріальних об'єктів, які розташовані у відповідних шарах землі та мають культурну цінність. Такий антропогенний вплив на ці пам'ятки протягом багатьох років знищує ті пласти культури та історії, які не були вивчені досконально і як наслідок можуть бути втрачені назавжди.

З метою недопущення пошкодження та знищення пам'яток археології на рівні національного законодавства прийнято чималу кількість нормативно-правових актів. Однак, слід констатувати, що у своїй сукупності вказані правові норми та їх реалізація на сьогодні не досягли бажаного успіху, адже, як вже відмічено,

більшість пам'яток саме зараз знищується в ході сільськогосподарських робіт на відповідних земельних ділянках.

В ході своєї практичної діяльності я неодноразово брав участь у представництві інтересів держави в суді органами прокуратури в сфері земельних відносин щодо земель, в межах яких розташовані пам'ятки археології. З урахуванням практичного досвіду та актуальної практики Верховного Суду у цій категорії судових справ вважаю, що слід виділити ряд недосконалостей національного законодавства, а також практики його застосування, усунення яких суттєво підвищить ефективність захисту об'єктів культурної спадщини – пам'яток археології на території держави, в тому числі у Харківському регіоні.

Для початку слід проаналізувати окремі норми чинного законодавства, якими регулюються правовідносини у сфері пам'яток археології, зокрема щодо земель, в межах яких вони розташовані. Так, відповідно до п. «г» ч. 4 ст. 84 ЗК України, до земель державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать землі під об'єктами історико-культурного призначення, що мають особливу наукову, естетичну та історико-культурну цінність.

Згідно з ч. 1 ст. 34 Закону України «Про охорону культурної спадщини», землі, на яких розташовані пам'ятки, історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, належать до земель історико-культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», усі пам'ятки археології, в тому числі ті, що знаходяться під водою, включаючи пов'язані з ними рухомі предмети, є державною власністю. Землі, на яких розташовані пам'ятки археології, перебувають у державній власності або

вилучаються (викуповуються) у державну власність в установленому законом порядку.

Відповідно до ст. 352 ЦК України, якщо в результаті дій або бездіяльності власника пам'ятки культурної спадщини їй загрожує пошкодження або знищення, відповідний орган охорони культурної спадщини робить власнику пам'ятки відповідне попередження. Якщо власник пам'ятки культурної спадщини не вживе заходів щодо її збереження, зокрема у зв'язку з неможливістю створення необхідних для цього умов, суд за позовом відповідного органу охорони культурної спадщини може постановити рішення про її викуп.

Чинним законодавством передбачено встановлення обмеження у використанні цих земель. Так, статтею 111 ЗК України закріплено, що законом, прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами, договором, рішенням суду можуть бути встановлені в тому числі обмеження у використанні земель у формі заборони на провадження окремих видів діяльності. Обмеження у використанні земель підлягають державній реєстрації в Державному земельному кадастрі у порядку, встановленому законом, і є чинними з моменту державної реєстрації.

Відповідно до ст. 112 ЗК України, охоронні зони створюються навколо особливо цінних об'єктів культурної спадщини з метою охорони і захисту їх від несприятливих антропогенних впливів.

Відповідно до ст. 14-1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», територія пам'ятки — це територія, історично і топографічно пов'язана з розпланувально-просторовою еволюцією пам'ятки, для якої визначається спеціальний охоронний режим її використання з метою збереження цілісності пам'ятки.

Режим використання території пам'ятки встановлює обмеження діяльності у використанні відповідної території (земель). Будь-яка діяльність у межах території пам'ятки має здійснюватися з дотриманням режиму використання пам'ятки, у тому числі всіх обмежень у використанні земель. Відомості про межі і режими використання території пам'ятки підлягають внесенню до Державного земельного кадастру, містобудівного кадастру як відомості про обмеження у використанні земель.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про охорону культурної спадщини», усі власники пам'яток, щойно виявлених об'єктів культурної спадщини чи їх частин або уповноважені ними органи (особи) незалежно від форм власності на ці об'єкти зобов'язані укласти з відповідним органом охорони культурної спадщини охоронний договір. А у ч. 1 ст. 16 Закону України «Про охорону культурної спадщини» закріплено, що інформування про об'єкти культурної спадщини, занесені до Реєстру, провадиться шляхом: встановлення охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій незалежно від форм власності.

З системного аналізу вказаних норм законодавства вбачається, що пам'ятки археології перебувають виключно у державній власності. Земельні ділянки, на яких вони розташовані, відносяться до земель історико-культурного призначення і також повинні перебувати виключно у державній власності. Передача таких ділянок у приватну власність заборонена.

Навіть якщо відповідна земельна ділянка опинилась у приватній власності, то вона вилучається (викупується) у державну власність в установленому законом порядку. А за умови, якщо в результаті дій або бездіяльності власника пам'ятки культурної спадщини їй загрожує пошкодження або знищення, то орган охорони

культурної спадщини викупувають в примусовому порядку цю пам'ятку на підставі рішення суду.

З урахуванням того, що пам'ятка археології нерозривно пов'язана із земельною ділянкою, на якій вона розташована, то за рішенням суду викупується саме ділянка, з урахуванням того, що пам'ятка і так перебуває виключно у державній власності.

До проведення процедури вилучення (викупу) земельної ділянки, його власник зобов'язаний укласти та дотримуватись охоронного договору щодо відповідної пам'ятки археології, а також в будь-якому разі обмежити господарську діяльність на території пам'ятки та дотримуватись спеціального охоронного режиму її використання з метою збереження цілісності пам'ятки.

Водночас, відомості про межі, обмеження і режими використання території пам'ятки підлягають внесенню до Державного земельного кадастру, містобудівного кадастру як відомості про обмеження у використанні земель. А безпосереднього на місцевості повинні бути встановлені відповідні охоронні дощечки та знаки. Разом з тим, як засвідчує практика, вказані вимоги законодавства не виконуються майже щодо всіх пам'яток археології та земельних ділянок, на яких вони розташовані. Через відсутність фінансування технічна документація із землеустрою та науково-проектна (науково-дослідна) документація з визначення меж та режимів використання території пам'ятки щодо майже всіх вказаних пам'яток так і не була розроблена через що відповідні відомості до Державного земельного кадастру щодо наявності на відповідних земельних ділянках пам'яток археології, обмеження щодо їх використання у зв'язку з цим, внесені не були.

За таких умов розпорядники земельних ділянок (у різний час з урахуванням вимог чинного на момент відведення земель законодавства – державні районні

адміністрації, ГУ Держземагентства / Держгеокадастру в області, органи місцевого самоврядування), а також органи державного контролю та приватні/державні землевпорядні організації під час відведення земельних ділянок у приватну власність не мали будь-яких відомостей про те, що в їх межах розташовані пам'ятки археології.

Поряд з цим, більшості відповідних об'єктів культурної спадщини було присвоєно статус пам'ятки археології наказами Міністерства культури України (Міністерства культури та інформаційної політики України) лише після відповідних досліджень і інвентаризацій, які відбулись у 2011-2014 роках та у 2019-2020 роках.

У переважної більшості відповідних об'єктів, розташованих на території Харківської області, до цих років не було статусу пам'ятки культурної спадщини. Слід врахувати, що здебільшого відповідні об'єкти розташовані серед полів, які перебували у користуванні колишніх колективних сільськогосподарських підприємств. На початку 2000-х років відбулась земельна реформа, в ході якої землі КСП були передані у приватну власність їх членам у вигляді земельних часток (паїв). Таким чином, більшість земельних ділянок, в межах яких розташовані вказані пам'ятки археології, опинились у приватній власності до 2010 року, тобто ще до присвоєння їм статусу пам'ятки. Такі ділянки у ДЗК мають категорію землі сільськогосподарського призначення, вид використання – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва (без будь-яких обмежень). А інша частина земельних ділянок вказаної категорії безоплатно була передана в різні роки розпорядниками земель із державної або комунальної власності у приватну власність фізичних осіб для ведення особистого селянського господарства. Такі ділянки у ДЗК мають категорію землі сільськогосподарського призначення, вид використання – для ведення ОСГ (без будь-яких обмежень).

Вибірковим аналізом встановлено, що більшість пам'яток археології Харківської області знаходяться в межах земельних ділянок, які перебувають у приватній власності. Більшість з них – паї, передані у приватну власність до присвоєння статусу, меншість – ОСГ, деякі передані до присвоєння статусу, деякі після.

Всі земельні ділянки, які вдалось ідентифікувати, у ДЗК та Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно мають категорію землі сільськогосподарського призначення, а ні землі історико-культурного призначення. Також у цих державних реєстрах відсутні відомості щодо будь-яких обмежень та/або режимів використання цих земель.

Будь-які охоронні дощечки та знаки також відсутні на місцевості.

Більшість з цих земельних ділянок передані їх власниками – фізичними особами в оренду юридичним особам – місцевим приватним підприємствам для ведення сільськогосподарського виробництва без будь-яких обмежень.

Охоронні договори жодним власником таких земельних ділянок з органом охорони культурної спадщини не укладено.

Постає питання чому чинне законодавство щодо охорони цих пам'яток археології фактично не працює і які заходи можливо та необхідно оперативно вжити, щоб покращити ситуацію з метою збереження тих пам'яток, які ще можливо врятувати та зберегти.

Перше і найголовніше це необхідно вжити невідкладних заходів щодо можливості ідентифікувати відповідні об'єкти культурної спадщини на місцевості та на кадастровій карті, в тому числі з метою встановлення хоча б орієнтовно в межах якої земельної ділянки (земельних ділянок) перебуває відповідна пам'ятка.

У Державному реєстрі нерухомих пам'яток України по Харківській області щодо частини пам'яток археології зазначені їх координати, що хоч якось надає

можливість встановити місцезнаходження пам'ятки. Однак, ці координати зазначені далеко не щодо всіх пам'яток, а лише по декільком територіальним громадам, також вони зазначені у незручному форматі і для того щоб перенести їх на кадастрову карту необхідні спеціальні знання. Тобто наявність цих координат не дає у повній мірі можливості встановити місцезнаходження пам'ятки археології по відношенню до сформованих земельних ділянок на кадастровій карті. Більш того, такі координати зазначені не більше ніж у 25% пам'яток. Щодо інших пам'яток взагалі просто зазначено орієнтовне розташування, що унеможливорює встановити їх місце розташування, на підставі лише відомостей вказаного реєстру.

При цьому у органу охорони культурної спадщини щодо кожної пам'ятки археології наявні як мінімум такі документи як паспорт та схема розташування. Однак, вказані документи відсутні у публічному доступі. Пропонується викласти у публічний доступ на офіційних Інтернет сайтах або єдиному Інтернет порталі органів охорони культурної спадщини всі наявні документи щодо всіх пам'яток археології з урахуванням того, що вони перебувають у виключній державній власності і це не зачепить прав третіх приватних осіб.

Крім того, пропонується внести до Державного реєстру нерухомих пам'яток України хоча б координати всіх відповідних пам'яток.

Поряд з цим, навіть за умови зазначення всіх координат пам'яток та наявності у публічному доступі їх схем розташування, ідентифікувати їх місцезнаходження зможуть лише особи зі спеціальними знаннями. Тому пропонується додати додатковий аналітичний шар до Публічної кадастрової карти України щодо орієнтовного розташування пам'яток археології.

Слід зауважити, що такі шари наявні щодо інших категорій особливо цінних земель, а саме земель ПЗФ, лісгосподарського призначення, прибережної захисної смуги (землі водного фонду). Наявність такого шару, звісно, не зможе

повноцінно замінити внесення відомостей до ДЗК, як це передбачено чинним законодавством. Однак, при тому що деякі пам'ятки ще перебувають на землях, які не передані у приватну власність, це забезпечить їх від такої передачі, адже під час передачі всі відповідні органи та організації будуть мати можливість побачити, що хоча б орієнтовно в межах відповідної ділянки розташована пам'ятка археології. Такі відомості спонукають відповідні органи уточнити інформацію у органу охорони культурної спадщини, який в свою чергу надасть більш точну інформацію.

Крім того, наявність такого шару на Публічній кадастровій карті надасть можливість здійснювати як державний так і громадський контроль щодо використання земель вказаної категорії з метою запобігання їх розорювання та проведення господарської діяльності, яка може пошкодити або знищити відповідні пам'ятки.

Так, відповідні органи місцевого самоврядування, державного контролю, громадські організації та окремі місцеві активісти, правоохоронні органи, в тому числі органи прокуратури, завдяки такому аналітичному шару зможуть ідентифікувати на карті де саме знаходиться пам'ятка, в межах якої земельної ділянки (ділянок) вона розташована, до якої категорії земель віднесена ділянка.

В подальшому на місцевості також можливо буде орієнтовно ідентифікувати пам'ятку та зрозуміти чи проводиться якась господарська діяльність, яка може її пошкодити або знищити, який саме антропогенний вплив зазнала пам'ятка.

Безумовно такі заходи є тимчасовими до розроблення відповідної землевпорядної та науково-дослідної документації, винесення меж пам'ятки в натурі на місцевості, визначення координат поворотних точок таких меж та внесення таких відомостей до ДЗК.

В довгостроковій перспективі пропонується передбачити відповідне фінансування на вжиття вищевказаних заходів в рамках післявоєнного відновлення та відбудови України.

Поряд з цим, навіть за умови повної ідентифікації та встановлення місцезнаходження всіх пам'яток на місцевості та відносно сформованих земельних ділянок на кадастровій карті, тобто по суті встановлення в межах яких саме ділянок знаходяться пам'ятки та яка площа перетину, це є лише першим кроком до відновлення їх охорони та забезпечення збереження від пошкоджень та руйнувань.

Так, у разі якщо пам'ятка археології розташована в межах земельної ділянки, яка була відведена у приватну власність після присвоєння пам'ятки відповідного статусу, наявні підстави для повернення такої ділянки у державну власність в судовому порядку. На даний час склалась позитивна судова практика Верховного Суду за позовами вказаної категорії. При цьому не має значення скільки разів в подальшому земельна ділянка була відчужена, чи було її поділено (об'єднано) на інші земельні ділянки. Також, не має значення скільки часу минуло з моменту первісного відведення земельної ділянки з урахуванням того, що строки позовної давності до вказаної категорії позовів не застосовуються.

Так, відповідно до постанови Верховного Суду від 31.07.2019 у справі № 813/4701/16, земельна ділянка належить до земель історико-культурного призначення за фактом знаходження на ній пам'ятки культурної спадщини. Неприйняття органом місцевого самоврядування рішення про зміну цільового призначення цієї земельної ділянки та приведення його у відповідність до дійсного призначення не впливає на правовий режим цієї земельної ділянки як такої, що належить до земель історико-культурного призначення, оскільки, за

законом, такий правовий режим пов'язаний з фактом знаходження на ній відповідної пам'ятки, а не рішенням органу місцевого самоврядування.

Відповідно до постанови Верховного Суду від 05.10.2022 у справі № 557/303/21, заволодіння громадянами та юридичними особами землями, на яких розташовані пам'ятки археології (перехід до них права володіння цими землями), є неможливим. Розташування таких земель вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця. Відтак зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки.

Таким чином, після повної ідентифікації земельних ділянок, в межах яких розташовані пам'ятки археології, у органів державної влади та органів прокуратури буде можливість повернути у власність держави всі земельні ділянки, які були відчужені після присвоєння статусу відповідним пам'яткам археології.

Наприклад органами прокуратури Харківської області у 2024 році пред'явлено 15 позовів вказаної категорії земель загальною площею 74,55 га. В тому числі, позови пред'являлись щодо земель в межах таких об'єктів культурної спадщини як пам'ятки національного значення Городище «Полкова Микитівка», Городище і селище «Суша Гомільша» та Городище «Коломак».

Слід зауважити, що така можливість буде лише за умови незмінності судової практики та надання до суду достатніх та переконливих, належних і допустимих доказів. Судову практику про те, що позовна давність на вказану категорію позовів не розповсюджується, на даний час не є сталою, так Велика Палата

Верховного Суду на даний час переглядає рішення у справі № 922/264/24 з метою формування єдиного підходу з цього питання.

Разом з тим, навіть за умови залишення відповідної судової практики, належного відпрацювання органами державної влади та прокуратури у їх інтересах всього масиву відповідних земельних ділянок, таких ділянок є меншість по відношенню до ділянок, в межах яких перебувають пам'ятки, яким не було присвоєно відповідний статус на момент первісного відведення ділянок у приватну власність.

Відповідні рішення органів державної влади або місцевого самоврядування про відведення цих земельних ділянок були законними на момент їх прийняття.

Позбавлення відповідних фізичних або юридичних осіб права власності на ці земельні ділянки шляхом оскарження рішень про їх відведення, які були прийняті до присвоєння статусу пам'ятки, буде очевидним порушенням ст. 1 Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Таким чином, щодо вказаної категорії земельних ділянок необхідно застосовувати вимоги ч. 5 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» та ст. 352 ЦК України, а саме забезпечити їх викуп державою, в тому числі примусовий викуп на підставі рішень суду.

Разом з тим, механізм примусового викупу ні на рівні Кабінету Міністрів України, ні на рівні Міністерства культури та інформаційної політики України до теперішнього часу не розроблений та відповідним розпорядчим документом не затверджений.

Це при тому, що відповідною нормою було доповнено Закон України «Про охорону культурної спадщини» у січні 2005 року, а у ЦК України така норма наявна з моменту його прийняття у січні 2003 року.

Опрацюванням відомостей з Єдиного державного реєстру судових рішень не виявлено жодне судове рішення щодо задоволення або відмови у задоволенні позову про примусовий викуп пам'яток культурної спадщини, в тому числі земельних ділянок, в межах яких знаходяться пам'ятки археології і з якими вони нерозривно пов'язані.

Виявлено лише одну справу такої категорії № 924/985/14 у Господарському суді Хмельницької області, однак ухвалою суду від 29.07.2014 позов залишено без розгляду через не надання позивачем витребуваних судом доказів.

Таким чином необхідно розробити та затвердили відповідний механізм примусового викупу земельних ділянок вказаної категорії.

В довгостроковій перспективі пропонується передбачити відповідне фінансування на вжиття вищевказаних заходів в рамках післявоєнного відновлення та відбудови України, в тому числі фінансування щодо проведення обстеження та оцінки земельних ділянок, а також безпосередньо для їх викупу.

Як тимчасовий захід пропонується укласти з усіма власниками відповідних земельних ділянок охоронні договори на умовах і в порядку, визначеними постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 № 1768.

У разі якщо добровільно власники ділянок відмовляться укласти такі договори, наявна позитивна судова практика щодо зобов'язання їх це зробити на підставі рішення суду, прийнятого в порядку КАС України (такий висновок наведений у постанові Верховного Суду від 23.12.2019 у справі №806/1536/18).

Укладення таких договорів забезпечить збереження пам'яток до вирішення питання щодо викупу (примусового викупу) відповідних земельних ділянок у їх власників на користь держави.

Підсумовуючи вищевикладене слід підкреслити, що ситуація, що склалась, потребує оперативного втручання держави з метою збереження нашої культурної

спадщини. Зволікання може привести до втрати важливих культурних цінностей та інформації про нашу стародавню історію, що в тому числі буде працювати на руку країні-терористу, яка століттями проявляє агресію до нашого народу у різних формах. Кінцевою метою всіх заходів повинно бути збереження відповідних пам'яток археології, їх повне дослідження, вилучення і збереження відповідних предметів і передача їх до музейних фондів. Пропонується розробити план заходів з метою досягнення цієї мети та включити його реалізацію та фінансування в рамках післявоєнної відбудови України.

При цьому серед інших до першочергових заходів до плану післявоєнного відновлення України з метою збереження пам'яток до їх дослідження пропонується включити та профінансувати наступні:

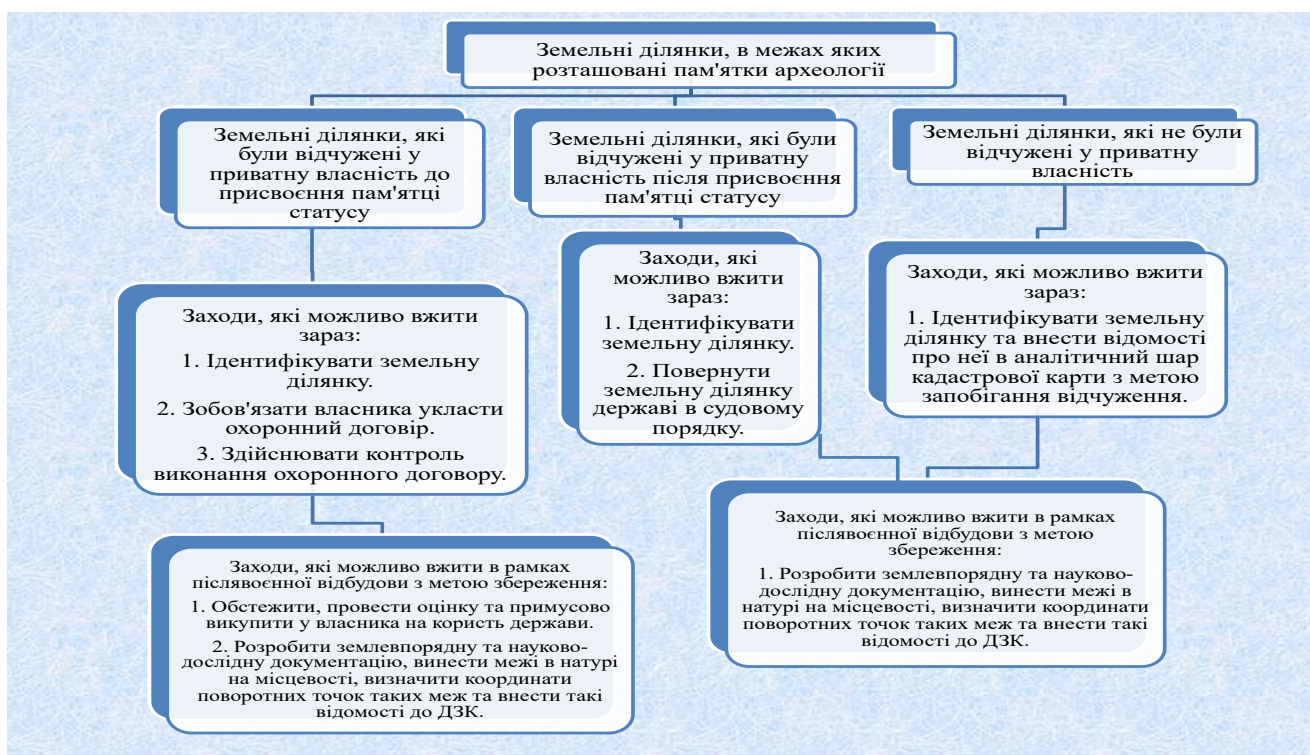
1. Щодо всіх пам'яток археології, включених до реєстру – розробити відповідну землевпорядну та науково-дослідну документацію, винести межі пам'яток в натурі на місцевості, визначити координати поворотних точок таких меж та внести такі відомості до ДЗК.

2. Щодо земельних ділянок, в межах яких розташовані пам'ятки, яким було присвоєно відповідний статус після відведення ділянки у приватну власність – провести обстеження та оцінку земельних ділянок, провести їх викуп (примусовий викуп) у власників.

Крім того, пропонується вжити невідкладні заходи, які не потребують надмірного фінансування:

1. Викласти у публічний доступ на офіційних Інтернет сайтах або єдиному Інтернет порталі органів охорони культурної спадщини всі наявні документи щодо всіх пам'яток археології, зокрема паспорти та схеми розташування.

2. Внести до Державного реєстру нерухомих пам'яток України координати всіх пам'яток археології у єдиному та зручному форматі.
3. Додати додатковий аналітичний шар до Публічної кадастрової карти України щодо орієнтовного розташування пам'яток археології.
4. Розробити та затвердити механізм примусового викупу земельних ділянок, на яких розташовані пам'ятки археології, відповідно до вимог ч. 5 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» та ст. 352 ЦК України.

Гафурова Олена Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЩОДО РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ БІОЕКОНОМІКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС

Концепцію циркулярної біоекономіки, яка базується на стійкому і ефективному використанні відходів загалом і біомаси зокрема, було розроблено у 80-90-ті роки XX століття, коли науки про життя вперше потрапили до поля зору зарубіжних економістів [1]. Це дало поштовх і для розвитку законодавства ЄС у вказаній сфері. Так, вже у 2012 році Європейська Комісія прийняла повідомлення «Інновації для сталого зростання: біоекономіка для Європи» [2] (далі – *стратегія біоекономіки*), а у 2018 році – оновлене повідомлення – «Стала біоекономіка для Європи: зміцнення зв'язку між економікою, суспільством та довкіллям» [3] (далі – *оновлена стратегія біоекономіки*). Якщо у першому документі зазначалося лише про необхідність формування стратегії біоекономіки (п. 1), то у другому – на необхідність максимізації внеску біоекономіки в основні пріоритети європейської політики (п. 2) та здійснення дій у напрямі сталої циркулярної біоекономіки (п. 4).

На жаль, в українському законодавстві зазначеній проблематиці не приділяється достатньої уваги. Єдиним нормативно-правовим актом, в якому йдеться про необхідність розвитку циркулярної біоекономіки, є Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року,

схвалена розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. (далі – *Стратегія розвитку сільського господарства*), яка визначає її як напрям із виконання завдання «Сприяння пом'якшенню наслідків змін клімату та адаптації до них» стратегічної цілі 5. При цьому, слід зазначити, що у національне законодавство введено поняття «циркулярна економіка» - підхід до управління економічними ресурсами, що спрямовується на зменшення обсягів утворення відходів, подовження терміну експлуатації виробів та підвищення ефективності використання ресурсів для забезпечення функціонування справедливої, кліматично нейтральної, ресурсоефективної та конкурентної економіки (ст. Закону України від 8 жовтня 2024 р. «Про основні засади державної кліматичної політики»).

Згідно з законодавством ЄС, стала біоекономіка визначається в ньому як відновлюваний сегмент циркулярної економіки (п. 2 оновленої стратегії біоекономіки). Вказане, на наш погляд, підкреслює її основну рису – використання у процесі виробництва відновлювальних ресурсів. Враховуючи зазначене, доцільно погодитися із думкою зарубіжних фахівців, що циркулярна біоекономіка – це економіка, що живиться природою. Це нова економічна модель, яка зосереджується на використанні відновлюваного природного капіталу та фокусується на мінімізації відходів, замінюючи широкий спектр невідновлюваних продуктів на основі викопного палива, що використовуються на теперішній час [4]. Відповідно, перехід до такої економічної моделі є одним зі способів сприяння розвитку низьковуглецевого суспільства, що створює можливості для вирішення проблеми кліматичної кризи і втрати біорізноманіття, одночасно підвищуючи продуктивність та конкурентний успіх [5]. Але, окрім екологічного та енергетичного позитивного ефекту, як слушно зазначається у науковій літературі, практична реалізація циркулярної біоекономіки може сприяти покращенню рівня

зайнятості сільського населення, поліпшенню його життєвого рівня. Доцільним є й впровадження принципів циркулярної біоекономіки при відновленні сільських територій, що постраждали від війни [6, с. 242].

Слід також звернути увагу, що сьогодні законодавець ЄС значно розширює розуміння біоекономіки, вказуючи, що вона охоплює всі сектори та системи, що залежать від біологічних ресурсів (тварин, рослин, мікроорганізмів та похідної біомаси, включаючи органічні відходи). Крім того, вона включає та взаємопов'язує: наземні та морські екосистеми та послуги, які вони надають; усі сектори первинного виробництва, що використовують та виробляють біологічні ресурси (сільське господарство, лісове господарство, рибальство та аквакультура); та всі економічні та промислові сектори, що використовують біологічні ресурси та процеси для виробництва продуктів харчування, кормів, біопродуктів, енергії та послуг (п. 1 оновленої стратегії біоекономіки). Що ж стосується національного законодавства, то, зокрема, Стратегією розвитку сільського господарства визначається, що Україна докладе максимальних зусиль для забезпечення функціонування циркулярної біоекономіки, зокрема за напрямками відновлення ресурсів, забезпечення рециклінгу та переходу до використання відновлюваних джерел енергії.

Зважаючи на все вищезазначене, можна дійти висновку, що галузь сільськогосподарського виробництва здатна забезпечити значний внесок у запровадження цієї нової економічної моделі. Відповідно відносини у сфері циркулярної біоекономіки необхідно віднести до предмету аграрного права. Також, на наш погляд, доцільно погодитися із думкою Т.С. Новак та розглядати поняття «циркулярна біоекономіка» як нову категорію аграрно-правової науки [6, с. 241], під якою пропонуємо розуміти економічну модель, спрямовану на створення умов для забезпечення продовольчої безпеки країни шляхом функціонування

безвідходного (у тому числі сільськогосподарського виробництва), яка базується на використанні переважно біоенергетичних ресурсів, що дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля. Враховуючі світові тенденції розвитку законодавства в зазначеній сфері, доцільним уявляється закріплення цієї правової категорії у національному аграрному законодавстві [7, с. 209].

Список використаних джерел:

1. Peterson Kaja, Kaaret Kaidi. Bioeconomy pathways at national and regional levels. URL: https://www.jstor.org/stable/resrep25060?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastlydefault%3Ad3619b836b1efc971ce1de8f52136bd&initiator=recommender&seq=1.
2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52012DC0060>.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the connection between economy, society and the environment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0673>.
4. The circular bioeconomy Knowledge Guide URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep31881?seq=1>
5. Marshall Donna O'Dochartaigh Aideen, Prothero Andrea, Reynolds Orlagh, Secchi Enrico. Are you ready for the sustainable, biocircular economy? URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0007681323000526>.

6. Новак Т.С. Циркулярна біоекономіка як нова категорія в аграрному праві: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції, присвяченої 100-річчю від народження академіка В. З. Янчука (м. Київ, 23 травня 2025 р.). Київ: НУБіП України, 2025. С. 240-242.

7. Hafurova, O., Yermolenko, V., & Novak, T. (2025). Legal foundations for the development of a circular bioeconomy: Ukrainian and European dimensions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, № 3. С. 203-211. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-3-203-211>.

Гордєєв Володимир Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА

Удосконалення та адаптація національного законодавства до правової системи ЄС у сфері рибальства та аквакультури є потужним інструментом для забезпечення сталого використання і управління водними біоресурсами, розвитку конкурентоспроможного рибного господарства та подальшої модернізації цієї галузі.

Відповідно до Доктрини сталого розвитку рибного господарства України на першому етапі (2025-2030 рр.) передбачається удосконалення нормативно-правової бази з метою створення сприятливих умов для розвитку рибного промислу, залучення інвестицій та узгодження її з вимогами міжнародних договорів. Між тим чинне законодавство в цьому напрямку містить колізії, прогалини, неоднозначне або множинне тлумачення норм права. Тому в сучасних умовах виникають певні проблеми щодо застосування окремих норм законодавства при оформленні права користування водними об'єктами на умовах оренди для рибогосподарських потреб.

Аналіз судової практики застосування земельного та водного законодавства підтверджує, що перша проблема пов'язана з нечітким закріпленням випадків, коли не проводяться земельні торги у формі аукціону при наданні водних об'єктів

на умовах оренди для рибогосподарських потреб. Так, наприклад, відповідно до частини 2 ст. 134 ЗК України не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них у разі: використання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, **та спеціального водокористування відповідно до отриманих дозволів**. Водне законодавство передбачає отримання дозволів на спеціальне водокористування при **заборі води із водного об'єкта, використання води для господарських потреб (в тому разі і для рибництва), а також для скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти з обов'язковим вказанням відповідних лімітів**.

З тексту вказаної правової норми (ч. 2 ст. 134 ЗК України), не впливає який конкретно дозвіл на спеціальне водокористування повинен мати суб'єкт, зацікавлений в отриманні водного об'єкта на умовах оренди у комплексі із земельною ділянкою без проведення земельних торгів для рибогосподарських потреб. Тому вказану правову норму ч. 2 ст. 134 ЗК України можливо тлумачити у вузькому або широкому розумінні.

При вузькому трактуванні вказаної норми суб'єкт на час оформлення оренди водного об'єкта вже повинен мати дозвіл на спеціальне водокористування для рибогосподарських потреб. Проте відповідно до ст. 49 ВК України для одержання дозволу на спеціальне водокористування юридична або фізична особа, фізична особа – підприємець надає **копію правовстановлюючих документів на водні об'єкти (для орендарів водних об'єктів)**.

Отже, з урахуванням вимог водного законодавства отримати дозвіл на використання води для рибогосподарських потреб (рибництва) взагалі фактично неможливо без наявності укладеного договору оренди водного об'єкта. Крім того, пунктом 29 Типового договору оренди землі в комплексі з розташованим на ній

водним об'єктом, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 572 підтверджується, що орендар зобов'язаний у разі необхідності оформити право користування гідротехнічними спорудами та право спеціального водокористування водним об'єктом. А тому трактування частини 2 ст. 134 ЗК України у вузькому розуміння взагалі не надає права на отримання водного об'єкта на умовах оренди для рибогосподарських потреб без проведення земельних торгів.

Між тим на практиці виникають правові ситуації, коли суб'єкти мають такий дозвіл на час укладення договору оренди водного об'єкта. Це пов'язано тільки з відносинами щодо поновлення договору оренди водного об'єкта або продовження оренди шляхом укладення нового договору. Тобто, в цьому випадку, орендар отримав дозвіл на спеціальне водокористування водного об'єкта для рибогосподарських потреб (рибництва) на підставі первинного договору оренди водного об'єкта, якій закінчив свою дію. Проте дозвіл на спеціальне водокористування для рибогосподарських потреб є діючим, оскільки строк його припинення ще не настав.

При розгляді таких спорів Верховний Суд в постанові від 17 травня 2021 року у справі № 670/95/17 чітко вказав, що Хмельницька ОДА, приймаючи оскаржувані рішення, діяла в межах визначених повноважень та у відповідності до встановлених вимог чинного законодавства, оскільки на час прийняття спірних розпоряджень діяли дозволи на спеціальне водокористування № 413 та № 530, з огляду на положення частини 2 статті 14 Закону України «Про аквакультуру», частини 2 статті 134 ЗК України, передача в оренду земель водного фонду у комплексі із земельними ділянками ОСОБА_1 **поза проведенням земельних торгів є правомірною**, а тому суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відмову в задоволенні позовних вимог прокурора про визнання

недійсним договору оренди від 12.08.2016, укладеного між Хмельницькою обласною державною адміністрацією та ОСОБА_1 [1].

На наш погляд, норми права щодо отримання в оренду водних об'єктів без проведення земельних торгів при наявності дозволу на спеціальне водокористування потрібно тлумачити в широкому розуміння. Наявність будь-якого дозволу на спеціальне використання водного об'єкта складає правову підставу для отримання водного об'єкта на умовах оренди. Як вказувалось раніше, аналіз частини 2 ст. 134 ЗК України допускає неоднозначне або множинне тлумачення норми права щодо можливості надання водного об'єкта для рибогосподарських потреб у комплексі з земельною ділянкою без проведення земельних торгів.

Тому, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 06 листопада 2018 року у справі № 812/292/18 зазначила, що норми законодавства, які допускають неоднозначне або множинне тлумачення, завжди трактуються на користь особи [2]. Одночасно ВП Верховного Суду, чітко визначилася з концепцію якості закону, зокрема з вимогою, щоб він був доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні; у разі коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, **національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід.**

Проте аналіз останній судової практики застосування законодавства підтверджує, що Верховний Суд трактує ч. 2 ст. 134 ЗК України в вузькому розумінні, а тому укладені договори оренди водних об'єктів без проведення земельних торгів визнав недійсними [3].

Друга проблема щодо укладення договорів оренди водних об'єктів пов'язана з здійсненням промислового рибальства, а також діяльністю спеціальних товарних

рибних господарств (СТРГ). В законодавстві укладення договору оренди водного об'єкту чітко передбачено у разі здійснення аквакультури (**рибництва**). Між тим при спеціальному використанні водних живих ресурсів (наприклад, промислове рибальство) норми, щодо обов'язкового оформлення договору оренди водного об'єкта, взагалі відсутні. В зв'язку з чим, на наш погляд, потрібно розрізняти правові моделі вилову рибних ресурсів.

По-перше, при промисловому рибальстві здійснюється вилов риби та інших водних ресурсів, які знаходяться у природному стані у рибогосподарських водних об'єктах. Між тим при веденні аквакультури діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури здійснюється у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції.

По-друге, власником риби при здійсненні аквакультури є суб'єкт господарювання, тобто вони перебувають у їх приватній власності. Знаходження об'єктів аквакультури в приватній власності починається вже з процесу зариблення водойми, а тому вимагає оформлення рибогосподарського водного об'єкту на умовах оренди. Однак суб'єкт промислового рибальства стає власником риби тільки після її вилову. При здійсненні суб'єктом СТРГ зариблення рибогосподарського водного об'єкта власником водних біоресурсів також стає (виступає) держава. У зв'язку з чим виникає питання, як взагалі можливо укладення договору оренди водного об'єкту та земель водного фонду, якщо в ньому знаходиться в природних умовах риба та інші водні біоресурси державної або комунальної власності?

Крім того, використання водного об'єкту при здійсненні промислового рибальства має тимчасовий характер (тільки на період встановлення знарядь лову та вилову риби), а тому суб'єкт не здійснює постійне володіння та користування водним об'єктом. Проте в постанові Верховного Суду від 10 квітня 2025 року у

справі №922/1168/23 вказані обставини не знайшли свого відображення, а тому касаційна скарга відповідача, якій здійснював промислове рибальство на водосховище комплексного використання на підставі дозволу, була залишена без задоволення, а рішення судів першої та другої інстанції про повернення водного об'єкта без змін.

Все вищевикладене дозволяє стверджувати, що правова основа використання земель водного фонду в комплексі з водними об'єктами для рибогосподарських потреб підлягає удосконаленню. На жаль, прийнятий Закон України від 20.11.2024 р. № 4079-IX «Про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства», який передбачав, що переможець аукціону з продажу права на укладення договору про залучення інвестицій щодо рибогосподарської експлуатації водних об'єктів **у спеціальному товарному рибному господарстві** здійснює рибогосподарську експлуатацію водного об'єкта на підставі такого договору, **без необхідності отримання рибогосподарського водного об'єкта (його частини) в користування на умовах оренди на підставі договору оренди землі разом із розташованим на ній водним об'єктом**, не підписаний Президентом України та відправлений на повторний розгляд [5].

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 17.05.2021 у справі № 670/95/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97076820>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.11.2018 р. у справі № 812/292/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77911136>.
3. Постанова Верховного Суду від 17.09.2024 у справі № 910/2358/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121921966>.
4. Постанова Верховного Суду від 10.04.2025 у справі № 922/1168/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127743264>.

5. Про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства:
Закон України від 20.11.2024 р. № 4079-IX. URL: [https://www.rada.gov.ua/
news/razom/255766.html](https://www.rada.gov.ua/news/razom/255766.html).

Гоштинар Світлана Леонідівна,

кандидат юридичних наук, членкіня Басейнової ради річок Причорномор'я

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ:

ЕТАПИ, РИЗИКИ, СПОДІВАННЯ

Традиційно сільське господарство посідає визначальне місце у розвитку України та відіграє вагомий роль не лише в економічному сенсі, забезпечуючи значну частку ВВП, валютних надходжень, але й у соціально-політичному контексті, оскільки є джерелом зайнятості населення, є запорукою продовольчої безпеки зокрема, та національної безпеки загалом. Війна спричинила значну шкоду аграрному сектору, яка Світовим банком на початок 2025 року оцінювалася у 11,2 млрд. дол. США у прямих збитках, та 72,7 млрд. дол. США у непрямих втратах, що за даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства, спричинило зменшення у 2024 році, порівняно із 2023 роком, обсягів виробництва та урожайності основних сільськогосподарських культур – зернових, соняшника і цукрового буряка. Попри наявність значних ризиків та викликів, експорт сільськогосподарської продукції з України станом на березень 2025 року становив 5,4 млн. тон на суму 2,1 млрд. дол. США і приблизно на 4% перевищує показники 2024 року й становить 58% від загального обсягу експорту країни, також спостерігається зростання експорту окремих видів переробленої продукції.

У рамках євроінтеграційного курсу України особливе значення набуває питання входження українського аграрного сектора в європейський ринок. Тривалий час ЄС є основним торговельним партнером України, зокрема у 2024

році 59% вітчизняного експорту було спрямовано на європейський ринок (для порівняння: у 2017 році цей показник становив 40,6%), своєю чергою, обсяг сільськогосподарської продукції з нашої країни становив 8% від загальної вартості імпорту ЄС. Отже, сільське господарство є визначальною галуззю національної економіки у воєнний період, і його ефективний розвиток значною мірою впливатиме на повоєнне відновлення країни, тому практичні та теоретичні питання політичного, інституціонального, правового, фінансового забезпечення запровадження провідних практик аграрного виробництва у контексті вступу України до Європейського Союзу привертають увагу дослідників і є предметом численних дискусій.

Найбільш значущими подіями, що зумовили виокремлення етапів інтеграції аграрного сектору у європейський простір, є:

- підписання у 2014 році Угоди про асоціацію України та ЄС, що дала старт процесу адаптації вітчизняного аграрного законодавства до європейських стандартів;

- набуття чинності у 2016 році Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, що передбачала скорочення ввізних мит для сільськогосподарської продукції з України;

- скасування Європейським Союзом у червні 2022 року на тимчасовій основі на підставі Регламенту Європейського Парламенту та Ради №2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі [1], з метою підтримки економіки України в умовах війни, низки квот, митних зборів та інших обмежень, зокрема й тих, що стосуються українських аграріїв, наприклад, щодо призупинення застосування системи вхідних цін для фруктів та овочів, призупинення усіх тарифних квот для сільськогосподарської продукції;

– набуття Україною 23 червня 2022 року статусу кандидата на членство в ЄС, що зумовило виконання вимог, пов’язаних з проведенням реформ, у тому числі земельної, об’єднаних у шість кластерів;

– початок у червні 2024 року безпосередньо переговорів про вступ України до ЄС. Офіційний скринінг щодо вступу України до ЄС п’ятого кластера «Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості», що є підсумковим у межах двосторонніх зустрічей у цьому процесі, завершився у середині вересня 2025 року та охоплює значне коло питань, серед яких: принципи, стратегія та напрями розвитку аграрної політики України; розвиток, сільського господарства та національна політика підтримки сільських територій; схеми підтримки сільськогосподарського сектора та інші форми допомоги; безпека харчових продуктів; ветеринарна та фітосанітарна політика; рибальство та аквакультура; фінансування сільськогосподарських витрат в Україні та їх моніторинг тощо. У рамках цього скринінгу також оцінюється рівень приведення законодавства України у відповідності до *acquis communautaire* з вищеназваних питань, що містить велику кількість обов’язкових норм, більшість з яких набудуть чинності в Україні з моменту її вступу до Європейського Співтовариства, без необхідності ухвалення додаткових нормативно-правових актів. Є обґрунтованими сподівання, що Україна успішно пройшла це випробування на відповідність європейським нормативам та стандартам в аграрній сфері;

– розробка за результатами скринінгу плану подальшої імплементації положень *acquis communautaire* в українське аграрне законодавство, що пропонується розглядати як наступний етап інтеграції вітчизняного аграрного сектора в європейський простір. У межах цього етапу аграрний сектор України буде функціонувати у європейському просторі в інших, менш сприятливих порівняно із початком 2022 – серединою 2025 років умовах, оскільки з червня

2025 року Європейський Союз скасував так званий «торговельний безвіз», який діяв для України упродовж трьох років, і повернувся до співпраці у форматі поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

Інтеграція українського аграрного ринку у європейський простір містить привабливі та ризикові контексти. Основними позитивними моментами є: доступ до спільного ринку ЄС; залучення до європейських інвестиційних політик та програм розвитку, зокрема до Спільної аграрної політики (САП). Уперше прийнята у 1962 році, вона являє собою партнерство суспільства та сільського господарства, яке забезпечує стабільне постачання продовольства, захищає доходи фермерів і навколишнє середовище, підтримує процвітання сільських районів та упродовж багатьох років переглядається та адаптується відповідно до нових викликів, з якими стикається сільськогосподарський сектор ЄС, прикладом чого є набуття у 2023 році чинності модернізованої САП на період 2023–2027 роки, головною метою якої є забезпечення стійкого майбутнього для європейських сільськогосподарських товаровиробників, надання більш адресної підтримки дрібним фермерським господарствам та надання країнам ЄС більшої гнучкості в адаптації заходів до місцевих умов [2]; збільшення експортних квот та обмін інноваційними технологіями. До викликів для українських аграріїв слід віднести, насамперед: жорстку конкуренцію з боку європейських виробників сільськогосподарської продукції; вимоги адаптації до суворих стандартів ЄС щодо якості та безпеки; ризики втрати частини внутрішнього ринку через імпорт конкурентоспроможної за якістю та ціною продукції з ЄС, бюрократичні перешкоди та тривалий період адаптації та нових вимог тощо. Факторами, що можуть гальмувати процес входження аграрного сектору України до європейського простору, є «регуляторні бар'єри, пов'язані з суворими вимогами ЄС до якості та безпеки продукції, сертифікацією та відповідністю технічним

регламентам ЄС; економічні бар'єри, які мають прояв у високій конкуренції з боку європейських виробників та аграрних кооперативів; потреби в інвестуванні у модернізацію виробництва відповідно до стандартів ЄС, валютні ризики та нестабільністю ринку; інституційні та політичні бар'єри, обумовлені незавершеною гармонізацією законодавства з правом ЄС, недовірою до вітчизняних контролюючих органів з боку європейських партнерів, непередбачуваністю державної аграрної політики тощо» [3, с. 66].

Одним із наслідків реалізації Регламенту Європейського Парламенту та Ради №2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі з Україною стало перезавантаження сільськогосподарською продукцією з України ринків країн, які з нею межують – Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії та Словаччини, що спричинило протести фермерів, насамперед польських, перекриття ними кордону навіть для транзиту країною української сільськогосподарської продукції тощо. Європейська комісія відреагувала на масові протести фермерів і пішла назустріч країнам, чії аграрії постраждали від зростання експорту української сільгосппродукції, та запустила процедуру переоцінки надання Україні автономних торговельних преференцій, передбачених Регламентом №2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі, стосовно ріпаку, насіння соняшнику, пшениці з України вищезгаданими державами-членами ЄС, залишивши можливість транзиту через ці держави цих видів української аграрної продукції [4].

У підсумку зазначимо, що незважаючи на виклики, пов'язані з повномасштабною війною, Україна демонструє стійкий прогрес у приведенні свого законодавства у відповідність до правової бази Європейського Союзу. Розширення двосторонньої торгівлі в агропромисловому секторі в останні три роки значною мірою є наслідком тимчасового скасування у 2022–2025 роках

Європейським Співтовариством низки квот, митних зборів та інших обмежень, що сприяло просуванню українськими сільськогосподарськими товаровиробниками та експортерами своєї продукції на європейському аграрному ринку. Скасування у червні 2025 року торговельних преференцій вочевидь зменшить експорт української сільськогосподарської продукції до ЄС. До зовнішніх факторів, що негативно впливатимуть на процес євроінтеграції аграрного сектора України, слід додати зростаючу конкуренцію з європейськими аграрними виробниками на тлі нерівних умов державної підтримки, занепокоєння деяких країн, що є найбільшими виробниками та постачальниками сільськогосподарської продукції, щодо можливого перерозподілу бюджетних коштів ЄС на підтримку України у процесі вступу до Європейського Співтовариства, акції протесту та блокування транспорту на кордоні з єврозоною, політичні чинники щодо підтримки України. Внутрішніми факторами, що уповільнюють євроінтеграцію аграрного сектора України, є неефективність реформ, проведення яких є обов'язковою вимогою вступу до ЄС, перешкоди у забезпеченні законодавчої підтримки євроінтеграційних процесів в аграрній сфері, нестача фінансових ресурсів тощо.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870/oj/eng>.
2. Common Agricultural Policy for 2023–2027 / European Commission. 2022. 13 p. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2022-12/csp-at-a-glance-eu-countries_en.pdf.

3. Росола У. В., Росола А. П. Проблеми інтеграції українського аграрного ринку у європейський простір. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2025. Вип. 21, т. 2. С. 60–68. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.60-68>.

4. Законодавча резолюція Європейського парламенту від 9 травня 2023 року про пропозицію стосовно Регламенту Європейського парламенту та Ради ЄС про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні поступки, які застосовуються до українських товарів згідно з Угодою про асоціацію між Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з однієї сторони, та Україною, з іншої сторони (COM(2023)0106 – C9-0027/2023 – 2023/0051(COD)). URL: [https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/272230/P9_TA\(2023\)0125.pdf](https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/272230/P9_TA(2023)0125.pdf).

Григор'єва Христина Антонівна,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри земельного, екологічного та енергетичного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СТИМУЛЮВАННЯ ВУГЛЕЦЕВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА: ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЄС, США, АВСТРАЛІЇ

Проблеми кліматичних змін торкаються усіх країн світу, але найбільш гостро вони відображаються на тих, що мають розвинене сільське господарство, адже дана сфера є особливо вразливою та чутливою до несприятливих погодно-кліматичних умов. Це вимагає від аграріїв активної адаптації до змін, а також всілякої протидії негативним наслідкам. Одним із можливих способів здійснення одночасно і пристосування до трансформацій, і пом'якшення негативного впливу кліматичних змін є впровадження практик вуглецевого землеробства.

Ця ідея опирається на те, що ґрунт є найбільшим природним вмістилищем вуглецю, з якого внаслідок неналежного управління вуглець втрачається та переходить в атмосферу; натомість у результаті проведення належних практик вуглецевого землеробства вуглець з атмосфери поглинається та «зв'язується» в ґрунті. Здійснення таких практик є не лише природоохоронною діяльністю, що сприяє збереженню клімату, але й є варіантом диверсифікації доходів сільськогосподарських виробників, оскільки вуглецеве землеробство формує власний сегмент добровільних вуглецевих ринків. У 2021 році у своєму «Повідомленні про стійкі вуглецеві цикли» Європейська комісія перерахувала найефективніші практики вуглецевого землеробства, серед яких: заліснення та

лісовідновлення; агролісівництво; використання проміжних та покривних культур; консервативний обробіток ґрунту; ландшафтні особливості; перетворення сільськогосподарських угідь на перелоги або на виключені з виробництва ділянки під паром у постійні трав'яні угіддя; відновлення торфовищ та водно-болотних угідь.

В ЄС довгий час сільське господарство було захищене від кліматичних вимог. Однак зміна обставин і підвищення амбітності кліматичної політики ЄС змусили шукати можливості досягати цілей і за рахунок сільського господарства. Одним із відповідних рішень стало впровадження ідеї вуглецевого землеробства в законодавство. Так, зацікавлений європейський нормотворець намагається посприяти цьому процесу двома шляхами: по-перше, за допомогою інтеграції вуглецевого землеробства в систему спільної аграрної політики (САП), тобто обумовлення надання певних видів державної підтримки виконанням вуглецево-землеробських практик; по-друге, за допомогою розвитку добровільних вуглецевих ринків, які надають можливість сільськогосподарським виробникам додатково заробляти.

Перший агропротекційний шлях став певною мірою вимушеним. САП на період 2013–2020 років включала цілі щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них для сільського господарства, але не встановлюючи конкретних цілей щодо скорочення викидів або збільшення поглиначів вуглецю, обмежуючись мінімальними фінансовими порогами для інвестицій у кліматичні дії. Однак проведені дослідження продемонстрували, що кліматична ефективність такого підходу САП була практично нульовою: у 2021 році це було підтверджено Європейською аудиторською палатою, яка виявила, що 100 мільярдів євро коштів САП, витрачених між 2014 і 2020 роками з метою боротьби зі зміною клімату, призвели до шокуючого 0% скорочення викидів парникових газів у сільському

господарстві [1]. Це підштовхнуло розробку більш цілеспрямованої системи державної підтримки, яка тримала би у фокусі не лише інтереси сільського господарства, продовольчої безпеки, екологічної безпеки, але й пом'якшення змін клімату. Таким чином, практики вуглецевого землеробства опинилися у центрі уваги на сучасному етапі розвитку САП в ЄС.

Паралельно із цим для додаткового стимулювання відповідних агротехнологічних процесів було активізовано нормотворчу роботу в напрямі налагодження добровільних вуглецевих ринків. Суть таких ринків у тому, що за якісне «зв'язування» вуглецю виробнику надаються кредити, що мають оборотоздатність і ціну. Одержані кредити фермер може продати підприємству, яке не скоротило власні шкідливі викиди парникових газів у атмосферу, і тому вимушене платити за забруднення. Юридична сторона питання полягає в тому, щоб налагодити сертифікацію процесів вуглецевого поглинання, щоб не допускати грінвошингу (тобто імітації кліматично корисних дій). З цією метою був прийнятий Регламент (ЄС) 2024/3012 Європейського Парламенту та Ради від 27.11.2024 року про встановлення системи сертифікації Союзу для постійного поглинання вуглецю, вуглецевого фермерства та зберігання вуглецю в продуктах. Основна ідея цього Регламенту полягає у запропонованому принципі під назвою Q.U.A.L.I.T.Y для створення схем сертифікації, заснованому на чотирьох критеріях: кількісна оцінка, додатковість, довгострокове зберігання та загальна стійкість проведених заходів вуглецевого землеробства.

Взагалі у світі добровільні вуглецеві ринки розвиваються уже не перше десятиріччя. Напрацьований досвід стимулювання таких інституційно-організаційних формацій може бути корисним і для України. Передусім, слід розуміти, що питома вага проєктів вуглецевого землеробства на світовому добровільному ринку вуглецю складає орієнтовні 2%. Така мала частка

пояснюється багатьма причинами, серед яких можна вказати складність роботи із сільським господарством, технічну важкість та високу вартість обчислення фактично поглинутого вуглецю, потребу у великих площах землі в обробітку тощо. З огляду на необхідність у використанні значних територій землі для рентабельності застосування технологій вуглецевих ринків наразі вони поширені здебільшого не на теренах Європи, а в США, Канаді та Австралії.

Найчастіше добровільні вуглецеві ринки добре розвиваються поряд із активними регульованими ринками вуглецю. Так, багато неєвропейських країн, які мають системи торгівлі викидами, включили викиди від сільського господарства до компенсацій, тобто дозволяють регульованим галузям промисловості купувати кредити у сільського господарства.

Репрезентативним є досвід Австралії, яка одна з перших у світі запровадила програму «Вуглецеве фермерство». Вивчення цього практичного кейсу доводить необхідність ґрунтовної підготовки до запровадження подібних програм. Зокрема, важливо забезпечити точне вимірювання кількості вуглецю в ґрунті на початку та після проведення передбачених заходів; налагодити контроль, звітування та інші процеси.

Разом із цим, аналіз світового досвіду вказує також на інші важливі грані розвитку вуглецевого землеробства. Так, у гонитві за кліматичними цілями слід не забувати про забезпечення виконання сільським господарством своєї основної функції – формування основи продовольчої безпеки. Тоді це має не лише екологічну, але й економічну та соціальну доцільність. Практика в цілому демонструє просування саме за таким сценарієм. Наприклад, фермери США визнають, що вони здебільшого впроваджують саме ті заходи вуглецевого землеробства, які вони здійснили би і без додаткових платежів або іншого стимулювання (з огляду на підвищення родючості своїх земель тощо) [2].

Проведені у США дослідження щодо функціонування програм компенсацій вуглецевих практик виявили цілу низку «занепокоєнь та розчарувань фермерів щодо існуючих ринків вуглецю. Зокрема, вони включали (а) занадто низьку компенсацію, (б) значний тягар паперової роботи, (в) відсутність передбачуваності та «чорну скриньку» розрахунків кредитів, (г) розчарування тим, що ринки деформовані на користь великомасштабного сільського господарства, та (д) занепокоєння щодо грінвошингу та додатковості» [2]. Ці проблеми не є унікальними. Дослідження австралійської ініціативи з вуглецевого фермерства також виявили значні занепокоєння щодо забезпечення додатковості в рамках протоколу добровільної компенсації викидів вуглецю в цій системі [3]. З розширенням добровільного ринку компенсації викидів вуглецю в сільськогосподарських ґрунтах дедалі важливіше забезпечити, щоб ринкові програми для поглинання вуглецю в сільськогосподарських ґрунтах були технологічно ефективними та достатньо привабливими, щоб стимулювати фермерів до впровадження практик поглинання вуглецю в ґрунті [2].

Безпосередньо в актах вітчизняного аграрного законодавства ідеї вуглецевого землеробства наразі ще не знайшли свого прямого відображення. Цей правовий вакуум є особливо дивним відносно Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163-р, адже вони були розроблені та прийняті уже після прийняття Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, яка прямо передбачила потребу в розвитку вуглецевого землеробства. Така неузгодженість між стратегічними документами вкотре вказує на глибоку концептуальну прірву у формуванні суміжних сфер публічного управління в Україні.

Отже, можна підсумувати, що вуглецеве землеробство стикається з юридичними проблемами навіть у розвинених країнах світу, в яких діють різні моделі стимулювання із домінуючими агропротекційними чи ринковими елементами. Одержані висновки дають підстави стверджувати, що активному впровадженню вуглецево-землеробських практик в Україні має передувати підготовчий етап, на якому будуть, по-перше, системно усунуті існуючі перешкоди в чинному галузевому законодавстві; по-друге, передбачено механізми державної підтримки; по-третє, створено організаційно-правові умови для функціонування добровільних вуглецевих ринків та участі на них сільськогосподарських виробників.

Список використаних джерел:

1. Savaresi A., Perugini L., Chiriaco M.V. Making sense of the LULUCF Regulation: Much ado about nothing? *RECIEL*. 2020. Vol. 29. Issue 2. P. 212 – 220.
2. Barbato C. T., Strong A. L. Farmer perspectives on carbon markets incentivizing agricultural soil carbon sequestration. *npj Climate Action*. 2023. Vol. 2 (26).
3. Paul C. Et al. Carbon farming: are soil carbon certificates a suitable tool for climate change mitigation? *Journal of Environmental Management*. 2023. Vol. 330.

Данілік Дар'я Михайлівна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Перед початком повномасштабної війни аграрна галузь була однією з найважливіших складових економіки України. Попри військові дії, блокування експортних шляхів і світові кризи, український агробізнес залишається стратегічною опорою національної економіки та глобальної продовольчої безпеки.

Агробізнес в умовах сьогодення стикається з низкою негативних тенденцій, зокрема: скорочення оброблюваних площ – зумовлене втратою територій через окупацію, неможливістю ведення сільськогосподарських робіт у прикордонних регіонах та зонах, наближених до бойових дій, а також забрудненням деокупованих земель боєприпасами; порушення логістичних ланцюгів – інфраструктура зазнала значних руйнувань: пошкоджені автомобільні дороги внаслідок бойових дій та руху важкої техніки; автоперевізники уникають небезпечних маршрутів; існує загроза обстрілів залізничних вузлів; зберігаються проблеми з узгодженням ширини колій із європейськими стандартами та блокуванням портів; зменшення обсягів експорту; зростання витрат на виробництво; від обстрілів і бойових дій потерпають елеватори, склади, офісні та виробничі приміщення, сільськогосподарська техніка; дефіцит робочої сили – зумовлений мобілізацією та масовим виїздом населення з небезпечних регіонів;

зниження платоспроможності внутрішнього ринку; скорочення банківського фінансування – зменшується кількість доступних та вигідних кредитних продуктів для аграрного бізнесу; падіння інвестиційної активності – інвестори знижують обсяги вкладень у галузь через високі ризики та ін.

Працюючи в умовах постійної нестабільності, аграрії змушені впроваджувати різні підходи для підвищення ефективності господарювання. У цьому контексті державна підтримка аграрного сектору має вирішальне значення. Саме зараз агробізнесу як ніколи потрібна фахова правова підтримка — для захисту від рейдерства, уникнення банкрутства та ефективного ведення справ у складних реаліях та ін.

Агropідприємства на прифронтових територіях України зазнають серйозних втрат. Такі підприємства потребують особливої підтримки з боку держави і міжнародних організацій.

Незважаючи на триваючу війну, Україна продовжує успішно рухатися в напрямі гармонізації свого законодавства з правом ЄС. В умовах євроінтеграції національна аграрна політика України зосереджується на забезпеченні продовольчої безпеки, підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу, ефективному використанні природних ресурсів і розвитку сільських територій. Держава застосовує механізми фінансової підтримки, пільгового кредитування, цінового регулювання та реалізує земельну реформу.

Питання експорту української аграрної продукції до країн Європейського Союзу залишається ключовим у контексті формування Спільної аграрної політики як на етапі підготовки до вступу України до ЄС, так і після його здійснення. Україна має адаптувати національне законодавство, зокрема у сфері агропромислового комплексу, до вимог і стандартів ЄС, а також забезпечити інституційну спроможність державних органів. Важливо здійснювати активну

діяльність у межах ЄС для донесення переваг та потенційного ефекту від інтеграції аграрних ринків України та Європейського Союзу.

Таким чином, продовження державної та міжнародної підтримки аграрного сектору економіки України відіграє ключову роль у його подальшому відновленні. Особливого значення набуває фінансування таких критичних напрямів, як розмінування сільськогосподарських угідь, подальше впровадження можливості страхування воєнних ризиків для агроекспортерів, активізація інвестиційної та інноваційної діяльності та ін. Євроінтеграція в аграрному секторі України є не лише пріоритетом зовнішньої політики, а й важливим механізмом внутрішніх реформ, що сприяють модернізації галузі відповідно до стандартів ЄС.

Івкін Віктор Іванович,

голова правління Асоціації агровольтаїки України

ПРАВОВЕ ПОЛЕ АГРОВОЛЬТАЇКИ: УРОКИ ЄС І ПОШУК ШЛЯХУ УКРАЇНИ

 **KHARKIV INTERNATIONAL
LEGAL FORUM**

ПРАВОВЕ ПОЛЕ АГРОВОЛЬТАЇКИ

УРОКИ ЄС І ПОШУК ШЛЯХУ УКРАЇНИ

ІВКІН ВІКТОР

  Phone
+380 50 326 24 00

Website
www.agrivoltaic.org.ua

АГРОВОЛЬТАІКА

ПОДВІЙНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК ПРАВОВЕ РІШЕННЯ

Агровольтаїка = Дуальне використання землі для с/г виробництва та виробництва енергії. Це правовий механізм, який дозволяє землі одночасно виконувати функцію с/г угіддів і бути енергетичним об'єктом.

Аграрна функція

- Захист ґрунту, збереження вологи (до 20%).
- Підвищення врожайності культур (до 10%).
- Збереження правового статусу с/г виробника.

Енергетична функція

- Виробництво «зеленої» електроенергії.
- Енергетична автономія громад і фермерів.
- Використання землі як бази для енергетичної інфраструктури

Website

www.agrivoltaic.org.ua

СВІТОВИЙ ТРЕНД АГРОВОЛЬТАЇКИ

30%

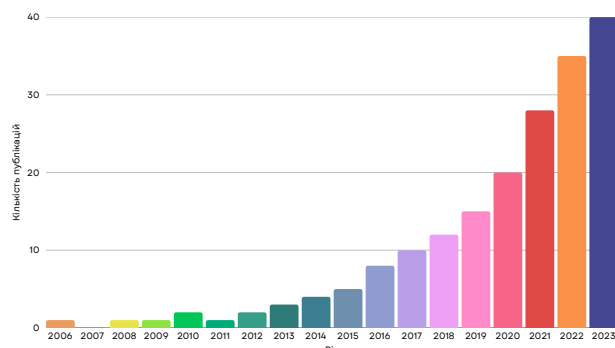
Середньорічний
темп зростання

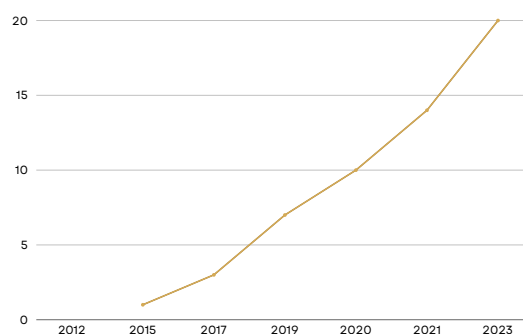
Відповідність цілям сталого
розвитку (SDGs)

Зміцнення продовольчої
безпеки

Збільшення кількості наукових робіт о агровольтаїці

Глобальна встановлена потужність Agri-PV, ГВт

Глобальний контекст ФРАНЦІЯ

Франція активно розвивала агровольтаїку через аукціони на «інноваційні» сонячні проекти ще з 2017 року. Проте нечіткість у визначеннях призвела до зловживань: під виглядом агро-ПВ запускалися фактично звичайні сонячні ферми. Це змусило уряд ухвалити низку законодавчих змін у 2021–2023 роках, які закріпили чітке визначення «agrivoltaïsme» та вимогу доводити аграрну користь.

Website

www.agrivoltaic.org.ua

Що зроблено?

Аукціони CRE (2017)

створені спеціальні тендери з довгостроковими тарифами для Agri-PV.

Закон № 2023-175 від 10.03.2023:

чітке визначення: Agri-PV має підтримувати або покращувати с/г виробництво.

Обмеження: 2024-318 (08.04.2024)

фермери зберігають аграрні субсидії, якщо Agri-PV займає не більше 15% площі.

Моніторинг

введена система перевірки врожайності та ефекту від проектів.

Глобальний контекст НІМЕЧИННА

Німеччина стала одним із лідерів агровольтаїки у Європі. Перші пілоти з'явилися ще у 1980-х, але правове визнання прийшло значно пізніше. У 2021 році агровольтаїка отримала окремий статус у законі про відновлювану енергію (EEG), а разом із тим – фінансові стимули та стандарти. Сьогодні Agri-PV інтегровано і в енергетичне, і в аграрне регулювання.

Website

www.agrivoltaic.org.ua

Що зроблено?

Закон (EEG 2021)

створена окрема категорія для Agri-PV з доступом до тендерів та премій до тарифів.

Стандарт DIN SPEC 91434 (2021)

визначає технічні параметри (мінімальна висота конструкцій, збереження доступу техніки).

CAP 2022

фермери зберігають аграрні субсидії, якщо Agri-PV займає не більше 15% площі.

Глобальний контекст ЯПОНІЯ

Японія є піонером агровольтаїки у світі. У 2013 році Міністерство сільського господарства дозволило встановлювати сонячні панелі на с/г землях без переведення їх у «землі енергетики». Це стало відомим як «солярний шеринг». Поступово вводилися правила, що врівноважують інтереси фермерів та інвесторів. Сьогодні це масовий рух, особливо для дрібних фермерських господарств.

Website

www.agrivoltaic.org.ua

Що зроблено?

MAFF Directive 2013

дозволено PV на с/г землях без переведення в «енергетичні».

Умови:

конструкції мають бути тимчасовими, затінення не більше 20%.

Звітність

фермери зобов'язані щороку подавати дані про врожайність.

MAFF Guidance 2018, 2021

подовження дозволів до 10 років, легалізація Agri-PV на занедбаних землях.

Глобальний контекст США

У США немає єдиної національної рамки для агровольтаїки. Розвиток йде завдяки поєднанню федеральних стимулів (податкові кредити, програми USDA) та регіональних програм окремих штатів. Массачусетс став прикладом завдяки SMART-програмі, де створено категорію ASTGU (Agricultural Solar Tariff Generation Units), яка дає надбавки до тарифів за умови збереження агровиробництва.

Website

www.agrivoltaic.org.ua

Що зроблено?

ІТС (2006, продовжено 2022)

податковий кредит ІТС для сонячних систем; програма USDA REAP (гранти і кредити для фермерів).

Massachusetts SMART (2018)

створено ASTGU: надбавки до тарифів, вимоги до висоти й збереження агровиробництва.

Інші штати

Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Міннесота запускають пілотні програми.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

ВИКЛИКИ

Відбудова і енергетичний перехід:

Сільські громади після війни потребують рішень, які поєднують продовольчу та енергетичну безпеку. Агровольтаїка найбільш доцільне рішення, але правові рамки відсутні.

ПРОГАЛИНИ

Юридична «сліпа зона»

У земельному праві немає визначення «агровольтаїки». Законодавство працює за логікою «або/або»: земля або сільськогосподарська, або енергетична. Механізм подвійного використання не розроблений та не впроваджений.

НАСЛІДКИ

Ризики неправильного шляху

Конфлікти між громадами, власниками та інвесторами. Нерівність у правах: фермери не мають можливості додаткового доходу, інвестори – не мають правового механізму фінансування. Зросли корупційні ризики та хаотичні рішення на місцевому рівні.

ЧИННІ РІШЕННЯ ТА ПРАКТИКА

В Україні вже є окремі норми та спроби законодавчого врегулювання використання земель для відновлюваної енергетики. Проте всі вони виходять із логіки переведення ділянок у категорію «енергетика», а не подвійного використання. Це створює ситуацію, коли формально інвестори отримали інструменти впровадження енергетичних проєктів, але аграрний фонд поступово скорочується та фрагментується

Закон України «Про альтернативні джерела енергії»

Будівництво СЕС можливе лише після переведення землі у «енергетику».

Законопроекти 2021–2025 років: спрощують процедури переведення земель з С/Г у землі енергетики.

...

Практика місцевих рад

Пришвидшені процедури про зміну цільового призначення ділянок, що фактично виводить їх з аграрного обігу.

Ризики загрожує раціональному плануванню та інтересам громад і фермерів

Website

www.agrivoltaic.org.ua

РОЛЬ АСОЦІАЦІЇ

АСОЦІАЦІЯ
АГРОВОЛЬТАЇКИ УКРАЇНИ

Однією з ключових звань є об'єднання фахівців юридичного напрямку, науковців і практиків для вироблення дієвих механізмів для забезпечення сталості громад, енергетичній та продовольчій безпеці.

ПЕРШІ КРОКИ ЮРИДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОВОЛЬТАЇКИ В УКРАЇНІ

проведено початковий аналіз чинного законодавства України (земельне, енергетичне, будівельне право) та виявлено ключові прогалини для впровадження агровольтаїки.

організовано секцію «Право та нормативне регулювання агровольтаїки» на Першій установчій міжзакладній конференції з агровольтаїки.

У складі міжнародного консорціуму подано грантову заявку до програми Horizon Europe (HORIZON-CL6-2025-01-CIRCBIO-13)

ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ АГРОВОЛЬТАЇКИ

ЯКИМ ШЛЯХОМ ЙТИ УКРАЇНІ?

ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРОВОЛЬТАЇКИ

Ми вже пройшли важливий шлях зі створення консорціуму, який об'єднав провідних партнерів з України та Європи навколо спільної мети – розвитку агровольтаїки. Сьогодні ми відкриті до розширення та запрошуємо вас приєднуватися до нових консорціумів. Разом ми зможемо створити нові можливості для розвитку галузі, впровадження передових рішень та зміцнення позицій України в європейському та глобальному контексті.

Асоціація агровольтаїки України запрошує вас долучитися до консорціуму що дасть можливість:

у складі консорціуму стати фундаторами правової та інституційної моделі агровольтаїки в Україні;

запропонувати авторські моделі впровадження пілотних проектів агровольтаїки у громадах

долучитися до міжнародних консорціумів з залученням грантових фінансових ресурсів

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ У КОНСОРЦІУМІ

КОНТАКТИ

ІВКІН ВІКТОР

**ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ
“АСОЦІАЦІЯ АГРОВОЛЬТАІКИ УКРАЇНИ”**

agrivoltaic.org.ua

+380 50 326 24 00

iv@agrivoltaic.org.ua

УЧАСТЬ У
КОНСОРЦІУМІ

УЧАСТЬ У
КОНФЕРЕНЦІЇ

FACEBOOK

Коваленко Тетяна Олександрівна,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри земельного та аграрного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОБ'ЄДНАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У проєкті Програми дій Уряду, яку Кабінет Міністрів України презентував 18 серпня 2025 року, європейська інтеграція визначена одним з стратегічних пріоритетів, важливим елементом відбудови, безпеки та сталого розвитку держави [1]. Прискорення євроінтеграції та комплексна підготовка до переговорів про повноцінний вступ України до ЄС мають постати в центрі державної політики. В проєкті Програми дій визначені такі напрямки синхронізації з ЄС як готовність до переговорів про вступ до ЄС за всіма 6 Кластерами до кінця 2025 року, а також має бути досягнутий прогрес в рамках Пакета Розширення – позитивний Звіт Європейської Комісії.

Європейська комісія щороку ухвалює пакет розширення – стратегічний документ про політику розширення і звіти щодо прогресу, досягнутого країнами-кандидатами й потенційними кандидатами. 30 жовтня 2024 року Європейська Комісія опублікувала Звіт щодо України в рамках Пакета розширення 2024 року [2], який серед іншого містить оцінку прогресу України щодо адаптації аграрного законодавства до вимог ЄС у наступних сферах: 1) сільське господарство та розвиток сільських районів (Розділ 11), 2) безпека харчових продуктів,

ветеринарна та фітосанітарна політика (Розділ 12); 3) рибальство та аквакультура (Розділ 13). Варто звернути увагу, що у Звіті серед першочергових напрямків адаптації аграрного законодавства України у сфері сільського господарства зазначено прийняття закону про об'єднання сільськогосподарських виробників.

Проект Закону України про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників (реєстр. № 8149) було прийнято за основу більше двох років тому згідно з Постановою Верховної Ради України від 2 травня 2023 року. Необхідність прийняття цього законопроекту передбачена Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Він спрямований на адаптацію приписів Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 від 17 грудня 2013 року про спільну організацію ринків сільськогосподарських продуктів та скасування регламентів Ради (ЄЕС) № 922/72, (ЄЕС) № 234/79, (ЄС) № 1037/2001 і (ЄС) № 1234/2007 (далі – Регламент № 1308/2013) та Делегованого Регламенту Комісії (ЄС) 2016/232 від 15 грудня 2015 року, що доповнює Регламент (ЄС) № 1308/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо певних аспектів співпраці виробників, шляхом законодавчого врегулювання механізму визнання організацій виробників, асоціацій організацій виробників та міжгалузевих організацій в сільськогосподарських галузях, надання таким організаціям статусу репрезентативних та впровадження для організацій із репрезентативним статусом додаткових прав в частині поширення їх правил, стандартів та рішень для інших сільськогосподарських товаровиробників, які не є їх членами.

В Європейському Союзі налічується 9,1 мільйона фермерів, багато з яких працюють на відносно невеликих сімейних фермах, незалежно одне від одного.

Натомість спостерігається набагато тісніша співпраця між постачальниками, переробниками харчових продуктів та роздрібними торговцями, що ускладнює для фермерів захист своїх інтересів під час укладення угод з іншими учасниками ланцюга постачання продовольства [3]. Щоб усунути зазначені диспропорції та збалансувати інтереси виробників, переробників, споживачів і суспільства загалом, ЄС підтримує фермерів, які бажають працювати разом в організаціях виробників, а також тих, хто бажає співпрацювати зі своїми партнерами у сфері переробки та реалізації сільськогосподарської продукції в рамках міжгалузевих організацій. Адже, як зазначає П. Ф. Кулинич, саме сімейне господарювання у сільському господарстві країн ЄС є важливою гарантією повноцінного розвитку сільських територій, оскільки завдяки діяльності сімейних ферм відтворюється сільський уклад [4, с. 296].

Підготовлений на виконання Угоди про асоціацію України із ЄС проект закону України про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників (реєстр. № 8149) (далі – Законопроект) визначає мету, основні завдання об'єднань сільськогосподарських товаровиробників та принципи їх діяльності; засади взаємодії об'єднань сільськогосподарських товаровиробників з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та відповідні гарантії для таких об'єднань; вимоги, дотримання яких є необхідними для визнання кожного з видів таких об'єднань, порядок розгляду заяв про їх визнання; доступність та публічність інформації про діяльність таких об'єднань шляхом ведення відповідного державного реєстру, який є частиною Державного аграрного реєстру; права та обов'язки членів об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, здійснення контролю за їх діяльністю з боку об'єднання; вимоги та порядок надання компетентним органом статусу репрезентативного об'єднання та додаткові права, які отримують такі об'єднання за наслідками

наданням їм статусу репрезентативного; особливості державного нагляду (контролю) за об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників з боку компетентного органу, який здійснюється шляхом періодичного моніторингу та аналізу даних державних реєстрів та поданої об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників звітності, проведення планових та позапланових перевірок; умови та порядок прийняття рішення компетентним органом про скасування рішення щодо визнання об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, якщо невідповідності встановленим вимогам не усунуті протягом визначеного строку; вимоги щодо звітування про діяльність об'єднання сільськогосподарських товаровиробників тощо.

Водночас розроблений на виконання Угоди про асоціацію Законопроект містить ряд критичних юридичних дефектів:

1) надмірна імплементація приписів Регламенту № 1308/2013 без врахування існуючого в Україні нормативно-правового регулювання утворення та діяльності громадських об'єднань та саморегулювних організацій. При цьому варто звернути увагу, що навіть ЄС закликає своїх членів не вдаватися до таких дій як надмірна імплементація (*over-implementation or gold-plating*), оскільки це створює зайве державне регулювання. Крім того, ЄС через кожні п'ять років переглядає своє регулювання щоб звести його до абсолютного мінімуму [5];

2) істотні розбіжності між Законопроект та Регламентом № 1308/2013 щодо: цілей існування об'єднань виробників; порядку утворення такого об'єднання; визнання об'єднання сільськогосподарських товаровиробників як репрезентативного; процедури фінансування об'єднань сільськогосподарських товаровиробників; заборони членства в кількох об'єднаннях сільськогосподарських товаровиробників; розробки проектів законів, інших регуляторних актів та локальної нормотворчості;

3) істотні юридичні дефекти притаманні також термінологічному апарату Законопроекта, що ускладнює розуміння його приписів (використання таких термінів як «організація виробників», «асоціація організацій виробників», «міжгалузева організація», «сектор фруктів та овочів» та ін.);

4) низка приписів Законопроект містить корупціогенні фактори [6];

5) Законопроект не передбачає специфіки регулювання створення та діяльності об'єднань сільськогосподарських товаровиробників на період дії воєнного стану. В даний час частина земель України є окупованою або не використовується для сільськогосподарського виробництва, так як є забрудненою вибухонебезпечним предметами, частина сільськогосподарських підприємств є релокованими з мобілізованим або внутрішньо переміщеним персоналом, що ускладнює визначення частки репрезентації галузі для реєстрації об'єднання.

Варто також звернути увагу, що Законопроект викликав негативне сприйняття у низки асоціацій сільгоспвиробників. Так, дванадцять аграрних асоціацій України («Борошномери України», «Укрхарчопром», Спілка молочних підприємств України, Всеукраїнська асоціація пекарів, асоціація «М'ясної галузі», «Укрхлібпром», «Укроліяпром», Українська аграрна конфедерація, «Ліга виробників харчових продуктів», «Укрцукор», «Укрвинпром», «Українські імпортери риби та морепродуктів», «Укрконсервмолоко») звернулися до депутатів - розробників Законопроекту та членів аграрного комітету з проханням пригальмувати з розглядом у другому читанні цього документу, так як він був розроблений без залучення громадськості, а закладені в ньому норми протирічать європейській практиці утворення саморегулювних організацій та містять корупційні норми [7].

Враховуючи наведене вище, проект закону України про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників (реєстр. № 8149) потребує істотного

доопрацювання в частині усунення корупціогенних факторів та узгодження його приписів із національним законодавством та термінологією, а також із Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 та Делегованим Регламентом Комісії (ЄС) 2016/232.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України презентував проєкт Програми дій Уряду. [Електронний ресурс]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-ukrayiny-prezentuvav-proyekt-programy-dij-uryadu/>
2. Document 52024SC0699 «Commission Staff Working Document Ukraine 2024 Report Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions 2024 Communication on EU Enlargement Policy» swd/2024/699 final. [Електронний ресурс]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024SC0699>.
3. Producer and interbranch organisations. [Електронний ресурс]. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/agri-food-supply-chain/producer-and-interbranch-organisations_en.
4. Кулинич П. Ф. Правові питання вдосконалення фермерського господарства в контексті розвитку сільських територій України. Правова держава. Вип. 26. С. 293-300.
5. Юрченко Е. Лобістські норми і дисбаланс інтересів. Що не так із законопроектом про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників? [Електронний ресурс]. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/lobistski-normy-i-dysbalans-interesiv-shho-ne-tak-iz-zakonoproektom-pro-ob-yednannya-silskogospodarskyh-tovarovyrobnykiv/>.

6. Рішення Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики щодо експертного висновку законопроекту № 8149. [Електронний ресурс]. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/220b5552-3454-48a2-a942-504c2e944f57](https://itd.rada.gov.ua/220b5552-3454-48a2-a942-504c2e944f57).

7. В Україні будують «схему» ручного управління об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників. [Електронний ресурс]. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/1017-v-ukrayini-buduyut-shemu-ruchnogo-upravlinnya-obyednannyami-silskogospodarskih-tovarovirobnikiv>.

Ковтун Олена Миколаївна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України*

ЛІКВІДАЦІЯ МІНАГРОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА МІНДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ: ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ ТА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 року №903 «Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства» прийнято рішення ліквідувати Міністерство аграрної політики та продовольства України та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, поклавши їхні функції на Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України [1]. Встановлено, що правонаступником майна, прав і обов'язків Мінагрополітики та Міндовкілля є Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

Затверджене Положення про нове міністерство передбачає створення окремих департаментів з питань агрополітики та екології у його структурі. Перехідний період, протягом якого будуть завершені всі організаційні питання, триватиме до кінця 2025 року [2].

Влада пояснює своє рішення прагненням до ефективності. Але чи насправді створення такого мегаміністерства зможе забезпечити проведення ефективної національної аграрної та екологічної політики та забезпечить продовольчу та екологічну безпеку?

Щоб наочно переконатися у всій абсурдності та небезпечності ситуації достатньо лише переглянути п. 4 Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903) [1], який містить аж 569 повноважень новоствореного міністерства! Навіть не просто дочитати до кінця та досягнути прочитане. А як виконувати? Причому цей перелік не є вичерпним (підпункт 570: "здійснює інші повноваження, визначені законом"). Зрозуміло, що про ефективність роботи цього "монстра" у довкіллевій сфері взагалі не може йтися, тому що конфлікт інтересів очевидний. Створення такого міністерства рівнозначне створенню релігійно-атеїстичного товариства (де одне заперечує інше). Чи не так?

Провідні громадські природоохоронні організації, науковці, аграрії, природоохоронці відразу засудили таку урядову ініціативу та виступили проти ліквідації профільних міністерств.

15 липня 2025 року 36 провідних громадських об'єднань аграрного сектору підписали спільного листа до Президента України Володимира Зеленського щодо недоцільності ліквідації Міністерства аграрної політики та продовольства України. У зверненні, зокрема, зазначалося: «Аграрний сектор України є критично важливою галуззю національної економіки, що генерує 15% ВВП, забезпечує близько 60 % валютних надходжень та є життєво важливим для забезпечення економічної стійкості, фінансування армії, продовольчої безпеки. Окрім цього, аграрний сектор є одним з найбільших платників податків в Україні. Тому логічним та, водночас, надзвичайно важливим для аграріїв, громадської спільноти і бізнесу фактом є наявність окремого спеціалізованого органу державної влади центрального рівня, який відповідатиме за визначення пріоритетних напрямків розвитку сектора, формування аграрної політики, забезпечення стійкості

аграрного сектора в умовах війни та повернення втрачених лідируючих позицій на світових ринках” [3].

У листі наголошується, що окремий спеціалізований орган виконавчої влади, який формує й реалізує аграрну політику, є життєво необхідним, зокрема й для ефективної імплементації європейських норм та ведення складних переговорів щодо доступу українських товарів на європейські ринки [3].

Подібне суспільне обурення викликала також ініціатива уряду щодо ліквідації Міндовкілля. Представники громадянського суспільства, екологічні організації, наукова спільнота та небайдужі громадяни оприлюднили заяву щодо неприпустимості ліквідації окремого Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України. Мій підпис також є під цією заявою. Ми переконані, що таке об’єднання — це інституційна катастрофа для довкілля, національної безпеки та стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію [4].

Міндовкілля – не «ресурсне відомство». Це – ключовий державний орган, що має бути незалежним регулятором, контролером, представником інтересів довкілля та громадського здоров’я. Інтеграція цього міністерства у структуру, яка одночасно відповідає за економіку, аграрну політику та охорону довкілля, означає нівелювання екологічних пріоритетів та постійний конфлікт інтересів у самому центрі прийняття рішень [4].

У зазначеній вище заяві справедливо наголошується, що це урядове рішення є кроком назад, оскільки:

1. Питання якості довкілля — це питання національної безпеки. В умовах війни та повоєнного відновлення Україна має інтегрувати екологічну політику в усі сфери державного управління, що також є вимогою національного і європейського законодавства. Для цього потрібне сильне, незалежне, фахове міністерство із належною інституційною спроможністю.

2. Україна зазнала безпрецедентної шкоди довкіллю внаслідок війни [5]. Такі виклики вимагають не скорочення, а посилення екологічних інституцій, гарантій їхньої сталості.

3. Україна зобов'язалася прийняти і впровадити екологічне законодавство ЄС, що потребує чіткого екологічного управління.

4. Захист довкілля не можна підпорядковувати органам чи структурам, пріоритетом яких є розвиток економіки чи агросектору, оскільки у такій конфігурації на практиці пріоритет завжди надається економічній доцільності, а не збереженню природи.

5. Окреме довкілльве міністерство покликане не лише займатися захистом природи, а й виступати гарантом конституційного права громадян на безпечне довкілля. Це право, передбачене статтями 16, 50 Конституції України, не може бути скасоване в угоду «оптимізації» чи управлінському популізму.

6. Довіра міжнародних партнерів та донорів. У період повоєнного відновлення міжнародна допомога залежить від прозорості, фаховості та підзвітності інституцій. Злиття Міндовкілля з іншими відомствами може підірвати цю довіру та поставити під сумнів ефективність екологічної політики.

7. Невдалий попередній досвід об'єднання Мінприроди з Міненергетики, внаслідок чого сфера збереження довкілля була відкинута назад у проведенні довкіллевих реформ на 9 місяців [4].

Окрім того, пропонуванний підхід не узгоджується із практикою країн Європейського Союзу [4].

Отже, ліквідація Мінагрополітики та Міндовкілля унеможливилює здійснення ефективної аграрної та екологічної політики та становить загрозу продовольчій та екологічній безпеці.

Очевидним є те, що охорона природи в цьому «міністерстві ресурсів» буде на останньому місці. Ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України є нічим іншим, як ознакою згортання екологічного порядку денного. Для країни, в якій четвертий рік триває повномасштабна війна, яка спричиняє мільярдні збитки довкіллю, це є кроком назад та загрозою уповільнення впровадження екологічних реформ на шляху до євроінтеграції.

До того ж, інституційна реформа, зміна структури на деякий час паралізує роботу по аграрному та довкіллевому напрямкам. Така бездіяльність протягом певного часу матиме негативні наслідки у майбутньому.

Кадрові зміни, скорочення фахівців також справить негативний вплив та здійснення національної екологічної політики, зокрема на її євроінтеграційну складову.

Подібне «реформування» шляхом ліквідації двох профільних міністерств є помилкою. Новостворене мегаміністерство навряд чи може бути дієвим та ефективно виконувати покладені на нього повноваження.

До того ж, подібні реформи вже мали місце у недалекому минулому. Так, у 2019 році уже приєднували Мінагрополітики до Мінекономіки, а Мінприроди до Міненерго. Через рік уряд рішення скасував. Як бачимо, історія повторюється, але цього разу подібне «реформування» загрожує більш серйозними наслідками, оскільки відбувається в умовах війни. Збройна агресія РФ проти України є загрозою не лише національній, але й глобальній продовольчій та екологічній безпеці.

Отже, вважаємо за необхідне якнайшвидше відновити інституційну незалежність Міністерства аграрної політики та продовольства України і Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, як критично важливих інституцій на шляху України до ЄС та майбутнього сталого розвитку,

гарантувавши їхню повноцінну участь у відновленні держави та імплементації міжнародних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#Text>.
2. Кабмін ліквідував Мінагрополітики: всі функції передано новому мегавідомству. URL: <https://landlord.ua/news/kabmin-likviduvav-minagropolityky-vsi-funkcziyi-peredano-novomu-megavidomstvu/>.
3. 36 аграрних асоціацій виступили проти ліквідації МінАПК. URL: <http://ukrsugar.com/uk/post/36-agrarnih-asociacij-vistupili-proti-likvidacii-minaprk>.
4. Чому ліквідація Міндовкілля — інституційна катастрофа для природи і нацбезпеки (ЗАЯВА). URL: <https://texty.org.ua/fragments/115513/chomu-likvidaciya-mindovkillya-instytucijna-katastrofa-dlya-pryrody-i-nacbezpeky-zayava/>.
5. Ковтун Олена. Еколого-правові наслідки збройної агресії російської федерації проти України // Заворотько Павло Петрович: IUSTITIA IN CORDE. Тенденції розвитку правової науки. Пам'яті професора до 100-річчя від дня народження: монографія / кол. авт.; за заг. ред. Н. Шишкової та Л. Фалалєєвої; Ін-т між нар. Відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького Нац. академії наук України; Palacky University Olomouc. Київ; Оломоуц: ДП Вид-во Верховної Ради України, 2024. С. 378-397.

Колісник Олександр Іванович,

*доктор сільськогосподарських наук, директор ПП «Агрофірма «Світанок»,
керівник Харківської обласної організації ВГО «Українська горіхова асоціація»*

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА І ТВАРИННИЦТВА
В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄС**

**ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВТРАТ
ВНАСЛІДОК ЗАСТОСУВАННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО
ДІЮЧИХ РЕЧОВИН ЗЗР**

ВАР

Всеукраїнська
Агрофірма
Рада

UAC

Ukrainian
Agri
Council

Оцінка впливу

Для України прогнозовані втрати складуть

-\$508,4 млн

Зменшення вартості врожаю

-\$203,1 млн

Збільшення витрат на продукти ЗР

\$297,6 млн

Збільшення вартості внесення

\$7,6 млн

Альтернативні дозволені у ЄС ЗЗР:

Менш ефективні у подоланні шкодочинності, що зменшує врожай у полі

Дорожчі в ціні і потребують більшого обсягу закупівель

Потребують більш кратного внесення для досягнення ефекту

Мінімальна оцінка втрат

Втрати на зменшенні вартості врожаю, тис. \$

Соляшник	-50 454
Пшениця Озима	-48 238
Ріпак	-19 618
Соя	-18 103
Цукровий буряк	-15 374
Овочі	-14 869
Ячмінь ярий	-14 633
Кукурудза	-11 678
Ячмінь озимий	-5 166
Сади	-4 720
Пшениця яра	-239

Втрати на вартості продуктів ЗР, тис. \$

-73 958
-133 107
-11 755
-8 061
-12 705
-3 351
-6 688
-30 540
-12 416
-2 006
-3 035

Втрати на вартості внесення, тис. \$

-219
-1 226
-3 269
-547
-925
-282
-551
-145
-442
-44
-

Мінімальна оцінка втрат

Сумарні втрати, млн \$

Сумарні втрати, \$ на га

Методологія 1/2

Ключові припущення та підходи

- Площа, яка зараз обробляється препаратами, що мають в складі діючі речовини, що заборонені в ЄС (актуальні), буде перерозподілена між препаратами, що не мають у своїй складі таких речовин але можуть бути замінниками (альтернативні). Виключення – випадки, коли немає замінників, в такому випадку розрахунок виконувався виходячи з того, що такі площі не будуть оброблятися ЗЗР.
- Площі, яка обробляється препаратами, що не мають у своєму складі заборонених в ЄС речовин, зберігаються незмінними.
- (!) Оцінка втрат відбувається шляхом порівняння вартості врожаю, вартості препаратів та обробки площ, вказаних в пункті першому, актуальними та альтернативними препаратами.

Схема моделювання структур площ під технологіями захисту

Методологія 2/2

Ключові припущення та підходи

4. Розрахунок втрат через зменшення рівня контролю за шкочинними факторами для однієї культури відбувається окремо для кожного виду ЗЗР (гербіциди, інсектициди тощо).
5. Розподіл площ між альтернативними препаратами зроблений на базі експертної оцінки експертів ВАР, виходячи з припущення що площі обробки кожної культури відповідним видом ЗЗР залишаються незмінними.
6. Базова урожайність і ціна реалізації є сталими для кожної культури поза технологією захисту.
7. Рівень контролю для актуальних ЗЗР приймається за 100%, рівень контролю для альтернативних ЗЗР змінюється в діапазоні 50—100%. Для розрахунку бралися препарати, що на думку експертів ВАР є найбільш ефективними.
8. Рівень шкочинності змінюється в діапазоні від 10 до 70% в залежності від культури та шкочинного об'єкта тобто препарату оскільки різні препарати призначені для контролю різних шкочинних об'єктів.

Методологія

Різниця у вартості врожаю

$$\Delta V = \sigma_c \text{Act}V_c - \text{Alt}V_c \quad (1)$$

Актуальна вартість врожаю

$$\text{Act}V_c = Y_c \cdot P_c \cdot \frac{1}{N_c} \sum_{ai \in UA} \sum_{tp} \text{Act}S_{c,tp,ai} \quad (2)$$

Y_c – урожайність культури, т за га;

P_c – ціна реалізації культури, \$ за тону

N_c – середня кратність обробки культури

$\text{Act}V_c$ – актуальна вартість врожаю певної культури (с)

$\text{Act}S_{c,tp,ai}$ – площа обробки культури (с) типами актуальних препаратів (tp) з діючою речовиною (ai)

UA – сукупність діючих речовин, що використовуються в Україні

$$\text{Act}S_{c,tp,ai} = \sum_{pr} \text{Act}S_{c,tp,ai,pr} \quad (2.1)$$

$\text{Act}S_{c,tp,ai}$ – площа обробки культури (с) актуальними препаратами певного типу (tp) з діючою речовиною (ai)

$\text{Act}S_{c,tp,ai,pr}$ – площа обробки культури (с) актуальним препаратом (pr) певного типу (інсектицид, гербіцид, тощо) (tp) з діючою речовиною (ai)

Альтернативна вартість врожаю

$$\text{Alt}V_c = Y_c \cdot P_c \cdot \frac{1}{N_c} \sum_{ai \in EU} \sum_{tp} \text{Alt}S_{c,tp,ai} \cdot (1 - \mathbb{1}(-LC_{tp,ai})) \cdot NC_{tp,ai} \quad (3)$$

$\text{Alt}V_c$ – альтернативна вартість врожаю певної культури (с)

$\text{Alt}S_{c,tp,ai}$ – площа обробки культури (с) типами альтернативних препаратів (tp) з діючою речовиною (ai), що приймається до розрахунку

$LC_{tp,ai}$ – рівень контролю шкочинності у порівнянні з актуальними технологіями

$NC_{tp,ai}$ – шкочинність без обробки

EU сукупність діючих речовин, що дозволені в ЄС

$$\text{Alt}S_{c,tp,ai} = \sum_{pr} \text{Alt}S_{c,tp,ai,pr} \quad (3.1)$$

$S_{c,tp,ai}$ – площа обробки культури (с) альтернативним препаратом певного типу (tp) з діючою речовиною (ai), що приймається до розрахунку,

$S_{c,tp,ai,pr}$ – площа обробки культури (с) альтернативним препаратом (pr) певного типу (інсектицид, гербіцид, тощо) (tp) з діючою речовиною (ai)

Методологія

Вартість препаратів, що застосовуються

$$C_c = \sum_{ai} \sum_{tp} \left(\sum_{pr} S_{c,tp,ai,pr} \cdot \frac{\sigma_{pr} N_{c,tp,ai,pr} \cdot S_{c,tp,ai,pr} \cdot P_{c,tp,ai,pr}}{\sigma_{pr} S_{c,tp,ai,pr}} \cdot \frac{\sigma_{pr} S_{c,tp,ai,pr} \cdot K_{c,tp,ai,pr}}{\sigma_{pr} S_{c,tp,ai,pr}} \right) \quad (4)$$

C_c - Вартість препаратів під культуру (с)
 $S_{c,tp,ai,pr}$ - площа обробки культури (с) препаратом (pr) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai), що приймається до розрахунку
 $N_{c,tp,ai,pr}$ - норма витрат продукту препарату (pr) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai) для обробки культури (с)
 $P_{c,tp,ai,pr}$ - вартість препарату (pr) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai) для обробки одного га культури (с)
 $K_{c,tp,ai,pr}$ - Кратність внесення препарату (pr) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai) для обробки культури (с)

Вартість внесення ЗЗР під культуру

$$AC_c = \sum_{ai} \sum_{tp} \left(\sum_{pr} S_{c,tp,ai,pr} \cdot \frac{\sigma_{pr} S_{c,tp,ai,pr} \cdot K_{c,tp,ai,pr}}{\sigma_{pr} S_{c,tp,ai,pr}} \cdot \frac{AC_{c,tp,ai}}{\beta_{c,tp,pr}} \right) \quad (5)$$

AC_c - вартість внесення препаратів під культуру (с)
 $AC_{c,tp,ai}$ - вартість внесення типу препарату (tp) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai) для обробки культури (с)
 $\beta_{c,tp}$ - коефіцієнт внесення для обробки культури (с) препаратом певного типу (tp)
 $S_{c,tp,ai,pr}$ - площа обробки культури (с) препаратом (pr) певного типу (tp) з діючою речовиною (ai), що приймається до розрахунку

Різниця у вартості препаратів: $\Delta C_c = C_c^{ai \in UA} - C_c^{ai \in EU} \quad (6)$

Збільшення вартості внесення: $\Delta AC_c = AC_c^{ai \in UA} - AC_c^{ai \in EU} \quad (7)$

НАСЛІДКИ

Проблема резистентності

Обмежений набір засобів захисту може спричинити розвиток стійкості шкідників та збудників хвороб, що ускладнить ефективну боротьбу з ними

Зниження врожайності та профілю якості

Засоби захисту рослин є ключовим інструментом у боротьбі зі шкідниками, хворобами та бур'янами. Їхня відсутність або скорочення асортименту може призвести до значного скорочення врожайності та погіршення профілю якості врожаю, особливо в перехідний період, коли нові альтернативи ще не впроваджені або не зареєстровані.

Зростання петиційного навантаження та ущільнення ґрунтів

Зростання кратності обробок веде до збільшення обсягу пестицидів, що застосовуються, додаткового механічного впливу, що веде до ущільнення ґрунту, та збільшення викидів CO₂

Необхідність інвестицій у технологічну адаптацію

Перехід на нові методи захисту культур потребуватиме оновлення агротехнологій, навчання персоналу, модернізації обладнання, що тягне за собою значні фінансові витрати

Зростання витрат на засоби захисту рослин

Альтернативні продукти, зокрема біопрепарати, зазвичай є дорожчими або менш доступними, що підвищить собівартість продукції та послабить конкурентоспроможність українських виробників

Ризик недобросовісної конкуренції

За умов недостатнього контролю деякі виробники можуть продовжувати нелегальне використання заборонених засобів, створюючи нерівні умови конкуренції та загрожуючи репутації вітчизняної продукції.

Втрати на зовнішніх ринках

Підвищення собівартості та зниження врожайності можуть негативно позначитися на обсягах експорту й конкурентоспроможності української продукції

Нестабільність доходів малих і середніх фермерів

Великі агропідприємства мають більше ресурсів для адаптації, тоді як малі господарства ризикують опинитися у скрутному становищі або взагалі припинити діяльність

Додаток 1

Порівняння площ під типами продуктів в розрізі культур при моделюванні втрат при застосування альтернативних технологій, тис. га

Культури	Тип продукту	Актуальна	Альтернативна
Кукурудза	гербіцид	4136,2	4136,2
	інсектицид	444,5	444,7
	протруйник	3230,0	3230,0
Овочі	акарицид	3,4	3,4
	гербіцид	0,3	0,3
	інсектицид	125,2	125,5
	протруйник	12,5	12,5
	фунгіцид	87,0	87,0
Пшениця Озима	гербіцид	341,3	341,4
	інсектицид	394,2	394,4
	протруйник	4308,9	4310,0
	фунгіцид	5011,3	5011,3
Пшениця яра	гербіцид	3,2	3,2
	фунгіцид	255,5	255,5
Ріпак	гербіцид	102,0	102,0
	десикант	33,2	33,2
	інсектицид	744,0	744,0
	протруйник	622,0	622,0
	фунгіцид	867,1	867,1

Культури	Тип продукту	Актуальна	Альтернативна
Сади	акарицид	1,1	1,1
	гербіцид	5,6	5,6
	інсектицид	22,8	22,8
	фунгіцид	15,3	15,3
Соняшник	гербіцид	3175,3	3175,0
	десикант	314,6	314,6
	інсектицид	918,4	918,4
	протруйник	2405,1	2405,1
	фунгіцид	3321,1	3320,9
Соя	акарицид	44,3	44,3
	гербіцид	1648,9	1648,0
	десикант	286,8	286,8
	інсектицид	281,3	281,3
	протруйник	1436,0	1436,0
Цукровий буряк	фунгіцид	951,3	951,0
	гербіцид	165,7	165,0
	інсектицид	307,8	307,6
	протруйник	225,0	225,0
Ячмінь озимий	фунгіцид	212,5	212,5
	гербіцид	237,9	238,0
	інсектицид	275,8	276,0
	протруйник	604,7	606,5
Ячмінь ярий	фунгіцид	487,1	487,1
	гербіцид	314,2	314,2
	інсектицид	391,4	390,5
	протруйник	421,5	421,5
	фунгіцид	287,3	287,4

Додаток 2

Речовини, які може бути обмежено (орієнтовно)ч

№	НАЗВА	№	НАЗВА	№	НАЗВА	№	НАЗВА
1	5-метолахлор	26	епоксиконазол	51	новалурон	76	топрамезон
2	азімесульфурон	27	етаметсульфурон-метил	52	пенсикурон	77	тріадименон
3	альфа-циперметрин	28	ізоксадифен-етил	53	пенфлуфен	78	тріадимефон
4	амікарбазон	29	ізопропазам	54	підіфлуметофен	79	тріасульфурон
5	атразин	30	ізопротурон	55	пікоксітролін	80	трифлуралін
6	ацетохлор	31	імазапір	56	піметрозин	81	трифлусульфурон-метил
7	ацибензолар-5-метил	32	імазетапір	57	піразосульфурон-етил	82	фамоксадон
8	ацифлуорфен	33	імдаклоприд	58	прометрин	83	фенамідон
9	беноміл	34	індазіфлам	59	пропагіт	84	фенітроліон
10	бета-циперметрин	35	іпконазол	60	пропізохлор	85	феноксикарб
11	бета-цифлутрин	36	іпродіон	61	пропіконазол	86	фенпропіморф
12	біспірибак	37	іпфлуфеноквін	62	пропінеб	87	фіпроніл
13	біфентрин	38	карбендазим	63	прохлораз	88	флукумафен
14	біциклопірон	39	карбоксин	64	спінеторам	89	флукарбазон
15	бродіфакум	40	квіноксифен	65	спіродиклофен	90	флутетсулам
16	бромадіолон	41	клоквінтоцет-мексил	66	спіромезіфен	91	флутріафол
17	бромоксініл	42	клетіанідин	67	спіротетрамат	92	фозалон
18	глюфосинат	43	клофентезин	68	тепралоксидим	93	фосфориста кислота
19	десмедифам	44	ледпрона	69	тетраніліпрол	94	хлоримурон-етил
20	дімоксістробін	45	люфенурон	70	тефлбензулон	95	хлорпіріфос
21	диват	46	манкоцеб	71	тирам	96	хлорпрофам
22	диметоат	47	метирам	72	тіаклоприд	97	хлорсульфурон
23	диметоморф	48	метолахлор	73	тіаметоксам	98	цінідон-етил
24	дифлбензулон	49	мефенпір-діетил	74	тіофанат-метил	99	зета-циперметрин
25	дифлбензопір	50	міклобутаніл	75	толпіралат	100	ципроконазол
						101	ципросульфамід

Кондратенко Дарина Юріївна,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

**ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМ НА БАЗІ ШІ ДЛЯ АГРОБІЗНЕСУ:
НЕОБХІДНІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ДОГОВІРНИХ МОДЕЛЕЙ
(АГРОСЕРВІСНІ УГОДИ, “DATA SHARING AGREEMENTS”)**

Цифровізація аграрного сектору є одним із ключових напрямів розвитку сучасної України. Інноваційні технології, зокрема системи штучного інтелекту (AI), здатні суттєво підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, забезпечити сталість агропроцесів і зменшити ризики, пов'язані з кліматичними змінами чи нестачею ресурсів. Водночас активне впровадження таких технологій породжує нові типи правовідносин між агровиробниками, розробниками цифрових рішень, власниками даних, хмарними сервісами та платформами, що вимагає оновлення правової бази — передусім у договірному аспекті.

В українському законодавстві наразі відсутня спеціальна категорія договорів, які б регулювали відносини між фермером і постачальником цифрової агроплатформи. Найближчими за природою є договори про надання послуг (глава 63 Цивільного кодексу України) та ліцензійні договори у сфері права інтелектуальної власності. Однак традиційна модель агросервісної угоди не враховує специфіку використання алгоритмів штучного інтелекту, які генерують результати на основі аналізу великих обсягів аграрних даних — інформації про погодні умови, стан ґрунтів, урожайність, використання добрив тощо. Такі дані

мають самостійну економічну цінність, тому питання їх правового статусу та режиму використання стає принципово важливим.

Застосування AI у сільському господарстві в Україні вже не є теоретичною перспективою. Наприклад, платформи Corteva Granular Link, AgroOnline, AgroXChange або OneSoil використовують супутникові знімки, машинне навчання та аналітику для рекомендацій фермерам щодо обробітку ґрунту чи оптимізації зрошення. У межах державних ініціатив, як-от проект “Дія. Земля” або геопортал Національної інфраструктури геопросторових даних, реалізується поступовий перехід до електронного управління земельними ресурсами, включно з інтеграцією цифрових кадастрів і відкритих даних. Проте законодавчо ще не врегульовано, кому належать дані, згенеровані AI-платформами у процесі агромоніторингу, і хто несе відповідальність у разі збитків, спричинених алгоритмічною помилкою.

Згідно зі статтею 627 Цивільного кодексу України, сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов угоди, якщо це не суперечить закону. Така свобода створює підґрунтя для розроблення нових типових моделей договорів у сфері аграрних технологій. Проте у практичній площині виникають колізії між принципом свободи договору та вимогами до обробки даних, встановленими Законом України “Про захист персональних даних” від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. Обробка аграрних даних, що можуть містити персональну інформацію фермерів, координати земельних ділянок або фінансові показники, повинна здійснюватися з дотриманням принципів пропорційності, обмеження мети та захисту конфіденційності.

Додатково до цього, використання AI-платформ супроводжується електронними правочинами, укладеними через вебінтерфейс або мобільний додаток. Їх правовий статус визначається Законом України “Про електронну

ідентифікацію та електронні довірчі послуги” від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII, який гарантує юридичну силу електронного підпису та електронного договору. Водночас у більшості випадків користувач просто погоджується з “умовами використання” (Terms of Service), які є типовими для цифрових платформ, але не адаптованими до українського законодавства, що створює потенційні ризики у разі спорів.

Важливим орієнтиром для України є правова політика Європейського Союзу. Регламент (ЄС) 2023/2854 (Data Act) закладає основу для справедливого доступу до та обміну даними, створеними IoT-пристроями та цифровими платформами, включно з аграрними технологіями.

Згідно з ним, користувач має право отримувати дані, які генерує його обладнання, і передавати їх третім особам, що створює умови для конкуренції між сервісами. В українських умовах це особливо актуально у контексті обміну даними між різними модулями агромоніторингу, GPS-трекерами, системами контролю врожайності чи дронами.

Ще одним важливим документом є Регламент (ЄС) 2024/1689 (AI Act), який уперше у світі встановив системне правове регулювання використання штучного інтелекту. Для аграрних платформ він означає обов’язок постачальників документувати роботу алгоритмів, оцінювати їх безпечність та забезпечувати пояснюваність рішень, які можуть впливати на економічні результати користувачів. Відповідно, у нових агросервісних договорах необхідно передбачати зобов’язання щодо надання технічної документації про алгоритми, гарантії щодо якості даних, а також механізми оскарження автоматизованих рішень.

Поступово українські компанії починають застосовувати ці стандарти на практиці. Наприклад, у рамках проєктів AgriChain або SmartFarm, що інтегрують управління земельними активами, облік техніки та прогнозування врожайності,

уже застосовуються положення про доступ до даних і обмеження відповідальності у разі помилок системи. Проте більшість договорів залишаються комерційною таємницею, а правова культура «data sharing agreements» лише формується. Науково-правова спільнота пропонує включати до таких угод спеціальні клаузули про права на первинні й похідні дані, порядок їх анонімізації, обмеження щодо передачі третім особам, а також умови повернення даних після завершення співпраці.

Важливо також зазначити, що згідно з Регламентом (ЄС) 2016/679 (GDPR), який Україна імплементує у рамках євроінтеграційних зобов'язань, будь-яка обробка персональних або агрегованих даних у сфері агробізнесу повинна здійснюватися прозоро, із зазначенням мети та строків зберігання. Це означає, що навіть дані, які збираються із сенсорів або безпілотників, повинні мати визначеного «власника» та «оператора» обробки. На практиці цю проблему можна розв'язати шляхом створення публічно-приватних угод про обмін аграрними даними між державою, агропідприємствами та ІТ-компаніями, як це передбачено у Data Governance Act (ЄС, 2022).

Загалом правові засади цифровізації аграрних правовідносин в Україні мають ґрунтуватися на трьох принципах: по-перше, визнання цінності аграрних даних як об'єкта права; по-друге, захист інтересів фермерів як користувачів AI-сервісів; і по-третє, забезпечення прозорості алгоритмів. Без належного договірного врегулювання ці аспекти можуть призвести до нерівності сторін, коли фермери фактично втрачають контроль над власними даними, а результати алгоритмічної аналітики залишаються у монопольному володінні постачальників сервісів.

Таким чином, розвиток аграрних платформ на базі штучного інтелекту вимагає нової договірної парадигми, у якій поєднуюватимуться гнучкість цифрового бізнесу, відповідальність за результати алгоритмів і захист цифрових

прав учасників ринку. Імплементация принципів Data Act, AI Act і GDPR у національну практику дозволить створити цілісну екосистему “розумного фермерства”, де цифрові інновації стають не лише інструментом ефективності, а й правовою гарантією сталого розвитку аграрного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44.
2. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 34.
3. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 45.
4. Regulation (EU) 2023/2854 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act).
5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (AI Act).
6. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation, GDPR).
7. Data Governance Act (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022.

Корнієнко Ганна Сергіївна,

докторка юридичних наук, професорка,

доцентка кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасних умовах інтеграції України до Європейського Союзу особливої актуальності набуває питання адаптації національного аграрного законодавства до права ЄС. Європейська інтеграція вимагає не лише узгодження українських норм права з європейськими, а й трансформації інституційної та економічної основи сільського господарства України. Враховуючи, що аграрний сектор формує близько 40 % національного експорту, його правове забезпечення безпосередньо впливає на економічну безпеку та конкурентоспроможність держави.

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» закріплено термін «адаптація законодавства» і розкрито його зміст як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність до *acquis communautaire* [1]. Тож, керуючись цим Законом, Т.О. Коваленко справедливо зазначає, що адаптація аграрного законодавства до вимог *acquis communautaire* – це приведення аграрних законів та підзаконних нормативно-правових актів України у відповідність до нормативно-правових актів ЄС у визначених сферах [2. С.185].

Аналіз аграрного законодавства, його правозастосування дозволяє виявити та окреслити основні проблеми у сфері сучасних аграрних відносин, які потребують

належного правового регулювання на законодавчому рівні з урахуванням вимог щодо гармонізації та адаптації до права ЄС.

Вбачається, що потребують якомога скорішого розв'язання такі проблеми:

1. Відсутність чітких критеріїв для визначення класифікації суб'єктів агробізнесу, що впливатиме на подальше правове регулювання їх підтримки й віднесення на законодавчому рівні до категорій «сільськогосподарський товаровиробник» та «виробник сільськогосподарської продукції».

2. Складність вибору єдиного, спільного з європейським, поняття та позначення суб'єкта сільськогосподарської діяльності – сільськогосподарського товаровиробника, яке полягає у наступному. Зважаючи на те, що частина 1 статті 3 Регламенту (ЄС) 2021/2115 (нова CAP на 2023–2027 роки) закріплює, що «фермер» – це фізична або юридична особа, або група фізичних або юридичних осіб, незалежно від правового статусу, наданого такій групі та її членам національним законодавством, господарство яких розташоване в межах територіальної дії Договорів [3], можна констатувати, що за європейським законодавством сталим є поняття «фермер», що означає виробника сільськогосподарської продукції. Щодо вітчизняного законодавства, то воно містить поняття «фермерське господарство», а не «фермер». Необхідно дуже зважено підійти до вибору поняття «фермер» та його запровадження в національне законодавство, з урахуванням можливих негативних наслідків його застосування. Неважко спрогнозувати, що великі агрохолдингові компанії будуть позиціонувати себе як «фермери». Наслідком цього стане те, що невеличкі сімейні фермерські господарства не зможуть конкурувати з великими сільськогосподарськими товаровиробниками у життєво важливих для них сферах: державної підтримки та однакових умов для її отримання, реалізації власно

виробленої продукції, доступу до матеріально-технічних засобів виробництва тощо. Тож, проблема не така вже й проста для її розв'язання.

3. Слід також зважати на те, що Регламент (ЄС) 2021/2115 ввів поняття «справжній фермер» (*genuine farmer*), щоб обмежити доступ до підтримки тих суб'єктів, які не здійснюють реальної сільськогосподарської діяльності. Українське законодавство поки що не має аналогічного механізму. Це створює ризики для прозорості розподілу державних коштів.

4. Однією з ключових, на наш погляд, проблем є недосконалість правового статусу особистих селянських господарств (ОСГ), які традиційно виступають важливим виробником продукції рослинництва й тваринництва, але не мають чіткої правової ідентифікації у системі податкового і господарського законодавства. Нерівність у статусі ОСГ, фермерських господарств і юридичних осіб призводить до обмеження їх доступу до державних програм підтримки та фінансових інструментів. На відміну від країн ЄС, де індивідуальні фермери (наприклад, *exploitant agricole individuel* у Франції [4] чи *fiziniai ūkiai* у Литві) підлягають обов'язковій реєстрації та сплачують податки, в Україні значна частина ОСГ залишається у «тіні». Отже, виникає потреба у визначенні статусу ОСГ як виробників сільськогосподарської продукції та запровадженні можливої спрощеної процедури переходу у статус сільськогосподарського товаровиробника з можливістю отримання доступу до державної підтримки та ринків збуту продукції.

У контексті розглянутого вище доцільно відмітити, що аграрне законодавство Європейського Союзу – це розгалужена і водночас комплексна система, яка покликана впорядковувати динаміку розвитку та зміни прав та обов'язків суб'єктів господарювання, які беруть участь у виробництві, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції [5]. Тому, на наш погляд, першочерговим

завданням є визначення правового статусу суб'єктів сільськогосподарського виробництва, їх місця у товарному обігу сільськогосподарської продукції з урахуванням національних особливостей аграрного законодавства, яке сформувалося до моменту вступу в ЄС, з метою забезпечення розвитку всіх форм господарювання на селі, а особливо сімейних господарств.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.
2. Коваленко Т.О. Адаптація аграрного законодавства України до *Acquis communautaire*: сучасний стан та перспективи. *Пріоритетні напрями розвитку аграрного законодавства і права в сучасних умовах*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 20 квіт. 2018) / за ред. А.М. Статівки. Харків: Юрайт, 2018. С. 185–190.
3. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) No 1305/2013 and (EU) No 1307/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj/eng>.
4. Ministère de l'Agriculture. Recensement agricole 2020. Paris, 2021. URL: <https://agreste.agriculture.gouv.fr>.
5. Копиця М. А. Основні тенденції розвитку аграрного законодавства ЄС: загальний огляд. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 243–250. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/43.pdf>.

Кулинич Павло Федотович,
*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу проблем аграрного,
земельного, екологічного та космічного права,
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України*

ВУГЛЕЦЕВИЙ БІЗНЕС В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ЯК НАПРЯМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ

Через потепління клімату, яке викликає погіршення умов господарювання у сільському господарстві, все більше сільськогосподарських підприємств (ферм) у всьому світі ведуть пошук нових технологій виробництва, застосування яких дозволяє агровиробникам не тільки пристосуватись до нових кліматичних реалій, а й успішно протидіяти поглибленню негативних кліматичних змін. Однією з таких технологій є так зване вуглецеве землеробство - таке використання земельних ресурсів як засобу аграрного виробництва, при якому відбувається ефективне вилучення CO_2 з атмосфери через фотосинтез рослин та його консервування у вигляді органічної речовини у ґрунті та рослинних рештках (секвестрація вуглецю) [1].

За оцінками, щонайменше 50% вуглецю, що знаходився в ґрунті, було викинуто в атмосферу протягом останніх століть. Повернення цього вуглецю в ґрунт за допомогою регенеративного (вуглецевого) сільського господарства є однією з найкращих можливостей для покращення здоров'я людини та клімату, а також фінансового добробуту фермерів [2]. Здорові ґрунти є найбільшим наземним вуглецевим басейном на планеті. Ця особливість у поєднанні з їхньою

губчастою функцією поглинати воду та зменшувати ризик повеней і посухи робить ґрунт незамінним союзником для адаптації до змін клімату та пом'якшення їх наслідків [3].

Основу вуглецевого землеробства складають такі методи аграрного господарювання як: збереження рослинних решток на ґрунтовому покриві, скорочення втручання в ґрунт через обробіток (no-till, strip-till тощо); скорочення втрат азотних добрив (інгібітори нітрифікації, інжекторні способи внесення); використання покривних культур. Фермери, які застосовують такі методи землеробства, зокрема, зменшений ґрунтообріток, утримують вуглець в ґрунті на своїх полях та скорочують його викиди в атмосферу.

Загалом, впровадження технологій вуглецевого землеробства є перспективним напрямом посилення протидії негативним кліматичним змінам у аграрній сфері. Дослідження, проведене всесвітньо визнаним центром кліматоохоронного землеробства - інститутом Rodale - показує, що перехід у всьому світі до регенеративного (вуглецевого) сільського господарства може поглинути понад 100% CO², що наразі викидаються в атмосферу [4]. До того ж декарбонізоване аграрне виробництво здатне адаптуватися до зміни клімату і вважається більш гнучким для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Саме тому Спільна аграрна політика ЄС на 2023—2027 рр. переслідує мету модернізації сільського господарства на основі застосування більш сталих і кліматоорієнтованих методів господарювання [5, с. 82].

Як свідчить практика, обсяги скорочених у процесі вуглецевого землеробства викидів вуглецю (CO²) можна реалізувати на ринку [6]. Він стає додатковим доходом для фермера. Аграріям платять за вуглецеві сертифікати – документи, що підтверджують обсяг збереженого ними вуглецю у ґрунті. Їх купують компанії, діяльність яких супроводжується надлишковими викидами CO², для їх

компенсації. Так, харчові компанії ЄС платять за зниження викидів під час виробництва сировини, яку вони використовують у своїх продуктах [6].

Відтак останніми роками у європейських країнах виник новий вид підприємницької діяльності – торгівля скороченими обсягами викидів вуглецю, та появилися компанії, які пропонують фермерам продати такі скорочені викиди. Отже, на європейському ринку вже існує попит на такий продукт, як поглинутий з атмосфери та збережений у ґрунті вуглець, який є парниковим газом. Саме такі відносини лежать в основі вуглецевого бізнесу у сільському господарстві.

Для обслуговування ринку збереженого у ґрунтах вуглецю з'являються фірми-посередники, які купують у фермерів вуглецеві сертифікати та продають їх компаніям, які поки не можуть знизити рівень викидів вуглецю в атмосферу і мусять їх компенсувати власними коштами. На українському ринку вже кілька років працює міжнародна компанія Agreena, яка пропонує вітчизняним агровиробникам продавати їй утримані у процесі вуглецевого землеробства обсяги вуглецю. Так, на своєму сайті (платформі) Agreena для переходу господарства на технологію вуглецевого землеробства пропонує агровиробникам: 1) зареєструватись на платформі шляхом створення персонального кабінету та ввести дані про використовувані поля; 2) після збору врожаю внести фактичні дані щодо поля (фактичні врожаї, використання добрив та палива тощо); 3) програмне забезпечення компанії, яке пройшло міжнародну акредитацію та було затверджене третіми сторонами, проводить кількісну оцінку вилучення та скорочення викидів вуглецю господарством, і видає засвідчені компанією вуглецеві сертифікати (CO²e); 4) після отримання таких сертифікатів господарство може залишити їх у себе, продати їх самостійно або ж за посередництвом Agreena перевіреним компаніям на основі поточного ринкового попиту та цін [7].

Отже, компанія Agreena забезпечує вимірювання та незалежну верифікацію обсягу утриманого господарством у ґрунті вуглецю та перетворює його на фінансовий інструмент у вигляді вуглецевих сертифікатів. AgreenaGro використовує розпізнавання супутникових знімків та машинне навчання для визначення меж поля, які культури аграрій вирощує, застосований тип ґрунтообробітку та використання покривних культур. Таким чином, зареєструвавши господарство на сайті Agreena, фермер має вказати свої поля. Після введення адреси господарства чи просто переміщуючись по карті, він обирає ділянку, на якій розташовані поля. Після того, як система розпізнає межі полів, фермер вибирає свої поля. На кожному полі фермера вже автоматично будуть розпізнані та вказані засіяна культура, покривні культури та тип ґрунтообробітку. В більшості випадків фермеру не доведеться вносити жодних змін у результати супутникового моніторингу полів [8].

Як свідчить практика, випадки використання аграріями України технологій вуглецевого землеробства та торгівлі вуглецевими сертифікатами є поодинокими і сталися виключно з ініціативи самих агровиробників, які виявили зацікавленість у застосуванні таких технологій, а також компаній, яким через використовувані ними небезпечні для клімату технології доводиться компенсувати негативні впливи їх виробництв на клімат. Цілком очевидно, у найближчій перспективі, особливо з введенням у дію з 1.01.2026 р. у ЄС системи торгівлі викидами попит на вуглецеві сертифікати у Європі та й у нашій країні зросте. Тому українські фермери мають бути готові до активної участі у європейському ринку вуглецевих сертифікатів.

Відносини торгівлі вуглецевими сертифікатами регулюються договорами купівлі-продажу, які укладають фермери та покупці таких сертифікатів. Однак, з метою підвищення готовності вітчизняного агробізнесу до нового напрямку

ринкових відносин Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України має розробити та затвердити Методичні рекомендації щодо запровадження та використання сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами методів вуглецевого землеробства з тим, щоб систематизувати та довести до відома агровиробників наявні, апробовані практикою знання в галузі сучасних кліматоохоронних технологій господарювання.

Водночас не важко передбачити, що вдосконалення використовуваних переробними та іншими компаніями технологій виробництва супроводжуватиметься зниженням попиту на вуглецеві сертифікати. Тому держава має готуватися до запровадження економічного стимулювання переходу аграріїв на стандарти вуглецевого землеробства. В основу таких норм варто покласти вуглецеву сертифікацію ґрунтового покриву полів, задекларованих як землі вуглецевого землеробства. Одним із джерел надання економічної підтримки (стимулів) агровиробникам за досягнуті результати в утриманні вуглецю у ґрунтах може бути створений відповідно до Закону України від 11 квітня 2023 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації, завданням якого є надання громадянам, підприємствам та громадам допомоги у реалізації програм щодо енергоефективності і термомодернізації, зменшення викидів вуглецю та підтримки альтернативних джерел енергії.

Список використаних джерел:

1. Лебідь, Л. Здоровий спосіб землеробства: питання після Перемоги чи сьогодення? URL: <https://agroportal.ua/publishing/klub-agroeffektivnosti/zdoroviy-sposib-zemlerobstva-pitannya-pislya-peremogi-chi-sogodennya>.

2. Food regenerative agriculture. URL: <http://archive.drawdown.covive.com/solutions/food/regenerative-agriculture>.
3. European Commission (2021), EU Strategy on Adaptation to Climate Change – Impact assessment. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_663.
4. Regenerative Organic Agriculture and Climate Change. A Down-to-Earth Solution to Global Warming. URL: https://farmlandinfo.org/wp-content/uploads/sites/2/2019/09/Rodale_WhitePaper_RegenAg.pdf.
5. Попова О.Л., Панкратова Л.Л. Зелена архітектура САП ЄС: орієнтири для розбудови при повоєнному відновленні України. Економіка України. 2023. № 8. С. 78—96. С. 82. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.078>.
6. Авраам, Г. Що таке вуглецеве землеробство, та як це працює на практиці. URL: <https://agroportal.ua/blogs/shcho-take-vugleceve-zemlerobstvo-ta-yak-se-pracyuye-na-praktici>.
7. Чого очікувати господарству, безкоштовно зареєструвавшись на AgreeaGro. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/chogo-ochikuvati-gospodarstvu-bezkoshtovno-zareyestruvavshis-na-agreenagro>.
8. Agreea. URL: <https://agreea.com/uk/>.

Купчення Л.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету*

Глущенко О.О.,

здобувач вищої освіти Полтавського державного аграрного університету

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сільськогосподарські товаровиробники відіграють центральну роль в агропромисловому комплексі України, будучи не лише економічними агентами, а й основними користувачами та, по суті, управителями природних ресурсів. Їхня діяльність безпосередньо формує як продовольчу безпеку країни, так і стан довкілля. У контексті євроінтеграційних процесів для агробізнесу стратегічно важливим є врахування під час вирощування сільськогосподарської продукції цілей сталого розвитку.

Основою виробничої діяльності в аграрній сфері є використання таких критично важливих ресурсів, як земля та водні об'єкти. Родючість ґрунту, що є одним з головних природних багатств України, залежить від методів обробітку, сівозмін, використання добрив та засобів захисту рослин. Аналогічно, раціональне використання води, зокрема для зрошення, є запорукою ефективного ведення господарства, особливо в умовах зміни клімату та для посушливих регіонів. Таким чином, правове регулювання ведення сільського господарства має стимулювати

виробників до впровадження екологічно відповідальних практик, що забезпечить сталий розвиток у довгостроковій перспективі [1].

Зазначені процеси потребують відповідної правової регламентації. Проф. Курман Т.В. зазначає, що станом на сьогодні в аграрному праві сформовано окремий комплексний міжгалузевий інститут правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій. Його підґрунтям виступають положення міжнародно-правових документів, а також норми Конституції України, зокрема, в частині гарантування природного права людини на життя і здоров'я, на достатнє, якісне і безпечне харчування, а також гарантії реалізації інших аграрних, земельних та екологічних прав. Норми вказаного інституту спрямовані на врегулювання суспільних відносин, виникаючих у сфері забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, сталого сільського розвитку, сталого сільськогосподарського землекористування, сталого природокористування в агросфері, тобто сталого розвитку агросфери в цілому [2, с.210].

Перехід до сталого сільського господарства — це комплексна стратегія, що ставить за мету досягти балансу між прибутковістю, соціальною відповідальністю та охороною природи. Замість того, щоб руйнувати природні ресурси заради короткострокової вигоди, сучасні аграрії використовують інноваційні рішення, які одночасно підвищують урожайність та знижують витрати. Зокрема, використання технологій точного землеробства дозволяє контролювати внесення хімічних речовин, що зменшує фінансові витрати та мінімізує шкоду для екології, зокрема запобігаючи забрудненню ґрунтових вод [3]. Іншим прикладом є розвиток органічного землеробства, що створює продукцію з доданою вартістю, відкриваючи нові, преміальні ринки та підвищуючи рентабельність без шкоди для довкілля [4]. Екологічна стійкість є ключовим аспектом, оскільки саме вона

гарантує збереження природної бази для майбутніх поколінь. Екологічно стійке сільське господарство включає впровадження таких життєво важливих практик, як раціональне використання води (наприклад, крапельне зрошення, що дозволяє економити до 50% води), збереження родючості ґрунту через мінімальний обробіток, безвідвальне орання, використання покривних культур та науково обґрунтованих сівозмін, а також захист біорізноманіття через створення лісосмуг, екологічних коридорів та відмову від хімікатів, що шкодять комахам-запилювачам [5]. Зрештою, соціальна стійкість є основою для розвитку сільських громад. Сталий розвиток передбачає створення гідних умов праці, забезпечення соціальної рівності, а також покращення здоров'я населення через зменшення використання шкідливих хімікатів. Це сприяє розвитку сільських територій, запобігає міграції населення та забезпечує стабільність суспільства у цілому [6].

Таким чином, правове забезпечення сільськогосподарського природокористування у контексті дотримання цілей сталого розвитку має важливе значення для забезпечення євроінтеграції України. Перехід до сталого розвитку вимагає відмови від простої споживацької моделі на користь комплексного підходу, що балансує між економічною, екологічною та соціальною стійкістю. Удосконалення правового регулювання потребує процес впровадження інноваційних технологій, таких як точне землеробство, що посприяє збереженню родючості ґрунту та підтриманню біорізноманіття, а також створенню гідних умов праці для розвитку сільських громад.

Список використаних джерел:

1. Попова О. Сталий розвиток сільського господарства та його вплив на продовольчу безпеку України. *Наукові записки Національного інституту стратегічних досліджень*. 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_35.pdf.

2. Курман Т.В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 376 с.
3. Підоричева І. Ю. Інноваційний розвиток аграрної сфери в умовах забезпечення національної стійкості. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. С. 29–33.
4. Стале Сільське Господарство: методи та головні переваги EOS Data Analytics. 2023. URL: <https://eos.com/uk/blog/stale-silske-hospodarstvo/>.
5. Сталий розвиток сільського господарства Yara Україна. URL: <https://www.yara.ua/about-yara/sustainability/commitment-and-policy/sustainable-agriculture/>.
6. Стале сільське господарство URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стале_сільське_господарство.

Куренда Станіслав Васильович,

кандидат юридичних наук, старший викладач

кафедри цивільно-правових дисциплін

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ВОДНИХ РЕСУРСІВ В АСПЕКТІ РІЗНОМАНІТНОСТІ ЕКОСИСТЕМ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Категорія «правовий режим» характерна практично для кожної галузі права, оскільки позначає не просто певний юридичний феномен, а специфіку правового регулювання суспільних відносин у зв'язку з чим дозволяє диференціювати підходи до упорядкування відповідних соціальних зв'язків як положеннями різних галузей права, так і положеннями однієї галузі, проте з урахуванням особливостей об'єкта відносин [1, с. 186] чи їх суб'єктного складу. Сам же правовий режим являє собою особливе поєднання дозволів, заборон та позитивних зобов'язувань, яке визначає особливу спрямованість правового регулювання суспільних відносин [2, с. 39].

Водночас правові режими у сфері природокористування мають певні особливості, а правове регулювання відносин щодо використання та охорони водних ресурсів є складним і багаторівневим, що у сукупності вимагає від суб'єктів правотворчості досвіду у ході нормопроєктування.

У цілому в якості особливостей екологічного (природоресурсного) права виступає різноманіття регулятивних підходів до упорядкування суспільних відносин у зв'язку з цим його положеннями фактично запроваджуються і правові

режими територій, і правові режими діяльності і правові режими об'єктів. Однак проблема полягає у тому, що різні природні ресурси (водні, земельні, лісові тощо) в аспекті правового регулювання перебувають між собою у різному співвідношенні, у тому числі як «рід» та «вид». З цього ж витікає і проблема законодавчої техніки і технології формування правових режимів водних об'єктів задля забезпечення їх ефективного використання та охорони.

Інакше кажучи, в умовах сьогодення уніфіковане та комплексне правове регулювання використання та охорони водних ресурсів вимагає від суб'єктів правотворчості розуміння характеру фізичних зв'язків між відповідними об'єктами, а тому і визначення особливостей правового регулювання відносин, що складаються з приводу них [1, с. 186–187]. Проблема правового режиму водних ресурсів та «водних об'єктів» набуває у цьому сенсі глибокого характеру. Як визначається статтею 1 Водного кодексу України, водними ресурсами є «обсяги поверхневих, підземних та морських вод відповідної території» «водний об'єкт» являє собою «елемент довкілля у якому зосереджуються води (море, лиман, річка, струмок та ін.)» [3, ст. 1].

Окреслене відносно чітко демонструє співвідношення між зазначеними категоріями, проте якщо говорити про земельні ресурси то в такому випадку утворюється декілька рівнів категорій, адже поверхневі води пов'язуються з земельними ресурсами у той час як підземні води з надрами і лише такий об'єкт як «море» набуває відносно автономного значення а тому його використання і охорона можуть ставати предметом регулювання спеціальних нормативно-правових положень. Звідси слідує те що використання та охорона поверхневих водних ресурсів та водних об'єктів передбачає необхідність урахування правових режимів земель, що своєю чергою визначає необхідність встановлення співвідношення між правовим режимом відповідних земельних ресурсів та водних

об'єктів. Аналогічним чином і правовий режим водних ресурсів підлягає гармонізації з правовим режимом надр в частині використання та охорони. З цього закономірно слідує що положення природоресурсного права встановлюють певні пріоритети правових режимів для забезпечення ефективності користування та охорони у тому числі водних ресурсів. У зв'язку з цим в цій частині відповідні норми надають водним ресурсам інтегрованого у юридичному сенсі характеру оскільки їх правовий режим підлягає гармонізації з правовим режимом інших об'єктів а тому набуває певним чином спеціального характеру [1, с. 187 – 188]. Для прикладу, положеннями Земельного кодексу України (далі – ЗК України) землі, зайняті водними об'єктами, віднесено до складу «земель України» (стаття 18) [4, ст. 18] і при цьому пунктом «є» частини першої статті 19 Кодексу в якості однієї з категорій земель визначено «землі водного фонду» [4, ст. 19]. При цьому згідно зі статтею 58 ЗК України до земель водного фонду віднесено землі, зайняті, зокрема морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами та болотами (пункт «а» частини першої) [4, ст. 58].

Однак особливу увагу привертають положення Лісового кодексу України (далі – ЛК України) з яких безпосередньо слідує встановлення примату правового режиму лісових ресурсів над іншими природними ресурсами. На водні об'єкти, розташовані в межах лісових екосистем, поширюється правовий режим лісу, адже як слідує з частини першої статті п'ятої ЛК України, лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті у тому числі водами й болотами, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства, є землями лісогосподарського призначення [5, ст. 3].

У зв'язку з цим піднята проблема може осмислюватися у двох аспектах. У межах першого правове регулювання відносин щодо використання та охорони природних ресурсів підлягає фрагментації на три рівні що відповідно визначає

аспекти використання та охорони у тому числі водних ресурсів [1, с. 190]. За такого підходу в якості першого рівня можна визнати еколого-правове регулювання суспільних відносин тобто природоресурсне або інтегративне їх упорядкування. На цьому рівні відповідні відносини охоплюються основоположними засадами екологічного права щодо використання та охорони природних ресурсів. Другий рівень характеризується упорядкуванням відносин щодо використання та охорони природних ресурсів спеціальними положеннями природоресурсного права, зокрема ЗК України, ЛК України, Кодексу України про надра та ін. На третьому рівні здійснюється «інтегроване» упорядкування відносин з використання та охорони власне водних ресурсів як частини природних екосистем.

Водночас існує можливість розглянути підняту проблему і в альтернативному ключі шляхом розмежування генерального тобто еколого-правового та спеціальних тобто об'єктових правових режимів. Метою першого виступає забезпечення раціонального використання природних ресурсів шляхом переважно заборон та позитивних зобов'язувань. Цей підхід детермінується екологічними пріоритетами в умовах інтенсивного антропогенного навантаження на природні ресурси.

Своєю чергою системне наукове групування правових режимів у тому числі в аспекті їх пріоритетності слід здійснювати саме на рівні спеціальних (об'єктових) режимів з-поміж яких слід диференціювати загальні (правовий режим користування землями, надрами та підземними водами), а також інтегративно-пріоритетні (правовий режим використання лісів) та інтегративно-акцесорний (правовий режим користування поверхневими водами), що у цілому дозволяє більш ретельно планувати зміни положень нормативно-правових актів. Водночас у такому випадку постає питання щодо пріоритету дії нормативних положень в

умовах виникнення колізій нормативних положень. Однак ця проблема повинна стати предметом подальших розглядів [1, с. 190–191].

Враховуючи окреслене вище слід констатувати що правове регулювання використання та охорони водних ресурсів та водних об'єктів вимагає чіткого розуміння специфіки співвідношення між правовими режимами різних об'єктів природоресурсних відносин. Існування широкого діапазону природних ресурсів, а також регулювання відносин щодо їх використання та охорони різними у тому числі кодифікованими актами унеможливорює здійснення «лінійного» правового регулювання відповідних суспільних зв'язків, адже крім того що їх упорядкування відбувається різними актами воно також може переслідувати різну мету і водночас відповідні об'єкти можуть перебувати у різних фізичних і географічних зв'язках між собою. Ураховуючи зазначене, в сучасних умовах неможливо ефективно врегулювати відносини щодо використання та охорони природних ресурсів без встановлення пріоритетів між правовими режимами різних екосистем. У зв'язку з цим положення чинного законодавства запроваджено інтегративний підхід до упорядкування відносин щодо використання та охорони водних ресурсів та водних об'єктів відносно інших екосистем. Поверхневі водні ресурси та об'єкти являють собою фактичну частину земельних або лісових ресурсів у той час як підземні води пов'язані з надрами. Саме тому правове регулювання використання та охорони водних об'єктів й водних ресурсів повинно передбачати або комплексний вплив на відповідні відносини з урахуванням специфіки правового режиму земельних та лісових ресурсів а також надр, тобто охоплювати у тому числі відносини щодо останніх або ж «адресне» регулювання лише водних відносин, однак лише якщо таке регулювання не розбалансирує співвідношення між відповідними правовими режимами.

Список використаних джерел:

1. Куренда С. В. Окремі концептуальні проблеми формування правових режимів використання та охорони водних ресурсів в аспекті різноманітності екосистем. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 185–192.
2. Коссе Д. Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення. *Держава і право*. Київ, 2009. Вип. 44. С. 25–31.
3. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
5. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст. 99.

Курман Тетяна Вікторівна,
*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Закріплений Угодою про асоціацію з ЄС Європейський курс України, незворотність якого проголошена Конституцією, став не лише зовнішньополітичним вектором, але й потужним драйвером внутрішніх трансформацій, в тому числі й у сфері сільського господарства. Вітчизняний аграрний сектор протягом вже майже 4 років продовжує функціонувати в умовах воєнного стану, всупереч всьому українські аграрії демонструють нереальну стійкість, справжню хоробрість і нездоланну віру у світле майбутнє України. І вже сьогодні необхідно розуміти вектор повоєнного відновлення сільського господарства й агросфери з урахуванням процесів європейської інтеграції. Реалії ж сьогодення вкрай актуалізують формування таких напрямів державної аграрної політики, які б забезпечували можливість національному аграрному сектору долати виклики воєнного стану й водночас рухатися в напрямку гармонізації чинного законодавства на шляху отримання Україною статусу країни-члена Європейського Союзу.

На цьому шляху слід враховувати декілька чинників. По-перше, євроінтеграція виступає стратегічним орієнтиром для розвитку аграрного сектору національної економіки. Саме тут, в агросфері концентрується низка публічних і

приватних інтересів держави, окремих юридичних та фізичних осіб, зокрема, економічних, продовольчих, соціальних, екологічних й навіть, певною мірою, енергетичних. За допомогою ресурсів агросфери забезпечується продовольча й частково енергетична безпека держави, її сталий соціально-економічний і сільський розвиток. Євроінтеграція вимагає переосмислення підходів до формування й реалізації державної аграрної політики, її трансформації відповідно до цілей і напрямів САП ЄС: від фокусування на обсягах аграрного виробництва – до пріоритетів безпечності і якості, сталості та екологічної відповідальності, впровадження адаптивних, кліматично орієнтованих форм аграрного виробництва (меліоративного землеробства, точного землеробства, органічного сільського господарства, агролісівництва, біоенергетики та ін.) і забезпечення сталого сільського розвитку тощо.

По-друге, приєднання до європейського правового простору виступає викликом, що зумовлює необхідність відповідної адаптації чинного аграрного та земельного законодавства з *acquis communautaire*. Прогрес виконання зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, відображений у щорічних звітах, демонструє певні успіхи у цій сфері. Так, відповідно до Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік прогрес у виконанні завдань в рамках Угоди у сфері сільського господарства становить 74%, у сфері санітарних та фітосанітарних заходів – 83% [1, с. 4-5].

Серед іншого, у 2024 році на виконання Угоди про асоціацію та з метою наближення національного законодавства до актів права ЄС Україною було прийнято низку Законів України: від 22.08.2024 р. «Про виноград, вино та продукти виноградарства», від 19.09.2024 р. «Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр», від 21.11.2024 р. «Про приєднання України до Угоди про заходи держави порту з недопущення, стримування та

ліквідації незаконного, непідзвітного та нерегульованого рибальства», розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. схвалено Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затверджено операційного плану заходів з її реалізації у 2025 – 2027 р.р. У Стратегії сформульовано 7 стратегічних цілей на період до 2030 р.: 1. формування державної політики розвитку сільського господарства та сільських територій, включаючи покращення інституційної спроможності. В цьому ж контексті викликає певні занепокоєння ліквідація Мінагрополітики України й об'єднання повноважень у цій сфері в руках Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства, положення про яке затверджене постановою КМУ від 21 липня 2025 р.; 2. забезпечення продовольчої безпеки; 3. забезпечення стійкості сільськогосподарського сектору, підтримка справедливого доходу виробників, підвищення їх конкурентоспроможності; 4. ефективне використання земель, їх розмінування, проведення земельної реформи; 5. кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення наслідків змін клімату та адаптація до них; 6. розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями; 7. створення умов для розвитку сільських територій.

Зокрема, мова йде про: регулювання земельних відносин – розмінування земель, підвищення прозорості ринку земель сільськогосподарського призначення, удосконалення механізмів їх оренди та обігу; впровадження санітарних та фітосанітарних стандартів і правил ЄС, європейських вимог до безпечності харчових продуктів, її сертифікації; реалізацію агроекологічної складової – інтеграцію принципів European Green Deal щодо досягнення кліматичної нейтральності і сталого розвитку агросфери, збільшення частки органічного виробництва, збереження біорізноманіття, впровадження адаптивних кліматично орієнтованих форм аграрного виробництва, активізацію агроінноваційного

розвитку. Так, зокрема, в аспекті забезпечення розвитку сталого тваринництва Дорожньою картою сталого відновлення України [2] у розділі «Сільське господарство» передбачено: а) приведення у відповідність Вимог до забезпечення благополуччя сільськогосподарських тварин під час транспортування та здійснення супутніх операцій із Регламентом ЄС 1/2005, а також прийняття до уваги нової пропозиції Єврокомісії щодо транспортування тварин і основні зміни щодо максимальної тривалості перевезення, норм площі та температури під час перевезення та ін.; б) забезпечення дотримання правил добробуту тварин усіма операторами ринку через державний контроль виконання вимог відповідно до Регламенту ЄС 2017/625, а також стимулюванням операторів ринку переходу на кращі умови утримання, забою та транспортування тварин.

По-третє, інтеграція до європейського простору відкриє доступ українським аграріям до європейського ринку, забезпечивши доволі широкі можливості, зокрема, щодо розширення експорту продукції з високою доданою вартістю, доступу до сучасних технологій, фінансових інструментів та інвестицій, сприяючи розвитку сільських територій, створенню нових робочих місць, підвищенню стандартів життя та професійній підготовці кадрів. Водночас це актуалізує питання щодо конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції та українських аграріїв на європейському ринку, про забезпечення балансу між інтересами великого агробізнесу і дрібних фермерських та інших господарств. Вирішальну роль тут відіграватиме послідовність реформ, ефективність державної підтримки, а також належний рівень комунікації між владою, агробізнесом, науковцями та суспільством.

У повоєнний період аграрний сектор, безумовно, стане одним із ключових рушіїв економічного відродження. Євроінтеграційний курс визначатиме стандарти відновлення, такі як: прозорість, інноваційність, кліматична стійкість і соціальну

відповідальність. Саме ці принципи мають бути взято за основу при удосконаленні чинного аграрного та земельного законодавства.

Ключовими завданнями з огляду на викладене вбачається:

- системне удосконалення чинного законодавства України з метою вирішення нагальних питань життєдіяльності держави, аграрного сектору та населення в умовах воєнного стану, а також забезпечення сталого повоєнного відновлення аграрного сектору, його подальша гармонізація з вимогами законодавства ЄС та міжнародних актів (Codex Alimentarius та ін.);

- прийняття Законів України «Про продовольчу безпеку», «Про продовольчі банки», «Про точне землеробство», «Про агроінноваційний розвиток» («Про агроінновації»);

- удосконалення чинного земельного законодавства, зокрема, в частині розробки дієвого правового механізму охорони і відновлення земель сільськогосподарського призначення, їх розмінування тощо шляхом прийняття Закону України «Про відновлення земель»;

- розробка Концепції розвитку кліматично орієнтованого сільського господарства з метою пом'якшення наслідків зміни клімату в агросфері й адаптації до них, внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» шляхом закріплення спеціальних заходів підтримки й відшкодування витрат аграрних товаровиробників, які впроваджують кліматично орієнтовані форми аграрного виробництва тощо.

Отже, євроінтеграція для України – не лише зовнішньополітична мета, це потужний драйвер внутрішніх реформ, зокрема в агросфері. Вона формує нову якість аграрного сектору, сприяє підвищенню конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції та сталому розвитку сільських територій. При цьому на порядку денному юридичної спільноти постає

опрацювання правового механізму забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, сільських територій і агросфери в цілому, забезпечення послідовності трансформацій, щоб українське село та українські аграрії впевнено інтегрувалися у спільний європейський простір, зберігаючи при цьому національну ідентичність і природні ресурси агросфери.

Нормативне регулювання в рамках цього механізму має бути комплексним, науково обґрунтованим, побудованим на засадах проєвропейського сталого й інклюзивного розвитку а також спрямованим на вирішення конкретних завдань, що відповідають сучасним інтересам і очікуванням громадян, територіальних громад, українського суспільства і держави, а також сприяють подальшому вдосконаленню законодавства України, її інтеграції до Європейського Союзу й повоєнному відродженню агросфери на принципах сталості.

Список використаних джерел:

1. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. 148 с. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf>.
2. Дорожня карта сталого відновлення України. Сільське господарство. URL: <https://buildukrainebackbetter.org/roadmap-agriculture-ua>.

Лісова Тетяна Вікторівна,

доктор юридичних наук, професор,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Лейба Людмила Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Для сучасного стану агробізнесу в Україні є характерними прояви складних трансформаційних процесів, що відбуваються під впливом глобальних викликів та соціально-економічних змін. На сьогоднішній день існує низка проблем, що стримують його стратегічний розвиток та набувають особливої гостроти в умовах збройної агресії. Зокрема, сучасний стан аграрного підприємництва характеризується недостатньою збалансованістю компонентів його стратегічного розвитку, що проявляється через диспропорції матеріально-технічного забезпечення, недосконалість інноваційно-інвестиційних механізмів, обмеженість фінансових ресурсів та недостатній рівень впровадження сучасних технологій управління [1].

Кліматичні зміни, наслідки яких набули глобального характеру та безпрецедентних масштабів, є одним з основних викликів для розвитку агробізнесу, що потребує вжиття комплексу дієвих невідкладних заходів

законодавчого, наукового, технологічного, фінансового забезпечення з використанням найкращого міжнародного досвіду у вказаній царині. Незважаючи на посилення уваги до питання зміни клімату з боку міжнародного співтовариства, прийняття низки важливих програмних документів, нормативно-правових актів у царині державної кліматичної політики, проблема адаптації до кліматичних змін усіх сфер державної політики залишається досі невирішеною.

Сьогодні можна вести мову про необхідність впровадження кліматично орієнтованого сільського господарства та кліматично орієнтованого землеробства, що потребує удосконалення земельного законодавства.

Новим викликом для українського агробізнесу є євроінтеграція, що потребує гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС.

Гострою проблемою залишається й недостатня узгодженість стратегічних пріоритетів розвитку агробізнесу з вимогами міжнародних ринків та стандартами якості продукції, а також формування дієвих механізмів державної підтримки, особливо в контексті євроінтеграції країни [1].

Формування аграрної політики в умовах євроінтеграції України визначаються комплексністю процесу адаптації аграрного сектору до вимог ЄС, а також зумовлюється характерними викликами, пов'язаними з необхідністю впровадження європейських стандартів, норм та правил [2, с. 14].

Важливе значення для адаптації українського агробізнесу до європейських норм та стандартів має Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні до 2030 року [3]. Відповідно до вказаної Стратегії формування державної політики в контексті інтеграції України до ЄС потребує імплементації та ефективного застосування механізмів і стандартів спільної аграрної політики держав-членів ЄС.

Серед переваг розвитку агробізнесу в умовах євроінтеграції доцільно виокремити: можливість експорту продукції на європейські ринки; модернізацію галузі; покращення якості української сільськогосподарської продукції та підвищення її конкурентоспроможності; стимулювання покращення екологічної ситуації тощо.

Важливими складовими аграрної та економічної політики країни в умовах євроінтеграції є сталість та екологічна безпека. Вищезазначене вимагає гармонізації національних стандартів і практик з європейськими вимогами у сфері охорони довкілля та сталого розвитку [2, с. 18].

Зокрема, протягом останніх років зростає не лише конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції, а й існують сприятливі перспективи активізації її експорту до ЄС [4].

Для українських аграріїв членство в ЄС могло б мати позитивні наслідки через надання фінансової підтримки з бюджету ЄС. Приміром, в ЄС значні дотаційні витрати на утримання фермерів [5].

Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що вступ до ЄС відкриває не лише нові можливості для розвитку українського агробізнесу, а й викликає необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС та адаптації до європейських стандартів та правил, що вимагає значної трансформації правової системи.

Список використаних джерел:

1. Ковбаса О. М. Компоненти стратегічного розвитку аграрного підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4813/4753>

2. Мартинюк М. П. Особливості формування аграрної політики в умовах євроінтеграції. *Теорія та практика сучасної науки*: зб. матер. міжнар. наук-практ. конф. (м. Краків, 28 березня 2025 р.). Краків, 2025. С. 14 – 22.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025 – 2027 роках: розпорядж. КМУ від 15.11.2024 р. № 1163-р. Офіц. вісн. України. 2024. № 108. Ст. 6884.
4. Горбаль Н. І., Микитин О. З., Михальков М. О. Розвиток агропромисловості в умовах євроінтеграції. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2020. Vol. 2. № 1. С. 78 – 86.
5. Неміш Д. В., Гуменюк М. М. Основи функціонування малого аграрного підприємництва в умовах євроінтеграції. *Вісник аграрної науки*. 2022. № 8 (833). С. 79 – 88.

Місінкевич Анна Леонідівна,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, земельного та
господарського права Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ У ПЕРІОД ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ

Сьогодні питання охорони та відновлення природних ресурсів, а особливо земель стає наріжним камінем для України. Земля відповідно до норм Конституції України є основним національним багатством нашого українського народу і яка повинна перебувати під особливою охороною держави. Екологічний стан земель України є критичним. Особливого нищівного характеру зазнають землі сільськогосподарського призначення. За спостереженнями науковців-екологів загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнають згубного впливу водної ерозії та аридності схилів земель, становить 13,3 млн га (32%), у тому числі 10,6 млн га орних ґрунтів. У складі схилових ґрунтів налічується 4,5 млн га із середньо- та сильнозмитими та ксероморфними ґрунтами, у тому числі 68 тис. га повністю втратили гумусовий горизонт. Досить інтенсивно розвиваються процеси лінійного розмиву та яругоутворення. Площа яруг становить 140,3 тис. га, а їх кількість перевищує 500 тис. Окремі яружно-балкові системи мають інтенсивність ерозії, що перевищує середні показники у 10-20 разів [1]. Аналізуючи вищезазначену ситуацію відновлювати такі землі потрібно шляхом проведення рекультивації.

Нині питання рекультивації в Україні регулюється: Земельним кодексом [2], Законом України «Про охорону земель» [3], Законом України «Про землеустрій» [4], Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою» [5], Про порядок використання коштів державного бюджету, які виділяються для проведення земельної реформи, збереження, відтворення та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів» [6], Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» [7]. Особливий момент у правовому регулюванні питання рекультивації земель є відсутність фінансово-правового механізму відновлення земель шляхом проведення рекультивації. У Податковому кодексі України відсутні статті, які б полегшували фінансове навантаження на землі, які є деградовані, пошкоджені та забруднені і потребують відновлення шляхом проведення рекультивації. В аспекті війни в Україні це питання є доволі актуальним та потребує негайного вирішення на законодавчому рівні, так як 90% земельного фонду України становлять землі сільськогосподарського призначення. Ми вважаємо, що було б доцільно доповнити ст. 283 Податкового кодексу України наступними положеннями: «не сплачується податок на земельні ділянки, які підлягають рекультивації після деокупації цих територій та протягом усього періоду часу поки будуть тривати технічні та землепорядні роботи, що входять до етапів здійснення рекультивації аж до повного відновлення ландшафтної структури та екологічно якісних показників ґрунту цих земель».

Варто зазначити, що після нашої перемоги також постане гостро питання щодо фінансування земель, які підлягають відновлення шляхом проведення рекультивації. Аналізуючи світовий фінансово-правовий досвід ми приходимо до

висновку, що доцільним буде в Україні запровадити краудінвестинг. У світовому масштабі це доволі популярний та ефективний інвестиційно-правовий механізм для залучення інвестицій. На нашу думку, саме впровадження краудінвестингу у національне законодавство забезпечить в подальшому проведення рекультивації в аспекті вимог ст. 52 Закону України «Про охорону земель».

У науковій літературі краудінвестинг розуміється як залучення фінансування в який-небудь малий або новий бізнес. Дослівно термін перекладається, як фінансова допомога від натовпу. Тобто, це гроші, які збираються з великої кількості зацікавлених інвесторів в різній кількості для фінансування одного проекту [8, с.97]. Механізм роботи краудінвестингу проявляється таким чином, що в процесі реалізації стартапу інвестор стає акціонером нової компанії. Саме головне, що такий тип інвестування допомагає боротися із нестачею капіталу як на початковому рівні так і в процесі розвитку бізнесу. Тут варто зазначити, що у світовому розумінні краудінвестинг — це бізнес на спільні кошти, коли декілька інвесторів вкладають свій капітал в бізнес-проект для отримання доходу або інших зисків у майбутньому [8, с.97,]. На наше переконання для України це доволі вигідний інвестиційний механізм для відновлення земель у майбутньому шляхом проведення рекультивації та залучення іноземного капіталу для розбудови України та відновлення нашого національного багатства. Відповідно до положень краудінвестингу особа-інвестор, що вкладає кошти у бізнес-проект перетворюється в подальшому в акціонера, який зацікавлений у розвитку свого бізнесу у майбутньому. Такі інвестори в подальшому будуть отримувати прибуток від сфери свого бізнесу та матимуть змогу приймати рішення у сфері своєї діяльності. Варто зазначити, що стати учасником, тобто суб'єктом краудінвестингу в правовій площині є нескладним процесом. Для цього потрібно, щоб фізична або юридична особа, яка бажає залучити кошти на розвиток певного бізнес-проекту

повинна заключити угоду про надання послуг щодо залучення інвестицій з краудінвестинговою платформою [8, с.98]. Подальшому як показує практика укладається ще одна угода, а саме це «договір інвестування» між інвестором та юридичною особою, яка залучає засоби, у формі прийняття оферти, тобто акцепту. Варто наголосити на тому, що для того щоб означена процедура здійснилася, то сторонам угоди необхідно пройти наступні обов'язкові етапи, а саме: особі-суб'єкту, який залучає іноземні інвестиції, варто опублікувати на платформі інвестиційну пропозицію, яка відповідно до цивільного законодавства носить назву оферта. У свою чергу іноземному інвестору необхідно її прийняти, тобто акцептувати. В кінцевому варіанті укладається угода в цифровому форматі між цими суб'єктами інвестиційних правовідносин. В процесі краудінвестингу можуть укладатися різні типи договорів. Як правило платформа краудінвестингу в своїй правовій площині нагадує фондову біржу, але вона набагато простіше працює.

Отже, на законодавчому рівні необхідно в найближчим часом врегулювати питання фінансово-правового механізму проведення рекультивациі деградованих, пошкоджених та забруднених земель, які постраждали внаслідок бойових дій в Україні. Основними правовими механізмами ми вважаємо це внесення змін до Податкового кодексу України щодо зняття податкового навантаження на таку категорію земель та в подальшому запровадження фінансово-інвестиційного інституту як краудінвестинг, який дасть можливість іноземним інвесторам вкладати кошти у відновлення та розбудову наших земель, що і забезпечить відбудову нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Ми їх втрачаємо. Ґрунти України бідніють і деградують. Головний сайт для агрономів. SuperAgronom.com URL: <https://superagronom.com/articles/727-mi-yih-vtrachayemo-grunti-ukrayini-bidniyut-i-degraduyut>

2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Про охорону земель. Закон України від 19.06.2003 р. № 962–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
4. Про землеустрій. Закон України від 22.05.2003 р. № 858–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
5. Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2022 р. № 86. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-%D0%BF>.
6. Про порядок використання коштів державного бюджету, які виділяються для проведення земельної реформи, збереження, відтворення та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів. Постанова КМУ від 27.07.2005 р. № 659. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-2005-%D0%BF>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках. Розпорядження КМУ від 15.11.2024 р. № 1163-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80>.
8. Крисак А. І. Краудінвестинг — фінансовий інструмент для забезпечення рекультивациі земель. *Вісник НУБГП. Серія «Економічні науки»*. 2021. Вип. 1 (93). С. 95–102. *Index Copernicus*. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3227674>.

Рибалко Костянтин Валерійович,

*начальник Юридичного управління Головного управління Держгеокадастру у
Харківській області*

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК БАЗОВИЙ ДОКУМЕНТ З ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ВІДНОВЛЕННЯ ТА СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ЄС З ОХОРОНИ ҐРУНТІВ

Вимоги сьогодення наголошують на важливості формування такого вектору державної земельної політики, який б дозволив одночасно долати тяжкі наслідки війни, які гостро відчуває земельний потенціал країни, зокрема, ґрунти, і одночасно враховувати ті нормативно-правові бар'єри, які важливо подолати завдяки інструментам гармонізації законодавства на шляху отримання статусу країни-члена Європейського Союзу (далі – ЄС), щорічно досягаючи прогресу у виконанні Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Варто звернути увагу на те, що формування та реалізація державної земельної політики або державної політики у сфері земельних відносин має базуватись на стратегічних засадах, нормативне закріплення яких варто здійснити на рівні базового документа-акту як закон України.

З початку 2022 року і по сьогодні існує, наприклад, лише концептуальне бачення державної земельної політики в частині використання та охорони земель завдяки схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022

р. № 70-р «Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель» [1] (далі – Концепція), в якій зазначалось про те, що сучасний стан земельних ресурсів переважної частини України можна охарактеризувати як напружений, а подекуди кризовий, з тенденцією до погіршення, що суттєво ускладнює соціально-економічний розвиток України та її регіонів і негативно впливає на ландшафтне та біологічне різноманіття, здоров'я і умови проживання населення.

Основна причина такого становища полягає в нераціональному використанні земельно-ресурсного потенціалу держави, погіршенні якісного стану та зниженні продуктивності земель, неврегульованості зміни характеру функціонування землі як засобу виробництва в умовах ринку, відсутності єдиної державної системи охорони земель.

Також в тексті Концепції наголошувалось на тому, що оскільки охорона земель відповідно до земельного законодавства України є системою правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, тому їх обґрунтування (розроблення) та реалізація потребують комплексного підходу, який поєднує належне нормативно-правове, наукове, організаційне, інформаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

В подальшому Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проєкт Загальнодержавної програми використання та охорони земель до 2032 року на основі Концепції, яка так і залишилась в форматі проєкту [2].

Повномасштабне вторгнення рф на територію України скорегувало загальний стан земельних ресурсів України, що обумовлено безпосереднім впливом щоденного бомбардування, замінування території та інших негативних факторів впливу війни на стан земельного потенціалу країни.

За розрахунками фахівців ННЦ «ІГА імені О. Н. Соколовського» сума шкоди та збитків, завданих землям і ґрунтам України, становить близько 34,4 млрд дол. США, але це тільки попередня оцінка, величина втрат динамічно зростає й остаточно може бути визначена після завершення війни [3].

Також за даними Публічного звіту т. в. о. Голови Державної екологічної інспекції України за 2024 рік Держекоінспекцією, її територіальними та міжрегіональними територіальними органами за 2024 рік розраховано збитків, заподіяних довкіллю збройною агресією РФ, на суму 1 трлн 474 млрд 383 млн 970 тис. грн, у т. ч. 172 млрд 742 млн 68 тис. грн за забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами, іншими нафтопродуктами та засмічення земельних ресурсів внаслідок ракетно-бомбових уражень [4].

Окрім того Україна нині є найбільш замінованою державою світу — у 2024 році фахівці підраховали, що близько 156 тис. кв. км нашої території були потенційно заміновані. Станом на січень поточного року площа потенційного забруднення становить 139 тис. кв. км.

Торік підрозділи розмінування Сил безпеки та оборони виявили та знищили 227 502 вибухонебезпечні предмети, а оператори протимінної діяльності – 10 923. Суттєву допомогу в протимінній діяльності надають Україні міжнародні партнери. 15 лютого 2024 року під час наради країн-членів НАТО у Брюсселі була створена Коаліція з протимінної діяльності, до якої наразі входять 22 країни [5].

Таким чином, разом з важливістю активного реагування на виклики війни варто під час складання стратегічного документа, який дозволить комплексно підійти до формування та реалізації державної земельної політики, враховувати вимоги Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода).

Прогрес виконання завдань вказаної Угоди Україна демонструє щорічно з часу її підписання у 2014 році. У 2024 році прогрес виконання завдань в рамках Угоди становить 70 %, при цьому, Кабінетом Міністрів України виконано 69 % завдань. Загальний прогрес за 2014–2024 рр.: Кабінет Міністрів України – 79 % заходів виконано, Верховна Рада України – 74 % заходів виконано, інші органи державної влади – 62 % заходів виконано [6, с. 4].

Яскравим прикладом виконання завдань в рамках Угоди є схвалене Кабінетом Міністрів України розпорядження від 15.11.2024 № 1163-р «Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025 – 2027 роках», у розділі «Стратегічні цілі, завдання та очікувані результати, шляхи і способи розв’язання проблем» якої сформована «Стратегічна ціль 4. Ефективне використання земель, їх розмінування, проведення земельної реформи; Візія. Приведення до стану, придатного для використання, забруднених земельних ділянок; забезпечення функціонування ринку землі на умовах прозорості та відкритості, сталого та ефективного використання земель; Завдання 1. Проведення земельної реформи Виконання завдання передбачається за такими напрямками: земельна реформа; моніторинг ринку землі; оцінка вартості землі; національний геопортал» [7].

Серед нормативно-правових актів стратегічного характеру, в яких приділена увага окремим проблемним питанням, пов’язаних з сучасним станом земельного потенціалу України, варто виділити:

- Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030» [8];

- постанову Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» [9];

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р «Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках» [10].

Разом з тим відповідно до «Проекту Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека» (2022 р.) [11] було виділено напрями відновлення України, серед яких – напрям «Збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених пропозицій», який передбачав розробку «Програми заходів з відновлення та реабілітації земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ» у травні 2023 року та набутті чинності в грудні 2023 року, яка і до сьогодні залишається не розробленою.

Також напрямам і очікуваним результатам вирішення низки земельних проблем приділено увагу в Стратегічному плані роботи Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру на 2023-2025 роки», затвердженому наказом Держгеокадастру від 25.08.2023 року № 306 [12].

Враховуючи важливість безумовного дотримання Україною вектору європейської інтеграції варто під час розробки стратегії державної земельної політики врахувати аспекти Ґрунтової стратегії Європейського Союзу до 2030 року (далі – Ґрунтова стратегія), яка була представлена Європейською Комісією на прес-конференції 17 листопада 2021 року, що стало першим етапом у розробці належної політики охорони ґрунтів у ЄС.

Ґрунтова стратегія визначає рамки та конкретні заходи для захисту, відновлення та сталого використання ґрунтів у синергії із цілями інших політик Європейського зеленого курсу (досягнення кліматичної нейтральності ЄС і стійкості до зміни клімату, розвиток циркулярної біоекономіки, охорона здоров'я

людей, зупинення втрати біорізноманіття, опустелювання та деградація земель) [13].

Структурно вона включає сім частин та спочатку традиційно присвячує увагу презентації значення, ролі і стану ґрунтів у ЄС. Ідея залежності широкого кола сфер від стану ґрунтів проходить червоною лінією по всьому тексту документа.

З метою забезпечення доброго фізичного, хімічного, біологічного стану ґрунтів пропонується визначити загальні межі, перехід за які означатиме, що ґрунти більше не можна вважати здоровими. Індикатори здоров'я ґрунтів повинні бути уніфікованими ЄС наскільки це можливо. Досягнення поставленої цілі вирішить виклики у сферах змін клімату, біорізноманіття, циркулярної біоекономіки, збереження здоров'я людей, боротьби з опустелюванням та деградацією [14].

Підсумовуючи слід зазначити, що в умовах викликів сьогодення Україна потребує вироблення та закріплення на рівні закону стратегії державної земельної політики, яка б носила комплексний та адаптивний характер, корелювалась б з чинними нормативно-правовим актами стратегічного та програмного характеру у аграрній та земельній сферах, і складалась би з конкретних розділів (1. Сучасний стан земельних ресурсів в Україні; 2. Мета та засади державної земельної політики; 3. Стратегічні цілі державної земельної політики; 4. Етапи реалізації державної земельної політики; 5. Моніторинг та очікувані результати) [15] з їх відповідним змістовним деталізованим наповненням, для досягнення в перспективі результатів спрямованих на подолання наслідків війни у аграрній та земельній сферах та на виконання завдань Угоди для отримання довгоочікуваного членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 року № 70-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text>.
2. Загальнодержавна програма використання та охорони земель до 2032 року. URL: <http://surl.li/ctohha>.
3. Балюк С. А., Кучер А. В., Шимель В. В. Резолюція міжнародної науково-практичної конференції «Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій: стан, виклики, заходи з відновлення». Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій: стан, виклики, заходи з відновлення : монографія / за ред. С. А. Балюка, А. В. Кучера, М. І. Ромашенка. Київ : Аграр. наука, 2024. С. 322–335. URL: <https://agrovisnyk.com/books/978-966-540-612-9.pdf>.
4. Публічний звіт т. в. о. Голови Державної екологічної інспекції України за 2024 рік. Державна екологічна інспекція України: офіц. вебпортал. 11.02.2025. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/3083>.
5. Гуманітарне розмінування України: проблема на 30 років. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/humanitarne-rozminuvannia-ukrainy-problema-na-30-rokiv>.
6. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. 148 с. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025 – 2027 роках: розпорядження КМУ від 15.11.2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 79. Ст. 2712.

9. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.

10. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-р#Text>

11. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022. URL: <http://surl.li/cvuxjx>.

12. Про затвердження Стратегічного плану Держгеокадастру на 2023–2025 роки»: наказ Держгеокадастру від 25.08.2023 № 306. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/nakaz-306-vid-25.08.2023.pdf>

13. EU Soil Strategy for 2030 : Reaping the benefits of healthy soils for people, food, nature and climate : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee and the Committee of the Region / European Commission. Brussels, 17.11.2021, COM(2021) 699 final. URL: https://environment.ec.europa.eu/publications/eu-soil-strategy-2030_en.

14. Хомик Н. А. Міжнародно-правове регулювання охорони ґрунтів у рамках Європейського Союзу: дис. ... д-ра філософії за спец. 293 «Міжнародне право». Львів, 2025. 288 с.

15. Рибалко К.В. Механізми публічного управління землями сільськогосподарського призначення: дис. ... д-ра філософії за спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків, 2025. 261 с.

Ситніков Валерій Сергійович,

*начальник відділу безпеки харчових продуктів та кормів Управління
безпеки харчових продуктів та ветеринарної медицини Головного управління
Держпродспоживслужби в Харківській області*

СЕРТИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD
SAFETY AND CONSUMER PROTECTION

«Сертифікація сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції»

Заступник начальника управління – начальник відділу безпеки харчових продуктів та кормів Управління безпеки харчових продуктів та ветеринарної медицини Головного управління Держпродспоживслужби в Харківській області

Валерій СИТНИКОВ

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD
SAFETY AND CONSUMER PROTECTION

1. Отримати експлуатаційний дозвіл у випадках, передбачених ст. 23 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів» №771/97 або зареєструвати потужності у випадках, передбачених ст. 25 цього Закону;
2. Забезпечити дотримання вимог законодавства України у сфері безпеки харчових продуктів та ветеринарної медицини та вимог країни призначення;
3. Ознайомитися з переліком харчових продуктів, ринки яких відкриті для українських харчових продуктів та з вимогами країни призначення, до яких планується експорт харчових продуктів. Це можна зробити на сайті Держпродспоживслужби <https://dpss.gov.ua/> в розділі «Міжнародне співробітництво» - «Ветеринарія та безпека» – «Вимоги країн світу»

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD
SAFETY AND CONSUMER PROTECTION

4. У разі наміру експортувати харчові продукти тваринного походження до країн ЄС перейти до розділу «Стандартні операційні процедури», а далі до «Стандартна операційна процедура щодо включення потужностей оператора ринку до списку експортерів харчових продуктів до країн-членів Європейського Союзу» - «СОП щодо включення потужностей до списку на ЄС» - (далі – СОП). Також однією з умов включення потужностей до списку на ЄС є наявність на підприємстві офіційного ветеринарного лікаря;
5. Дозволені харчові продукти тваринного походження до країн ЄС: молочні продукти; м'ясо птиці та продукти з мяса птиці; мед та інші продукти бджільництва; колаген для споживання людиною; яйця та яєчні продукти; равлики; жива риба, ракоподібні і продукти з них; жир та шкварки харчові;

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD
SAFETY AND CONSUMER PROTECTION

6. Натиснувши посилання на сторінці № 3 СОП «Переліки питань», можна ознайомитися з переліком питань для оцінки відповідності потужності у вигляді уніфікованих актів, де визначені вимоги законодавства України та Європейського союзу при виробництві та інших харчових продуктів; Взявши ці акти, а також уніфіковану форму акту державного контролю, яка затверджена наказом Мінагрополітики №1503 від 08.08.2023 можна провести процедуру самоконтролю;
7. Подати заяву (запит у разі наміру експортувати харчові продукти тваринного походження до країн ЄС – додаток 1 СОП) до Головного управління Держпродспоживслужби в Харківській області для проведення позапланового заходу державного нагляду (контролю) потужності на якій планується виробляти харчові продукти, що призначені для експорту на ЄС та/або в інші країни;

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

8. Головне управління повідомляє заявникові дату початку інспектування потужності за формою згідно з додатком 2 СОП;
9. Головне управління видає наказ та посвідчення (направлення) на проведення позапланового заходу;
10. Проведення інспектування потужності на відповідність вимогам України та ЄС;
11. У разі відповідності потужностей оператора ринку вимогам законодавства країн ЄС Головне управління письмово звертається до Держпродспоживслужби за формою, згідно з додатком 4 СОП;
12. Надалі Держпродспоживслужба звертається до офісу DG SANCO ЄС для внесення потужності до списку дозволених на ЄС;

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

13. Після внесення потужності до списку дозволених на ЄС оператор ринку повинен зареєструватися на онлайн-платформі Європейської комісії щодо сертифікації та торгівлі з ЄС (TRACES NT) за посиланням: <https://webgate.ec.europa.eu/tracesnt/login> та подати заяву до Головного управління для валідації оператора ринку;
14. Після реєстрації на платформі ЄС (TRACES NT) оператор ринку звертається з письмовою заявою до Головного управління для видачі відповідного міжнародного сертифіката (заява складається відповідно до статті 40 Закону України «Про адміністративну процедуру» із зазначенням інформації, передбаченої пунктом 1 розділу II «Порядку видачі міжнародних сертифікатів та інших документів, які вимагаються законодавством країни призначення, для вантажів з харчовими продуктами», затвердженого наказом Мінагрополітики №2252 від 26.07.2024 (далі – Порядок)). До заяви додаються документи та/або їх копії, згідно з пунктом 2 розділу II цього Порядку;

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

15. Міжнародні сертифікати та інші документи видають державні інспектори, державні ветеринарні інспектори або уповноважені особи, які пройшли навчання, склали іспити та отримали відповідні сертифікати Держпродспоживслужби, та уповноважені Головним управлінням на їх видачу;
16. Видача міжнародних сертифікатів або інших документів для вантажів з харчовими продуктами, що вивозяться (пересилаються) за межі митної території України, здійснюється протягом одного робочого дня, з дня звернення оператора ринку, крім випадку, якщо в країні призначення вантажу вимагають проведення лабораторних досліджень (випробувань) перед відправленням зазначеного вантажу. У такому разі та за відсутності результатів лабораторних досліджень (випробувань) строк видачі міжнародного сертифіката або іншого документа може бути продовжено до дня отримання результатів зазначених лабораторних досліджень (випробувань);

Кроки до сертифікації харчових продуктів

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

16. У разі відсутності інформації щодо вимог країни призначення стосовно лабораторних досліджень (випробувань), міжнародні сертифікати або інші документи видаються з урахуванням результатів лабораторних досліджень (випробувань) проведених в рамках державного контролю та/або в рамках верифікації оператором ринку процедур, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР);
17. Міжнародні сертифікати для ввезення (транзиту) до ЄС дозволених харчових продуктів тваринного походження та композитних продуктів видаються із застосуванням онлайн-платформи Європейської комісії щодо сертифікації та торгівлі з ЄС (TRACES NT). Міжнародні сертифікати для харчових продуктів нетваринного походження видаються через Єдиний державний реєстр ветеринарних документів (ЄДРВД);

ДО УВАГИ!

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

Основні вимоги перед поданням запиту СОП на ЄС.

- Наявність офіційного ветеринарного лікаря на потужності з переробки харчових продуктів тваринного походження;
- Всі інгредієнти тваринного походження, які будуть входити до складу кінцевого харчового продукту повинні походити з потужностей України, або з потужностей інших країн, які внесені до списку дозволених потужностей до ЄС, або з потужностей ЄС;
- Вода питна, яка входить до складу кінцевого харчового продукту, або контактує з харчовим продуктом повинна бути досліджена та відповідати вимогам Директиви Ради ЄС №98/83 «Про якість води призначеної для споживання людиною» зі змінами. Повний текст законодавчих актів ЄС та змін до них можна подивитися на офіційному сайті ЄС за посиланням <https://eur-lex>. Лабораторні дослідження (випробування) води питної на відповідність цій Директиві ЄС може проводити Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи, м. Київ, вул. Донецька, 30;
- На потужності повинні бути розроблені, запроваджені та використовуватись постійно діючі процедури, які базуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР).

ДО УВАГИ!

STATE SERVICE OF UKRAINE ON FOOD SAFETY
AND CONSUMER PROTECTION

Оплата за проведення заходу державного контролю та за видачу міжнародного сертифікату

- На підставі статті 64 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерства фінансів України від 31 грудня 2020 року №2836/835 «Про затвердження Розмірів плати за здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, що фінансується операторами ринку» за проведення позапланового заходу за заявою оператора ринку взимається плата у розмірі 52,6 грн. за час роботи одного інспектора.
- Розмір плати за видачу міжнародного сертифіката, відповідно до вимог частини 7 статті 60 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» становить 0,05 місячного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на дату відповідного звернення оператора ринку, наразі ця плата складає 400 грн.

Станіславський Валерій Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ АГРОДАНИХ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії й державами-членами ЄС від 16 вересня 2014 року, підписаної 27 червня 2014 року, визначила подальший курс на гармонізацію національного аграрного законодавства з правом Європейського Союзу. У процесі реалізації положень Угоди про асоціацію та створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС зростає потреба в гармонізації правових норм, що регулюють аграрну політику України. Така модернізація повинна враховувати специфіку правового регулювання у сфері аграрних відносин у межах Спільної аграрної політики ЄС та функціонування зони вільної торгівлі.

Правовий режим агроданих (сільськогосподарських даних) – це відносно новий та динамічний правовий інститут, що формується на перетині аграрного, інформаційного, цивільного та міжнародного права. Зі зростанням ролі цифрових технологій в агросекторі, зокрема систем точного землеробства, агродронів, IoT (Internet of things), супутникового моніторингу угідь тощо, постають нові юридичні виклики щодо використання, захисту і розпорядження агроданими.

Загалом дані являють собою усі форми інформації, що передаються між джерелом даних, постачальником даних, користувачами даних або третіми

сторонами. Водночас персональні дані – це будь-яка інформація, що стосується ідентифікованої фізичної особи («суб'єкта даних»). Ідентифікована фізична особа – особа, яку можна ідентифікувати прямо чи опосередковано, зокрема, посилаючись на ідентифікатор, такий як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцезнаходження, онлайн-ідентифікатор або один чи декілька факторів, характерних для цієї фізичної особи.

Агродані не є єдиним за своєю природою об'єктом аграрних правовідносин. Вони можуть мати статус: а) персональних даних (якщо пов'язані з ідентифікованою особою – фермером, іншим суб'єктом); б) комерційної таємниці; в) об'єкта права інтелектуальної власності (наприклад, у вигляді баз даних, створених в результаті інтелектуальної діяльності); г) інформації з відкритим доступом – за умови публічного джерела отримання.

Право власності на агродані є однією з найбільш дискусійних тем. Правовідносини щодо агроданих можуть бути засновані як на речовому праві (у випадку створення бази даних за рахунок власника господарства), так і на зобов'язальному (наприклад, при наданні сервісів хмарного зберігання або аналітики даних). Звідси виникає потреба визнати право контролю (data stewardship) як окрему правову категорію.

В умовах цифровізації аграрного сектору необхідно забезпечити баланс між інтересами держави, агробізнесу та окремих фермерів. Зокрема держава повинна мати доступ до агрегованих агроданих для реалізації функцій продовольчої безпеки та планування аграрної політики. Приватні ж компанії та підприємці мають право на обробку даних за умови дотримання вимог проінформованої згоди та прозорості алгоритмів. Агровиробники повинні мати пріоритетне право володіння та контролю над даними, що генеруються в їх господарствах.

Враховуючи європейський досвід, слід зазначити, що країни ЄС вже

розробили етичні кодекси та регламенти, які можуть слугувати моделлю для України. Так, зокрема, Нідерланди, Франція, Німеччина розробили етичні кодекси обігу агроданих (наприклад, EU Code of Conduct on Agricultural Data Sharing). Так, Кодекс поведінки ЄС щодо обміну сільськогосподарськими даними (Code of Conduct on Agricultural Data Sharing) являє собою документ, який визнає загальні принципи обміну сільськогосподарськими даними в рамках агропродовольчого ланцюга.

Регламент SAIO (Statistics on Agricultural Inputs and Outputs), який був прийнятий Європейським Союзом з метою вдосконалення збору статистичних даних про аграрні витрати та результати в країнах-членах ЄС у 2022 р., набув чинності з 1 січня 2023 р. Він має важливе значення для створення системи збору даних, яка дозволяє оцінювати економічну ефективність сільськогосподарських процесів, включаючи використання ресурсів, витрати на виробництво та результати сільськогосподарської діяльності. Регламент охоплює дві ключові категорії даних: аграрні витрати і аграрну продукцію. Він регулює збір інформації про такі ресурси, як земельні ділянки, агротехніка, добрива, пестициди, робоча сила, а також про обсяги виробленої сільськогосподарської продукції, такі як зернові й овочеві культури, фрукти, а також продукція тваринництва.

Відповідно країни ЄС зобов'язані надавати детальні дані про економічні витрати на агропродукцію і порівнювати їх із результатами в різних країнах. Це дає можливість ЄС коригувати аграрну політику, ефективніше спрямовувати бюджетні кошти на підтримку сільського господарства, а також оцінювати вплив різних інструментів підтримки, таких як аграрні субсидії, на економіку агросектору. Крім того, регламент SAIO є важливим інструментом для моніторингу сталості сільського господарства та адаптації до змін клімату, оскільки дозволяє зібрати дані щодо використання ресурсів і їхнього впливу на

навколишнє середовище. Моніторинг сталості сільського господарства, передбачений регламентом, дозволить Україні оцінювати екологічні та соціальні наслідки аграрної діяльності, що сприятиме адаптації до зміни клімату та забезпеченню продовольчої безпеки.

Отже, слід підсумувати, що агродані можуть мати різні режими в правових відносинах, зокрема: персональних даних (якщо пов'язані з ідентифікованою особою), комерційної таємниці (якщо доступ до них обмежений і вони мають економічну цінність), об'єкта права інтелектуальної власності (як бази даних, створені інтелектуальною діяльністю), або бути інформацією з відкритим доступом (якщо вона доступна публічно). Впровадження європейських стандартів збору та аналізу аграрних даних, зокрема через регламент SAIO, створює значні можливості для підвищення ефективності агросектору. Адаптація до таких норм дозволить Україні краще оцінювати економічну ефективність, сталий розвиток сільського господарства і екологічний вплив аграрних процесів, а також полегшить моніторинг змін клімату.

Тусва Оксана Миколаївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДАПТИВНИХ ФОРМ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В сучасному світі зміна клімату є глобальним викликом, що створює серйозні загрози для міжнародної економічної та продовольчої безпеки. Спостерігається пришвидшення процесів, які призводять до зростання ризиків у сферах енергетичної безпеки, доступу до продовольства і питної води, стабільності екосистем, а також загроз для здоров'я та життя людей. Увесь світ відчуває на собі вплив зміни клімату і таке становище потребує рішучих дій у боротьбі із зміною клімату, співпраці між країнами та виконання міжнародних домовленостей.

Протягом останнього десятиріччя зміна клімату стала однією з найбільш актуальних тем у світовій економіці та політиці, що пов'язано з низьким рівнем здатності країн адаптуватися до таких екстремальних проявів зміни клімату, як повені, посухи, інші явища, які можуть призвести до соціальної та економічної нестабільності у світі, що потребує розроблення відповідних політик і стратегій для зменшення викидів парникових газів і переходу до низьковуглецевого розвитку в усіх секторах економіки. [1]

Отже, кліматичні зміни, яких зазнає наша планета становлять потенційну загрозу для існування людства.

Ефективне функціонування аграрних підприємств є запорукою сталого розвитку сільського господарства та забезпечення населення якісними та безпечними продуктами харчування. Оскільки саме аграрний сектор відіграє ключову роль в українській економіці, то найбільш суттєвий вплив кліматичних змін відчуває сільськогосподарське виробництво.

За висновками експертів, протягом найближчих 15-20 років наша держава зіштовхнеться із загрозою втрати 25 % продуктивності ґрунтів, що стане наслідком зміни температури й кількості опадів, що в сукупності із виснаженням ґрунтів та ескалацією екстремальних погодних явищ призведуть до критичної ситуації [2].

Головна ідея адаптації полягає не у боротьбі з природою, а у діяльності в гармонії з нею, мінімізуючи ризики, втрати та додаткові витрати.

Адаптивне сільськогосподарське виробництво можна визначити як правовідносини в сфері виробництва сільськогосподарської продукції в процесі якого впроваджуються такі методи господарської діяльності, які ґрунтуються на засадах сталого розвитку, дозволяють підприємству пристосуватися до конкретних ґрунтово-кліматичних, біологічних, та соціально-економічних умов з метою підвищення стійкості до зовнішніх ризиків, підвищення ефективності господарювання та забезпечення екологічної і продовольчої безпеки.

Сучасній світовій практиці відома низка адаптивних форм сільськогосподарського виробництва, серед яких: біодинамічне, біологічне, консервативне, точне землеробство, органічне виробництво, захисне сільське господарство, агролісівництво, агроекологія, пермакультура, вермикультура та ін.

Актуальність процесів адаптації зумовлює необхідність належного правового забезпечення відносин у сфері ведення адаптивного,

кліматоорієнтованого сільськогосподарського виробництва, здатного винайти найбільш оптимальні способи запобігання негативним змінам і знизити існуючі ризики та загрози, при цьому забезпечуючи виробництво якісної та безпечної сільськогосподарської продукції. Право несе в собі значний регуляторний потенціал у досліджуваній сфері.

Нормативно-правове регулювання протистояння та адаптації до кліматичних змін включає в себе як міжнародний так і національний рівень. Значний вклад у втілення кліматоохоронних заходів у міжнародно-правове забезпечення внесли Всесвітня метеорологічна організація (WMO) та Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP).

На глобальному рівні, в рамках проекту Університету Нотр-Дам здійснюється оцінка Глобального Індексу Адаптації (ND-GAIN). При цьому під адаптацією мається на увазі таке пристосування країни до кліматичних змін, яке зводить до мінімуму негативний вплив на людину та навколишнє середовище. Показники індексу дозволяють уповноваженим суб'єктам визначати пріоритети розвитку та ухвалювати обґрунтовані рішення в тих сферах, які потребують адаптації.

Глобальний Індекс Адаптації (Global Adaptation Index) являє собою динамічну модель порівняльного аналізу, яка всебічно досліджує і вимірює рівень стійкості та вразливості конкретної країни до наслідків кліматичних змін, а також ступінь її готовності до впровадження заходів щодо підвищення стійкості до таких наслідків. Вразливість визначається через оцінку таких складових як: екосистемні послуги, харчування, середовище проживання людини, охорона здоров'я, інфраструктура та водні ресурси. Готовність до впровадження заходів щодо підвищення стійкості обумовлюється такими індикаторами як економічна, соціальна та управлінська готовність.

Україна у цьому рейтингу станом на 2023 рік посідає 70 місце з 187 країн. Індекс ND- GAIN становить 51,2. [3]

Серед глобальних міжнародних актів, спрямованих на вирішення світових кліматичних проблем, формування й реалізацію міжнародної політики адаптації до кліматичних змін, та запровадження принципів сталого розвитку слід зазначити Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», Конвенцію про охорону біологічного різноманіття, Паризьку кліматичну угоду, а також загальну європейську аграрну політику САП та пакет політичних ініціатив ЄС – Європейський зелений курс Green Deal.

В Україні політика у сфері адаптації до кліматичних змін здійснюється на загальнодержавному рівні. Так, статтями 404, 360 і 361 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. передбачається співробітництво у сфері сільського господарства й охорони довкілля, що має на меті реалізацію довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки, заохочення на міжнародному рівні заходів, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, зокрема у сфері зміни клімату; заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій.

Аналогічні за змістом положення містяться у низці документів стратегічного характеру, таких як: Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 р. «Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни

клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації».

Правове регулювання окремих адаптивних форм аграрного виробництва представлено лише Законом України від 10 липня 2018 р. «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Це ключовий документ, який регулює один з найважливіших напрямів адаптивного господарства – органічне виробництво. Нормативне закріплення інших адаптивних форм аграрного виробництва у чинному законодавстві відсутнє.

Враховуючи вищезазначене, слід наголосити на необхідності ухвалення спеціального євроінтеграційного Закону «Про адаптивне аграрне виробництво та стимулювання кліматично-орієнтованих практик». «Адаптивне аграрне виробництво» — підкреслює головний принцип: здатність аграрного сектору адаптуватися до змін клімату, економічних викликів та нових технологій, а «стимулювання кліматично-орієнтованих практик» — акцентує увагу на державній підтримці (фінансовій, нормативній, науковій) для сільськогосподарських товаровиробників які впроваджують екологічні та ресурсозберігаючі методи.

Правове регулювання адаптивних форм аграрного виробництва є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки, продовольчої безпеки та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Воно має бути науково-обґрунтованим та враховувати як глобальні виклики, так і національну специфіку України. Вдосконалення законодавства у

цій сфері – невід’ємна частина стратегії розвитку аграрного сектору економіки нашої держави в умовах євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 р. №483-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-p#Text>.
2. Костюченко Ю. Кліматичні зміни складають загрозу національній безпеці. <https://www.radiosvoboda.org/a/25139156.html>
3. ND-GAIN Country Index. Notre Dame Global Adaptation Initiative. <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>.

Уркевич Віталій Юрійович,

*суддя Верховного Суду, Секретар Великої Палати Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України*

РІШЕННЯ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Верховний
Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

Віталій Уркевич

Секретар Великої Палати Верховного Суду
доктор юридичних наук, професор

м. Харків

IX Харківський міжнародний юридичний форум,
панельна дискусія «Агробізнес: стратегія розвитку
в умовах євроінтеграції»
26 вересня 2025 року

Суд справедливості Європейського Союзу

- Суд Європейського Союзу був заснований відповідно до Угоди про Європейську Спільноту з вугілля та сталі у 1952 році як Суд Європейської Спільноти з вугілля та сталі. З набранням чинності Лісабонським договором у 2009 році суд отримав назву «Суд справедливості Європейського Союзу».
- Відповідно до статті 19 Договору про Європейський Союз «Суд справедливості Європейського Союзу повинен включати Суд справедливості, Загальний Суд та спеціалізовані суди».
- Термін «Суд справедливості Європейського Союзу» позначає всю судову систему ЄС в сукупності і включає: Суд справедливості та Загальний Суд.

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

2

Євроінтеграція України

- Євроінтеграція – процес економічного і політико-правового зближення України з європейськими міждержавними структурами, який триває з початку 2000-х років і повинен завершитися вступом України до ЄС.
- Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 року (набула чинності 01 березня 1998 року).
- Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності 1 вересня 2017 року, зумовлює потребу реалізації її положень за допомогою низки правових інструментів, зокрема врахування позиції Суду ЄС у процесі імплементації Угоди.
- Національні нормативно-правові акти часто містять посилання на відповідні акти *aquis* ЄС, розробляються з урахуванням практики функціонування відповідних відносин в ЄС.
- Україна подала заявку на членство в ЄС 28 лютого 2022 року.
- Європейський парламент надав Україні статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року.

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

3

Практика Суду справедливості Європейського Союзу

- Принцип примату права ЄС над національним правом держав-членів як найвищий принцип, який регулює співвідношення права ЄС із національними правовими системами його держав-членів (рішення від 9 березня 1978 року у справі **Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA**, C-106/77, від 17 грудня 1970 року у справі **Internationale Handelsgesellschaft v Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel**, C11/70).
- Принцип прямої дії права ЄС (рішення від 5 лютого 1963 року у справі **van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration**, C-26/62, від 4 грудня 1974 року у справі **Yvonne van Duyn v Home Office**, 41/74, від 14 липня 1994 року у справі **Paola Faccini Dori v Recreb Srl**, C-91/92).
- Правові позиції, сформульовані в рішеннях Суду справедливості ЄС, можуть враховуватись судами України як частина аргументації, використовуватися для тлумачення національного законодавства у світлі європейських цінностей і підходів.
- Рішення Суду справедливості ЄС дозволяє встановити зміст положень актів законодавства ЄС. Врахуванню підлягають принципи, що впливають з рішень Суду щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 серпня 2022 року у справі № 910/9627/20

Договір про заснування Енергетичного Співтовариства

- Відповідно до статті 1 Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (ратифікований Законом від 15 грудня 2010 року, набрав чинності 30 січня 2011 року) Україна приєднується до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (ЕС) як Договірна Сторона відповідно до термінів та строків, викладених у Рішенні Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства від 18 грудня 2009 року про приєднання України до Договору про заснування ЕС (Рішення 2009/04/MC-EnC).
- Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися встановлених Договором про заснування ЕС положень та нормативно-правової бази щодо передачі енергопродуктів та матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі.
- Згідно з частиною одинадцятою статті 2 Закону України «Про ринок електричної енергії» суб'єкти владних повноважень, а також суди при застосовуванні норм цього Закону беруть до уваги правозастосовну практику ЕС та ЄС, зокрема рішення Суду справедливості Європейського Союзу (Європейського Суду, Загального Суду), практику Європейської Комісії та Секретаріату ЕС щодо застосовування положень актів законодавства ЄС.

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

6

Тарифи на послуги з передачі електричної енергії

- Через стягнення за законодавством України з імпорту та експорту елементів тарифу, які пов'язані із внутрішньою діяльністю та політиками, запропонована схема не відповідає статті 41 Договору про заснування ЕС, яка передбачає, що «Мита й кількісні обмеження імпорту й експорту енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, і всі заходи, що мають подібний результат, між Сторонами забороняються».
- Згідно з прецедентним правом ЄС така заборона стосується мита, кількісних обмежень імпорту й експорту, а також всіх заходів, які мають аналогічний ефект. Зокрема, релевантним для питання тарифів на послуги з передачі та диспетчеризації електроенергії в Україні є рішення Суду справедливості ЄС від 06 грудня 2018 року у справі **FENS v Slovak Republic**, C-305/17, в якому Суд постановив, що законодавство Словаччини, яке зобов'язує експортерів електроенергії сплачувати тарифи на послуги з передачі, порушує положення європейського права, що відповідає статті 41 Договору про заснування ЕС. Суд зазначив, що митні збори заборонені «незалежно від будь-якої мети, для якої вони були встановлені, та призначення отриманого від них доходу» {...}, адже «будь-яка плата, навіть невелика, яка накладається на товар через те, що він перетинає кордон, є перешкодою для руху такого товару». Така заборона застосовується навіть, якщо плата «не стягується на користь держави, не є дискримінаційною чи захисною по суті, і якщо товар, на який накладається плата, не складає конкуренції жодному вітчизняному продукту».
- ВП ВС дійшла висновку про невідповідність тарифу на послуги з енергопостачання заборонам, визначеним статтею 41 Договору про заснування ЕС.

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

7

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 квітня 2024 року у справі № 910/13988/20

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

8

Доктрина «мовчазної згоди»

- За відсутності недобросовісності у реєстрації торговельної марки іншою особою позов власника добре відомої марки про скасування (визнання недійсним) свідоцтва (реєстрації) торговельної марки цієї особи може бути задоволений в межах загальної позовної давності, що не може бути менше п'яти років від дати реєстрації марки.
- *Obiter dictum*, не як до джерела права, а для ілюстрації того, яке значення у праві може мати добросовісність реєстрації конфліктуючого знака для обмеження права на захист власника добре відомої марки, ВП ВС звернулася до практики Суду справедливості ЄС, який у рішенні від 22 вересня 2011 року у справі **Budějovický Budvar, národní podnik v Anheuser-Busch Inc**, C-482/09, у відповідь на запит стосовно тлумачення статей 4(1)(a) та 9(1) Директиви 89/104/ЄЕС від 21 грудня 1988 року розтлумачив доктрину «мовчазної згоди» (*acquiescence*) у праві ЄС, як вона викладена у статті 9(1) Директиви: якщо власник більш ранньої торговельної марки протягом п'яти послідовних років не заперечував проти використання більш пізньої марки, зареєстрованої у тій же країні-учасниці, будучи обізнаним про таке використання, він не має права з посиланням на більш ранню торговельну марку звертатись по визнання недійсною більш пізньої торговельної марки або заперечувати проти використання більш пізньої торговельної марки, крім випадку, коли реєстрація більш пізньої торговельної марки була здійснена недобросовісно.
- Суд справедливості ЄС надав тлумачення цим положенням про «мовчазну згоду» для національного судового провадження між **Budejovicky Budvar, narodni podnik**, броварнею у Чеській Республіці, і **Anheuser-Busch Inc.**, броварнею у США, які обоє майже 30 років просували кожен своє пиво у Сполученому Королівстві під словесним позначенням «Budweiser» або торговельними марками, які містили це позначення (§77 рішення Суду справедливості ЄС).

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

9

Добросовісність реєстрації торговельної марки

- За висновками Суду справедливості ЄС, в умовах як у цьому провадженні «тривалий період чесного одночасного використання двох ідентичних торговельних марок для позначення ідентичних продуктів не має і не може мати негативного впливу на основну функцію торговельної марки, яка полягає в гарантуванні споживачам походження товарів або послуг» (§ 82 рішення). «Слід додати, що у випадку, якщо в майбутньому з використанням торговельних марок Budweiser буде пов'язана будь-яка нечесність, така ситуація може, у разі необхідності, розглядатися у світлі правил, що стосуються недобросовісної конкуренції» (§ 83 рішення).
- За висновками Суду справедливості ЄС, чотирма передумовами для початку перебігу п'ятирічного строку за статтею 9(1) Директиви є: 1) реєстрація у державі-учасниці більш пізньої торговельної марки (при цьому реєстрація більш ранньої торговельної марки, тобто тієї, власник якої звертається по захист, не є передумовою для початку перебігу строку); 2) добросовісне подання заявки на реєстрацію більш пізньої марки; 3) використання більш пізньої марки її власником у країні-учасниці; 4) обізнаність власника більш ранньої марки про те, що більш пізня марка зареєстрована і використовується після реєстрації.
- ВП ВС вказала, що доктрина «мовчазної згоди», як вона закріплена у праві ЄС, не запроваджена у законодавстві України, однак посилається на її тлумачення у праві ЄС для ілюстрації того, що у питанні охорони та захисту прав на торговельні марки можливим і навіть таким, що має бути однаковим у всіх державах-учасниках ЄС, є підхід, за яким два власники торговельних марок (які містять ідентичне позначення), які тривалий час використовували їх для просування своєї продукції, можуть надалі добросовісно використовувати їх.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 березня 2025 року у справі № 910/8781/23

Анулювання торговельної марки

- З граматичного тлумачення частини четвертої статті 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та статті 198 Угоди про асоціацію, реєстрація торговельної марки підлягає анулюванню (дія свідоцтва – достроковому припиненню), якщо протягом безперервного п'ятирічного періоду вона не була введена у використання на відповідній території (не використовувалась в Україні) для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована.
- Зазначені норми права передбачають анулювання реєстрації торговельної марки (дострокове припинення дії свідоцтва) з підстави невведення її у використання протягом п'ятирічного строку на відповідній території (невикористання в Україні). Перебіг цього строку розпочинається з дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або про надання правової охорони торговельній марці за міжнародною реєстрацією в Україні. При цьому умов, що перебіг зазначеного строку починається наново зі зміною власника (уповноваженого користувача) торговельної марки, зазначені норми права не містять.

Строк використання торговельної марки

- Подібні норми щодо анулювання прав на торговельну марку з підстави невведення її в дійсне використання протягом п'ятирічного строку містяться також в Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14 червня 2017 року про торговельну марку ЄС (стаття 58).
- Практика застосування зазначених норм Судом справедливості ЄС свідчить, що у зазначений п'ятирічний строк використання торговельної марки зараховуються строки її використання всіма власниками, а не лише останнім (наприклад, пункти 29 – 31 рішення від 13 жовтня 2021 року у справі **Markus Schneider v European Union Intellectual Property Office**, T-12/20), що також дозволяє дійти висновків про обчислення цього строку з дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або про надання правової охорони торговельній марці за міжнародною реєстрацією в Україні незалежно від зміни власника такої торговельної марки.

Верховний Суд

Скористайся сучасними правничими ресурсами

База правових позицій Верховного Суду

Інтелектуальна система пошуку правових висновків, яка поєднує унікальне контентне наповнення та новітні технології добору релевантної практики ВС та ЄСПЛ, зокрема з використанням можливостей штучного інтелекту.

Supreme LAB

Інноваційний ресурс, який надає зручний доступ до інформації про справи, що розглянуті палатами, об'єднаними палатами та Великою Палатою ВС або перебувають у них на розгляді, а також зразкові справи.

Огляди та дайджести судової практики

Тематичні та періодичні аналітично-правові збірники з актуальною судовою практикою ВС, ЄСПЛ, Суду Справедливості ЄС.

Supreme Observer

Портал сучасного права, що акумулює контент на юридичну тематику: новини щодо ухвалених Верховним Судом рішень, дайджести й огляди судової практики, науково-практичні й аналітичні статті, презентації суддів, ексклюзивні інтерв'ю тощо.

Facebook

На офіційній Facebook-сторінці Верховного Суду публікується інформація про діяльність Суду, зміст ухвалених судових рішень, актуальні тенденції в судовій практиці, анонси заходів, що проводяться у ВС тощо.

Telegram і WhatsApp

Канали Верховного Суду в месенджерах є інформаційною платформою, на якій розміщуються важливі правові висновки у вигляді ілюстрованих кейсів, а також огляди та дайджести судової практики.

Instagram

Instagram-сторінка Верховного Суду є майданчиком для комунікації з майбутніми юристами й усіма, хто цікавиться розвитком сучасного права, його історією та перспективами, стежить за правовими новинками і проектами, у яких беруть участь судді та працівники ВС: просвітницькі заходи, благодійні ініціативи тощо.

Верховний Суд

Рішення Суду справедливості ЄС у практиці Верховного Суду

14

Шарапова Світлана Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ НА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ ЗЕМЕЛЬ

Використання та охорона лісів, що розташовані на землях інших категорій, відмінних від лісогосподарського призначення, мають специфічні правові та функціональні риси. Лісові насадження можуть формуватися на землях природно-заповідного фонду, сільськогосподарського призначення, оборони, промисловості, транспорту, водного фонду, рекреаційного призначення тощо.

Відповідно до ст. 100 Лісового кодексу України порядок охорони, захисту, використання та відтворення лісів на землях природно-заповідного фонду визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших актів законодавства.

Ліси, розташовані в межах природно-заповідного фонду, мають характерний екологічний статус і відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття, підтриманні екологічної рівноваги, захисті ґрунтів та інших природних ресурсів. Саме тому їх використання й охорона вимагають особливого правового регулювання та дотримання спеціального природоохоронного режиму.

Для кожного об'єкта природно-заповідного фонду визначаються окремі правила щодо дозволених і заборонених видів діяльності, зокрема стосовно використання лісів та проведення лісогосподарських робіт. Наприклад, стаття 16

Закону України «Про природно-заповідний фонд України» закріплює вимоги до охорони природних комплексів і об'єктів природних заповідників, серед яких передбачено повну заборону будь-якої господарської та іншої діяльності на їх території, включаючи всі види лісокористування, а також заготівлю кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів тощо. Приміром, для біосферних заповідників встановлюється диференційований режим охорони, використання та відтворення природних комплексів, що визначається функціональним зонуванням їх територій (ст. 18 Закону).

Отже, на землях ПЗФ, де можуть розташовуватися ліси, господарська діяльність значною мірою обмежується або взагалі забороняється. Це відрізняє їх від лісів на землях лісогосподарського призначення, які використовуються переважно з господарською метою, поряд із виконанням захисних та екологічних функцій. Відтак, ліси в межах природно-заповідного фонду мають особливий правовий статус, а їх використання дозволяється лише настільки, наскільки це не суперечить природоохоронному режиму відповідних об'єктів. Лісокористування тут зосереджене передусім на рекреаційних, наукових і просвітницьких цілях, тоді як господарська діяльність, пов'язана з експлуатацією лісових ресурсів, включаючи заготівлю деревини, суворо обмежується або повністю забороняється. Отже, ліси на землях ПЗФ розглядаються не як ресурс для економічного використання, а як унікальний природний об'єкт, що потребує особливої охорони та збереження.

Відповідно до ст. 101 Лісового кодексу України, ліси, розташовані на землях оборони, призначені для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до закону. Згідно зі ч. 2 зазначеної статті охорона, захист, використання та відтворення лісів на землях

оборони проводяться спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами з урахуванням режиму цих територій в порядку, встановленому Законом України «Про використання земель оборони», Лісовим кодексом та іншими актами законодавства.

При цьому, необхідно підкреслити, що в Законі України «Про використання земель оборони» від 27 листопада 2003 року № 1345-IV [1] конкретні норми щодо охорони, захисту, використання та відтворення лісів взагалі відсутні. Відповідно до норм вказаного Закону військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань надаються у постійне користування земельні ділянки (ч. 1 ст. 2 Закону), військові частини зобов'язані використовувати надані їм земельні ділянки відповідно до вимог земельного і природоохоронного законодавства та з дотриманням вимог щодо забезпечення безпеки населення у процесі проведення ними постійної діяльності (ч. 4 ст. 2 Закону).

Відомо, що ліси на землях оборони виконують не тільки екологічні, захисні, а також й важливі стратегічні функції. Вони слугують природним бар'єром та сприяють маскуванню об'єктів військової інфраструктури. Отже, специфіка правового режиму земель оборони зумовлює необхідність особливого підходу до організації охорони та використання лісів. Заготівля деревини, санітарні рубки, протипожежні заходи та інші види лісогосподарських робіт здійснюються лише за погодженням з Міністерством оборони України.

Певні аспекти використання лісів під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил та заходів із запобігання техногенним надзвичайним ситуаціям врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 651 «Про затвердження Порядку взаємодії командирів (начальників) військових частин із спеціалізованими державними лісогосподарськими підприємствами, іншими державними підприємствами, установами та

організаціями, у яких утворено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил» [2]. Згідно з п. 2 зазначеної Постанови, ведення лісового господарства на лісових ділянках навколо полігонів, у межах заборонених зон навколо арсеналів, баз і складів, на яких зберігаються військові засоби ураження і компоненти рідкого ракетного палива, здійснюється лісогосподарськими підприємствами за погодженням з командирами (начальниками) військових частин.

Отже, ліси, розташовані на землях оборони, характеризуються особливим правовим режимом, у якому поєднуються екологічні вимоги та стратегічні інтереси держави. Їх охорона, використання та відтворення потребують міжвідомчої взаємодії, дотримання норм екологічного законодавства та одночасного врахування завдань національної безпеки. Використання лісових ресурсів на землях оборони обмежується виключно цілями, пов'язаними з виконанням оборонних завдань. Крім цього, загальне землекористування, а також лісокористування на землях оборони, як правило, заборонено або обмежено.

Відповідно до ст. 102 Лісового кодексу України, охорона, захист, використання та відтворення лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, здійснюються в порядку, встановленому Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», Лісовим кодексом України та іншими актами законодавства.

Особливості правового режиму лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, визначаються з урахуванням специфіки правового режиму цих територій та вимог екологічної та радіаційної безпеки.

Законом України від 27 лютого 1991 р. № 791а-ХІІ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» встановлений перелік видів діяльності, яка заборонена у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. Так, відповідно до статті 12 вказаного Закону, на таких територіях забороняється здійснення сільськогосподарської, лісгосподарської, виробничої та іншої діяльності без спеціального дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення [3].

У зв'язку з відсутністю єдиного документа державного планування розвитку територій у зоні відчуження та змінами на майданчику Чорнобильської АЕС, що значно підвищили рівень радіаційної безпеки та знизили негативний вплив на навколишнє природне середовище, Кабінетом Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 49-р схвалено Стратегію розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 роки [4]. Одними із завдань, передбачених вказаною Стратегією, є забезпечення відтворення лісів, притаманних території зони відчуження; поліпшення якісного складу лісів, підвищення їх продуктивності та біологічної стійкості; створення сучасної системи запобігання, раннього реагування та гасіння лісових пожеж із забезпеченням радіаційної безпеки; підвищення лісистості, зокрема в результаті лісовідтворення на ділянках, не вкритих лісом тощо.

Головною особливістю правового режиму лісів, розташованих на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, є те, що їх охорона та використання не обмежуються лісгосподарськими цілями та насамперед спрямовані на стабілізацію екологічної ситуації в межах цих територій.

Правовий режим лісів, розташованих на землях природно-заповідного фонду, землях оборони та ділянках зон відчуження й безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, має міжгалузевий характер і ґрунтується на пріоритеті охоронної функції над господарською. Водночас саме розміщення лісів на таких категоріях земель зумовлює певний правовий дисбаланс: з одного боку, вони виконують важливі екологічні та захисні завдання, а з іншого, не забезпечені повноцінним спеціальним лісовим правовим режимом, що ускладнює належну охорону, раціональне використання та відтворення цих лісів.

Список використаних джерел:

1. Про використання земель оборони: Закон України від 27 листопада 2003 року № 1345-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 209.

2. Про затвердження Порядку взаємодії командирів (начальників) військових частин із спеціалізованими державними лісогосподарськими підприємствами, іншими державними підприємствами, установами та організаціями, у яких утворено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил: Постанова КМУ від 28 серпня 2013 р. № 651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-2013-%D0%BF#Text>.

3. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 р. № 791а-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 16. Ст. 198.

4. Про схвалення Стратегії розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 роки: Розпорядження КМУ від 23 січня 2024 р. № 49-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492024%D1%80?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D1%81#w1_1

Шульга Михайло Васильович,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,

професор кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Системний аналіз чинного земельного, поресурсового і екологічного законодавства свідчить, що воно активно оперує словосполученням “раціональне використання та охорона” земель, а також інших природних ресурсів. Достатньо зазначити, що згідно зі ст. 4 ЗК України серед завдань земельного законодавства виокремлюється регулювання земельних відносин з метою забезпечення раціонального використання та охорони земель. У складі принципів земельного законодавства самостійного значення набуває принцип забезпечення раціонального використання та охорони земель (ст. 5 ЗК України). Цей провідний принцип, маючи характер земельно-екологічного, спрямований на створення умов для реалізації іншого принципу – поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва.

Визнаючи поняття охорони земель, ст. 162 ЗК України підкреслює, що охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель..., а до змісту охорони земель ст. 164 ЗК України включає обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування. На забезпечення раціонального використання інших природних ресурсів теж спрямована правова регламентація положень

поресурсових кодексів і законів України. На жаль легального визначення терміна “раціональне використання” чинне вітчизняне земельне законодавство не містить.

У перекладі з латині “ratio” – розум, “rationalis” – розумний, тобто йдеться про розумну експлуатацію земель, внаслідок якої забезпечується збереження природних властивостей землі як природного об'єкта і можливість використання землі як просторово-операційного базису, природного ресурсу та основного засобу в сільському та лісовому господарствах на основі балансу екологічних та економічних інтересів.

В земельно-правовій доктрині, починаючи з радянської доби були запропоновані визначення “раціонального використання земель”. Спроба вирішити цю проблему була зроблена у ДСТУ 26640-85 “Землі. Терміни та визначення”, який визначав раціональне використання земель як забезпечення всіма землекористувачами в процесі виробництва максимального ефекту при здійсненні мети землекористування з урахуванням охорони земель та оптимальної взаємодії з природними факторами. Проте цей документ не застосовується (не діє) в Україні від 17.03.2017 р. на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 1066.

Зазначимо, що розуміння і особливості раціонального використання землі було поширеним ще за радянської доби. В основу такого розуміння наведеного терміну було покладено досягнення максимального ефекту в реалізації мети, для якої надана земля, досягнення максимального економічного ефекту у використанні землі в якості основного засобу виробництва в сільському господарстві. В земельно-правовій літературі підкреслюється, що в сучасних умовах розуміння раціонального використання земель доповнюється вказівкою на необхідність врахування екологічного аспекту [1, с. 25-26].

В еколого-правовій доктрині основу раціонального природокористування

пов'язують з відносинами між людиною і природою, що базуються на ефективному, сталому, комплексному використанні природних ресурсів, природних властивостей чи природних умов при одночасній їх охороні та відтворенні. При цьому підкреслюють, що підходи до змісту та обсягу цієї категорії варіюють у хронологічному контексті, залежно від рівня усвідомлення проблеми, головних цільових настанов природокористування, що домінували в різні періоди, виду природного ресурсу тощо [2, с. 659].

Це означає, що раціональне використання земель або інших природних ресурсів – термін оціночний. Його зміст має визначатися в залежності від конкретних обставин і може відрізнятися залежно від конкретного контексту. В кінцевому рахунку такий підхід зумовлений тим, що «раціональність» характеризується не тільки економічним, а і екологічним змістом.

На думку А. М. Мірошніченка, яка заслуговує на підтримку, раціональне використання земель передбачає встановлення у конкретній ситуації балансу різних інтересів та пріоритетів. Автор слушно вважає, що принцип "раціонального використання земель" має виступати оціночним критерієм у випадках реалізації, наприклад, так званих дискреційних повноважень у сфері земельних відносин [3, с. 36-38].

Представники землевпорядної науки розглядають раціональне використання земель як «найбільш ефективний, з точки задоволення потреб суспільства варіант її цільового та функціонального використання, організований, у свою чергу, найефективнішим для конкретних умов простору і часу способом відповідно з об'єктивно-існуючими принципами взаємодії суспільства і природи» [4, с. 25].

Видається, що легальне визначення словосполучення "раціональне використання земель" має бути закріплене в законі. Це дозволить змінити характер принципу "забезпечення раціонального використання та охорони

земель”, який сьогодні залишається загальним і декларативним, що знижує ефективність його застосування у правовій регламентації суспільних земельних відносин.

В літературі слушно підкреслюється, що в сучасних умовах законодавчого закріплення лише загального принципу раціонального використання земель явно недостатньо. Мають бути обов'язково сформульовані вимоги, виконання яких забезпечуватиме раціональне використання земель. Чинний ЗК України (ст.ст. 91;96) не містить обов'язку землевласників і землекористувачів раціонально використовувати земельні ділянки, тобто це означає, що назване поняття “взагалі не працює, не виконує жодних функцій, у нього немає реального змісту”. У зв'язку з цим В. Д. Сидор обґрунтовано зазначає, що земельне законодавство “не зможе обійтись без встановлення обов'язку носіїв земельних прав раціонально використовувати земельні ділянки [5, с. 537].

Поділяючи висловлену пропозицію, зазначимо, що цей обов'язок повинен бути не тільки чітко сформульованим, а і всебічно роз'ясненим. Виходячи з того, що будь-яке використання землі завжди обумовлене вимогами об'єктивних закономірностей функціонування природи.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / за ред. В.М. Кравчука. Київ: Істина, 2007. 632 с.
2. Малишева Н.Р. Раціональне природокористування. Велика Українська юридична енциклопедія (у 20-ти томах). Т. 14. Екологічне право. Харків: Право, 2018. 776 с.
3. Мірошніченко А.М. Земельне право України: курс лекцій. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 544с.
- 4 Третяк А., Третяк В. Поняття, сутність та зміст раціонального використання

землі. *Землевпорядний вісник*. 2015. №8. С. 21-25.

5. Сидор В.Д. Рациональное использование земель. Велика Українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.16 Земельне та аграрне право. Харків: Право, 2019. С. 536-539.

Яремак Зоряна Василівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ХУТРОВІ ФЕРМИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО *acquis* ЄС

Ефективність забезпечення діяльності звірівництва, в першу чергу залежить від ефективного правового регулювання. На жаль, на сьогодні належного спеціального нормативного регулювання цього питання немає. Як правило, як на європейському, так і на національному рівні, правове регулювання діяльності хутрових ферм здійснюється на рівні загального законодавства щодо добробуту тварин.

В основі побудови самої системи міжнародно-правового регулювання поводження з тваринами лежать принципи забезпечення добробуту і захисту тварин. Термін «добробут тварин» має свій еволюційний шлях, що відображається на рівні правового регулювання та нормативного закріплення стандартів поводження з тваринами. Не зважаючи на те, що термін активно використовується як у європейському законодавстві, в законодавстві держав-членів, так і в наукових дослідженнях, чіткого визначення поняття немає. Категорія «добробут тварин» розглядається як «принцип», тобто засаднича ідея, яка лежить в основі порядку поводження з тваринами. У Європейській конвенції про захист тварин, які утримуються для ведення сільського господарства, визначено положення, які

дають можливість втілити у життя реалізацію даного принципу (ст. ст. 3-7). Це так звані «п'ять свобод»: позбавлення від голоду і спраги; свобода від дискомфорту; свобода від болю, травм і хвороб; свобода вираження нормальної поведінки; свобода від страху і страждань.

Практичного характеру та змісту ці «свободи» отримують у актах ЄС вторинного права, які встановлюють мінімальні стандарти правил поводження, умов утримання, транспортування, забою сільськогосподарських тварин. Нинішні правила ЄС, що визначають добробут тварин, які використовуються в сільськогосподарських цілях ґрунтуються на Директиві Ради 98/58/ЄС про захист тварин, які утримуються для сільськогосподарських цілей, яка встановлює загальні правила захисту тварин усіх видів, що утримуються для виробництва їжі, вовни, шкіри чи хутра або для інших господарських цілей.

Також правому регулюванню підлягають питання транспортування таких тварин (Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень 1968 року (й альтернативної до неї Європейської конвенції про захист тварин під час міжнародних перевезень (переглянутої) 2003 року). Регламент Ради (ЄС) № 1/2005 визначає обов'язки всіх суб'єктів, залучених до транспортного ланцюга живих тварин, які в'їжджають або залишають ЄС. Це включає засоби моніторингу, перевірки тощо. Не менш важливим та найбільш складною сферою є проблема «гуманного» забою (Європейська конвенція про захист тварин, призначених на забій 1979, Директива 93/119/ЄС від 22.12.1993 про захист тварин під час вбивства, Регламент Ради (ЄС) № 1099/2009 про захист тварин під час умертвіння).

З аналізу цих актів можна виділити такі групи стандартів, що стосуються добробуту тварин: кваліфікація працівників, що працюють у тваринництві; вимоги

до умов, в яких утримуються тварини; правила розведення; порядок догляду за хворими тваринами; процедура транспортування; порядок забою тощо.

Д. Райланд вказує на три важливі чинники, які мають стримуючий вплив на ефективний захист добробуту тварин у ЄС. По-перше, вторинні законодавчі вимоги ЄС щодо добробуту тварин є лише мінімальними стандартами, які виявилися недостатніми для забезпечення належного добробуту тварин. По-друге, вимоги вторинного законодавства ЄС щодо добробуту тварин не є всеосяжними, і не існує стандартів для конкретних видів тварин, наприклад, для молочних корів, м'ясного худоби, овець, кіз, індиків та качок. По-третє, вузьке тлумачення Судом Європейського Союзу, яке прирівнює мінімальні законодавчі стандарти ЄС щодо добробуту тварин до повної гармонізації, мало наслідком подальше обмеження прогресу в галузі добробуту тварин в ЄС [1, с. 41].

У 2014 році Україна підписала і ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Участь України в міжнародних договорах передбачає виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. В Угоді є згадка про «стандарти благополуччя тварин» («animal welfare standards») (розд. IV, гл. 4, ст. 59, п. 2), які означають стандарти, розроблені та такі, що застосовуються Сторонами, та, якщо можливо, у відповідності із стандартами Всесвітньої організації з охорони здоров'я тварин і підпадають під дію цієї Угоди (ст. 62 п.13). Приведення законодавства України до норм європейського законодавства в частині стандартів утримання та поводження з тваринами відбувається в рамках схваленої Урядом Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р).

На разі Україна не ратифікувала основоположні Конвенції, що стосуються сільськогосподарських тварин. Та разом з тим, зміни, які вносяться в українське законодавство, адаптують його до законодавства ЄС та відображають ті вимоги, мінімальні стандарти, що стосуються їх утримання, включаючи систематичний догляд, наявність кваліфікованого персоналу, належне годування, вимоги до забезпечення благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх розведення, належні приміщення для утримання тварин, запобігання хворобам, гуманне поводження з тваринами, у тому числі під час транспортування та забою, заборона жорстокого поводження.

Основними проблемними питаннями правового регулювання добробуту хутрових звірів є, перш за все, невизначеність правового статусу хутрових звірів: норми загального законодавства по-різному трактують терміни «сільськогосподарські тварини», в одному випадку визначаючи їх виключно як продуктивні тварини (ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»), відповідно хутрові звірі не підпадають під їх дію, в інших – як будь-які тварини, які вирощуються та/або утримуються людиною для виробництва як харчових продуктів, так і побічних продуктів тваринного походження (ЗУ «Про ветеринарну медицину»).

Проблемними є питання забезпечення добробуту саме хутрових звірів та пов'язані із тим, що національне законодавство не вказує на особливості їх розведення, утримання та забою. Наказом Міністерства аграрної політики України 20.06.2008 № 379 затверджено Методичні рекомендації з утримання хутрових тварин, які розроблені відповідно до "Рекомендації стосовно хутрових тварин",

схваленої постійним комітетом Європейської конвенції з захисту тварин, що утримуються з метою вирощування (T-AP) від 22 червня 1999 року. Наявність спеціального підзаконного нормативно-правового акту рекомендаційного характеру не дає можливість реально забезпечити благополуччя хутрових звірів та здійснити належний контроль за діяльністю суб'єкта господарювання, що займається хутровим виробництвом.

Це все дає нам підстави стверджувати про неналежний рівень нормативного регулювання діяльності хутрових ферм, що зумовлює і проблеми практики правозастосування, а відтак здійснення належного контролю за дотриманням чинного законодавства хутровими фермами. Реалії хутрового виробництва свідчать про те, що практика кліткової системи утримання тварин, що використовується у хутровій промисловості, є несумісною із питаннями добробуту хутрових звірів, так як не забезпечує базових природних потреб тварин у русі та особистому просторі.

Список використаних джерел:

1. Ryland D. Animal welfare in the reformed Common Agricultural Policy: Wherefore art thou? *Environmental Law Review*. 2025. № 17 (1). Pp. 22 – 43. <https://doi.org/10.1177/1461452914563218>.

Трибуна Молодих Науковців

Брянкін Андрій Сергійович,

курсант 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НЕРАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК ПІДСТАВА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відсильний характер статті 211 Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768-III (далі – ЗКУ) зумовлює її функцію як системоутворювального, а не самостійного матеріально-правового інструменту, оскільки не формулює окремого складу правопорушення чи санкції, а виконує роль нормативного «моста» між загальними принципами охорони та використання земель та конкретними положеннями спеціального адміністративного, кримінального чи цивільного законодавства [1].

Рациональність використання земель – це не лише екологічний принцип, а насамперед обов’язкова вимога до кожного суб’єкта земельних правовідносин. Його зміст конкретизується у положеннях щодо цільового використання земельних ділянок у статтях 19–20 ЗКУ, дотримання природоохоронних режимів, підвищення родючості, збереження екологічної рівноваги та забезпечення охорони ґрунтів, що також зазначається Законом України «Про охорону земель» від 19.06.2003 № 962-IV [1; 2]. Невиконання цих вимог породжує ознаки

нераціональності, що фіксується через матеріальні показники – деградацію ґрунтів, втрату родючості, порушення протиерозійних заходів тощо.

Використання земель поза межами цільового призначення є класичним проявом нераціонального використання земель, який набуває ознак адміністративного або навіть кримінального правопорушення. Звідси логічно випливає потреба у кодифікаційному уточненні нераціональності, яка не повинна зводитися до моральної категорії, а має бути чітко описаною у нормативно-правових визначеннях.

Адміністративна відповідальність за порушення правил землекористування врегульована статтями 52–53-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (далі – КУпАП), що передбачено санкціями за нецільове використання, порушення природоохоронних вимог, а також самовільне зайняття земельної ділянки [3].

У кримінально-правовій площині вона корелює зі складом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 254 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (далі – ККУ), а саме безгосподарським використанням земель, або статтею 197-1 ККУ – самовільне зайняття [4].

Окремо слід наголосити на розмежуванні між адміністративним стягненням і шкодою, що заподіяна нераціональним використанням чи псуванням земель, обчислюється за Методикою від 25.07.2007 № 963, проте сама наявність розрахунку не підміняє факту визнання особи винною у правопорушенні та не замінює судового рішення [5].

Головна наукова та практична проблема статті 211 ЗКУ полягає у її надмірній відсильності, що породжує ситуацію, яка може підпадати одночасно під кілька складів КУпАП, а також тягнути кримінальні чи цивільно-правові наслідки. Відсутність уніфікованих критеріїв диференціації між цими формами порушень

призводить до правової невизначеності, яка знижує ефективність контролю. Крім того, ЗКУ не містить нормативно закріплених індикаторів «нераціональності», що унеможлиблює формування сталого доказового підходу в судовій практиці [1].

«Нераціональність використання земель» є матеріально-правовою категорією з комплексною міжгалузеву природою, яка набуває реального юридичного змісту лише через систему спеціальних складів правопорушень та процедур доказування. Її ефективне застосування передбачає узгоджене функціонування адміністративних, кримінальних та цивільних механізмів відповідальності, чітке документування фактичних обставин, належну доказову базу та актуалізацію нормативної методології. Лише за умови законодавчої конкретизації цієї категорії принцип раціонального землекористування повинен перетворитися з декларативного гасла на дієвий правовий механізм екологічної безпеки та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Документ від 25.10.2001 № 2768-III, в редакції від 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV, в редакції від 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Документ від 07.12.1984 № 8073-X, в редакції від 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
4. Кримінальний кодекс України: Документ від 05.04.2001 № 2341-III, в редакції від 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим [...]: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 № 963, в редакції від 28.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-п#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

Науковий керівник – М.В. Шульга, д.ю.н., професор, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Горбенко Дарина,
*студентка 4 курсу, факультету права та економічної безпеки
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ І ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах глобалізації питання гармонізації національного земельного законодавства з міжнародними нормами стає одним із ключових напрямів правової політики держави. ЄС виступає прикладом для наслідування, адже саме його стандарти вважаються зразком ефективного та збалансованого управління земельними ресурсами. Тому доцільно розглянути основні міжнародні конвенції ЄС у сфері охорони земель, які ратифікувала Україна. У цьому контексті варто підкреслити «Європейську ландшафтну конвенцію», яка має на меті сприяти охороні, а також розвивати європейське співробітництво у сфері ландшафтної політики. Як зазначається в літературі, конвенція визначає важливість збереження, планування та раціонального управління як природними, так і антропогенними ландшафтами. Після її підписання Україна взяла на себе зобов'язання враховувати положення цього документа під час формування державної земельної політики, зокрема забезпечувати інтеграцію естетичних, екологічних та соціокультурних аспектів у процеси управління територіями [1, с. 54].

Серед новітніх механізмів та стратегій, спрямованих на досягнення сталого розвитку та раціонального використання природних ресурсів, важливе місце посідає Європейський Зелений курс (далі – ЄЗК). ЄЗК – це пакет політичних ініціатив, який має спрямувати ЄС на шлях зеленого переходу з кінцевою метою досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року.

Україна поділяє кліматичні цілі ЄС та взяла курс на імплементацію всіх *acquis communautaire* у сфері довкілля й клімату, що охоплюють близько 200 нормативних актів. Однією з перших у Європі держава ратифікувала Паризьку кліматичну угоду 2016 року та у 2020 році офіційно заявила про приєднання до ЄЗК. Ключовими завданнями України є скорочення викидів парникових газів на 65 % до 2030 року та досягнення кліматичної нейтральності до 2060 року [2]. На сьогодні Україна офіційно ще не приєдналася до ЄЗК, однак активно працює над узгодженням національної екологічної та кліматичної політики з його принципами, поступово інтегруючи європейські стандарти у сфері охорони довкілля та сталого розвитку.

Наступною є Спільна аграрна політика, яка є найдавнішою політикою ЄС. На сьогодні САП частково впроваджується в Україні в рамках європейської інтеграції та співпраці з ЄС. Важливими напрямками такої економічної співпраці у сфері сільського господарства є: поглиблення взаємного розуміння аграрних політик; підтримка сталого та сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва через впровадження технологій охорони довкілля, органічного землеробства та біотехнологій; обмін знаннями та досвідом у розвитку сільських територій; сприяння впровадженню інноваційних рішень у сільському господарстві [3].

Впровадження принципів ЄЗК та САП у діяльність України демонструє прагнення держави до євроінтеграції, стимулює розвиток, підвищує конкурентоспроможність сільського господарства та допомагає зменшувати негативні наслідки кліматичних змін для земельних ресурсів.

Україна активно вивчає досвід інших країн у сфері земельних відносин, зокрема канадську модель управління земельними ресурсами. Ця модель передбачає деталізоване землекористування та чіткий розподіл повноважень між різними рівнями влади, а також ефективний контроль за використанням

сільськогосподарських угідь для збереження їх продуктивності та екологічної цінності. Для України такий підхід може слугувати орієнтиром у формуванні прозорої та ефективної системи управління землями [4, с. 155]. Запозичення досвіду інших моделей та уникнення помилок, допущених іншими країнами, сприятиме більш швидкому та якісному проходженню процесу гармонізації.

Крім того, Україна переймає досвід європейських країн у сфері моніторингу стану земель та запровадження просторового планування на регіональному й місцевому рівнях. Це дозволяє ефективніше оцінювати стан ґрунтів, зберігати природні зони та визначати межі урбанізованих територій. В ЄС з 2015 р. було запроваджено численні програми, що сприяють сталому управлінню ґрунтами задля збереження здатності ґрунту забезпечити продовольством населення, протидії втраті біорізноманіття та уповільнення темпів зміни клімату [5]. Європейська Комісія запровадила глобальну стратегію захисту ґрунтів із урахуванням особливостей країн, що стало першим кроком до розробки ефективної політики охорони ґрунтів у Союзі. Загалом регулювання захисту ґрунтів у європейських країнах реалізується на основі документу «Тематичної стратегії ЄС», який прийнято Європейською Комісією в 2006 р. [6]. Цей документ слугує основою для ефективних заходів з подолання деградації ґрунтів та земель у Європі, а також має значний вплив на міжнародному рівні, поширюючи практики через глобальне співробітництво. Одним із основних для охорони ґрунтів у країнах ЄС є Спільна сільськогосподарська політика для всіх країн ЄС, існує з 1962 р. У відповідь на загрози та негативні наслідки нераціонального землекористування, орієнтири ССП були змінені задля підвищення стандартів управління ґрунтами та їх охорони, вимагаючи від фермерів дотримання належної сільськогосподарської практики для отримання субсидій [7]. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним стандартам і ґрунтується на комплексному

управлінні природними ресурсами з урахуванням екологічних та соціальних факторів.

Отже, у сучасних умовах євроінтеграційного курсу України гармонізація національного земельного законодавства з міжнародними та європейськими нормами є ключовим напрямом державної політики у сфері охорони та раціонального використання земельних ресурсів. Імплементация положень Європейської ландшафтної конвенції, Європейського зеленого курсу та Спільної аграрної політики сприяє формуванню ефективної системи управління земельними відносинами. Запозичення зарубіжного досвіду, зокрема канадської та європейських моделей управління земельними ресурсами, сприяє вдосконаленню національної практики землекористування, розвитку системи моніторингу та просторового планування.

Список використаних джерел:

1. Пилипів Н. І. Роль стратегії соціально-економічного розвитку ОТГ в контексті зміни підходів до регіонального розвитку в Україні. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 23–24 черв. 2021 р.). Миколаїв: МНАУ, 2021. С. 53–55.
2. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 08.10.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text>
3. Cooperation in the field of agriculture. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-silskogo-gospodarstva>
4. Зигрій О. Особливості регулювання земельних відносин під час воєнного стану. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48760>

5. Opportunities for soil sustainability in Europe. German. National Academy of Sciences Leopoldina. 2018. 50 p. URL: https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Soils_complete_Web-ready_210918.pdf

6. Thematic Strategy for Soil Protection. principles of state policy in the field of land URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/thematic-strategy-for-soil-protection.html>

7. SanEmeterio Layla M., Vinduskova Olga. EGU Blogs "Divisions" Soil System Sciences" The present and future of soil conservation in Europe, 2020. URL: <https://blogs.egu.eu/divisions/sss/>

Науковий керівник – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дуєнкова Олександра Сергіївна,

*студентка 4 курсу факультету міжнародного та європейського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» став першим кроком до цифрової трансформації у сфері земельних відносин. Його ухвалення ознаменувало перехід національної системи використання та охорони земельних і природних ресурсів у нову епоху, тобто епоху цифровізації суспільних процесів і становлення цифрової економіки. Цей нормативний акт засвідчує, що цифровізація як суспільних, так і земельних відносин отримала належне правове підґрунтя, стаючи окремою галуззю формування правових відносин із притаманними їй особливостями правової природи.

Його запровадження стало фундаментом для формування сучасної системи управління земельними ресурсами, у якій цифрові технології відіграють ключову роль. Саме завдяки цьому стає можливим створення єдиного інформаційного простору, що забезпечує прозорість, доступність та достовірність даних про землю, а також сприяє ефективному правовому регулюванню у цій сфері. У процесі цифровізації за допомогою сучасних інформаційних технологій формується точна та надійно збережена база даних про стан земельних ресурсів як об'єкта правових відносин. Це дозволяє оперативно враховувати зміни кількісних і якісних характеристик земель у правовому регулюванні, надаючи їм значення юридичних фактів. Такі дані стають підставою для виникнення, зміни чи уточнення прав і обов'язків суб'єктів земельних відносин, а також забезпечують

можливість своєчасного правового впливу на тих осіб, чия діяльність або бездіяльність спричиняє погіршення стану земельних ресурсів [1].

Цифровізація земельних відносин визнана одним із ключових стратегічних пріоритетів держави, що відображено у низці програмних документів. Наприклад, у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, одним із напрямів цифрового розвитку визначено впровадження цифрового землеробства. Це розглядається як нова стратегія управління, заснована на використанні цифрових технологій, і як наступний етап еволюції аграрного сектору, що ґрунтується на застосуванні геоінформаційних систем. У подальшому такі технології розглядаються у ширшому контексті, а саме як інструмент поліпшення екологічної ситуації в Україні загалом [3]. Впровадження технологій «цифрового землеробства» вимагає роботи з великими обсягами даних, що, у свою чергу, потребує високої кваліфікації працівників, розвитку їхніх професійних умінь і навичок. Крім того, із запровадженням ринку землі в Україні наявність повної та достовірної інформації про конкретну земельну ділянку істотно підвищує її ринкову вартість. Це сприяє зростанню доходів власників землі й підвищує загальний рівень соціальної ефективності.

Зростання цифрових технологій землеробства надає безліч можливостей для фермерів. Завдяки віддаленим датчикам, супутникам і дронам можна цілодобово відстежувати стан ґрунту, температуру, рівень азоту та інші важливі показники. Також враховуючи різноманіття кліматичних умов і неоднорідність ґрунтів в Україні, впровадження саме цієї системи є доцільним кроком задля зменшення ризиків і оптимізації витрат. Використання таких технологій стає важливим інструментом сталого розвитку, тому що сприяє підвищенню економічної ефективності (скорочення втрат урожаю), екологічної(можливість виробництва у

зонах ризикованого землеробства) та соціальної(підвищення кваліфікації працівників) [5].

Серед пріоритетних ініціатив у сфері екології та охорони довкілля визначено створення електронних реєстрів природних ресурсів, які забезпечуватимуть державні установи та громадян достовірною інформацією для прийняття управлінських рішень щодо використання природних ресурсів. Також передбачено розробку аналітичної системи, інтегрованої до європейської онлайн-платформи спільної екологічної інфраструктури, що дозволить відстежувати тенденції у зміні біорізноманіття, рівнях забруднення, стані екосистем і планувати заходи щодо запобігання негативним впливам. Важливим напрямом також є стимулювання створення цифрових мобільних додатків для громадського та бізнесового екологічного моніторингу, які надають можливість оперативного інформування правоохоронних органів про виявлені порушення природоохоронного законодавства [2].

Потреба у цифровізації земельних відносин, а отже й у цифровій трансформації земельного законодавства України виникла внаслідок розвитку земельної реформи. Саме цифровізація земельних відносин стала підґрунтям для суттєвого оновлення реєстраційних процедур у сфері прав на землю. Однією з ключових складових цифрової трансформації є створення ефективної системи державної реєстрації прав на земельні ділянки, яка ґрунтується на принципах відкритості, прозорості та зручності для громадян.

Раніше процес реєстрації прав на землю характеризувався значною кількістю паперових документів, дублюванням інформації та тривалими строками розгляду заяв. Саме це створювало передумови для корупційних ризиків і помилок під час внесення даних. В умовах цифрової трансформації ситуація поступово змінюється, тому що реєстраційні дії все частіше здійснюються онлайн, що

забезпечує можливість електронної подачі документів, автоматичної перевірки відомостей і відстеження статусу заяви в режимі реального часу [4]. Крім того, застосування інформаційних технологій підвищує ефективність оцінки стану земель, що впливає на їхню вартість.

Попри те, що Україна вже має значний досвід у правовому регулюванні державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, у цій сфері все ще виникають певні труднощі. Насамперед це стосується правових проблем, які пов'язані саме з реєстрацією прав на земельні ділянки та їх обтяжень державними реєстраторами. На практиці досить часто трапляються ситуації, коли: а) у відповідному розділі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відсутні або частково відсутні електронні копії документів, поданих для здійснення реєстраційних дій; б) окремі державні реєстратори не проводять належної перевірки відомостей про вже зареєстровані права та обтяження, що призводить до порушення прав і законних інтересів третіх осіб; в) порушується встановлений порядок державної реєстрації речових прав та їх обтяжень, зокрема виникають випадки наявності двох і більше розділів у Реєстрі щодо одного об'єкта нерухомості через технічні помилки або закриття розділу без судового рішення. Ці проблеми свідчать про те, що діяльність державного реєстратора та належне виконання ним своїх обов'язків є надзвичайно важливими для забезпечення законності у сфері реєстрації прав на землю [6].

Підсумовуючи, цифровізація земельних відносин в Україні стала ключовим етапом розвитку державної політики у сфері управління земельними ресурсами. Впровадження технологій «цифрового землеробства» дало змогу оптимізувати виробничі процеси, підвищити ефективність використання земель, зменшити ризики, а також сприяло розвитку екологічної свідомості та підвищенню соціальних стандартів у сільському господарстві. Подальше вдосконалення

цифрових технологій та забезпечення їх належного правового регулювання сприятиме формуванню ефективної, прозорої та безпечної системи використання земельних ресурсів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кулинич П. Ф. Цифровізація земельних відносин і право в Україні: методологічні і теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 257–265.
2. Ільків Н. В. Правові засади застосування цифрових технологій у земельній політиці України. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2025. № 1. С. 133-137.
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text>
4. Артемов В., Мовчан Т., Бахчеван Е., Данько Т. Принципи цифрової трансформації і впровадження її в геодезії та землеустрої. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2020. № 96. С. 129-137.
5. Калашнікова Т. В. «Цифрове землеробство» як інструмент сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37.
6. Лісова Т.В., Хомінець С.В., Данілік Д.М. Правові проблеми при вчиненні реєстраційних дій в аспекті реєстрації прав на земельні ділянки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 127-131.

Науковий керівник – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дягілєва Єлизавета Михайлівна,

студентка 4 курсу факультету міжнародного та європейського права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ

Земельні відносини в Україні посідають особливе місце в системі правовідносин, оскільки земля є не лише національним багатством, а й ключовим ресурсом для розвитку сільського господарства, промисловості, інфраструктури та охорони довкілля. У зв'язку з цим питання ефективного врегулювання земельних спорів набуває особливої актуальності, зважаючи на складність, багатшаровість та соціальну чутливість таких конфліктів. Традиційна судова система часто не здатна забезпечити оперативне, справедливе та недискримінаційне вирішення земельних спорів, що призводить до затягування процесів, зростання соціальної напруги та недовіри громадян до органів державної влади.

У цих умовах особливу увагу заслуговують альтернативні способи врегулювання земельних спорів, які розглядаються як ефективний інструмент позасудового вирішення конфліктів між суб'єктами земельних правовідносин. До таких способів належать, зокрема, медіація, арбітраж, переговори, третейський розгляд та інші механізми, що передбачають добровільне та паритетне вирішення спору за участі нейтрального посередника або спеціального органу. Ці методи дозволяють сторонам зберегти конструктивні відносини, досягти гнучкого компромісу та уникнути витрат часу й коштів, характерних для традиційного судового процесу.

Водночас правове регулювання альтернативних способів врегулювання земельних спорів в Україні перебуває на етапі становлення та потребує системного аналізу, вдосконалення законодавчої бази та узгодження із європейськими підходами. Наразі спостерігається фрагментарність правового регулювання, відсутність чітких процесуальних механізмів застосування альтернативних процедур, а також низький рівень правової культури у сфері медіації та досудового врегулювання конфліктів. Такі правові проблеми ускладнюють широке впровадження альтернативних практик у земельній сфері та знижують їхню ефективність [6].

В українській правовій науці питання правового забезпечення АВС у земельній сфері отримало розвиток завдяки дослідженням Валянської Т. П., яка запропонувала розглядати альтернативне врегулювання спорів як форму процесуального самозахисту, та Хлистік М. А., котра здійснила перше комплексне дослідження земельної медіації [1,7].

Згідно з положеннями Земельного кодексу України (ст. 157–159), традиційними способами вирішення земельних спорів є судовий порядок та розгляд органами місцевого самоврядування. Проте така модель не забезпечує оперативності, довіри й гнучкості у прийнятті рішень. У ст. 158¹ ЗК України зазначається альтернативний спосіб – врегулювання земельних спорів шляхом медіації та іншим незабороненим законом способом, що відповідало б принципам добровільності, диспозитивності та позапублічності [5].

Медіація в земельних спорах має подвійне значення: як правова процедура та як соціально-комунікативний інструмент. Згідно із Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р., вона визначається як добровільна, позасудова, конфіденційна процедура, проте сучасні дослідження вказують на недоцільність використання терміна «позасудова», адже медіація може відбуватись і в межах

судового процесу, що відповідає практиці країн ЄС. Наприклад, у Німеччині, Італії, Греції та Іспанії активно застосовується обов'язкова досудова або судова медіація. Такі моделі передбачають обов'язкову інформаційну сесію з медіатором перед поданням позову, що дозволяє зменшити навантаження на суди й підвищує рівень дотримання домовленостей сторонами [4].

В українській практиці медіація у земельних питаннях лише формується. До типових проблем належать: відсутність спеціалізованих земельних медіаторів, низький рівень довіри до процедури, неврегульованість участі органів публічної влади у процесі медіації, а також відсутність статистичного обліку випадків примирення сторін у земельних спорах.

Особливої актуальності набуває питання медіабельності – визначення ознак, за яких земельний спір може бути ефективно врегульований шляхом медіації. До таких ознак належать добровільність участі сторін, наявність правомочності розпоряджатись предметом спору та відсутність публічно-правового елементу, який виключає компроміс (наприклад, у справах примусового відчуження земель з мотивів суспільної необхідності).

Європейські орієнтири розвитку земельної медіації демонструють широку палітру підходів. У Великій Британії діє «Civil Mediation Council», який сертифікує медіаторів і встановлює стандарти професійної етики. У Франції процедура медіації може бути ініційована судом, а у Нідерландах діє державна програма стимулювання медіації, що передбачає часткову компенсацію витрат сторонам. Україна, імплементуючи ці практики, має запровадити «м'яке стимулювання» медіації – наприклад, часткове повернення судового збору у разі примирення сторін або переривання строку позовної давності на час медіації [2].

Особливо важливою є медіація у земельних спорах, що виникають у період воєнного стану. Наприклад, на тимчасово окупованих територіях, медіація

(зокрема онлайн-медіація) дозволяє оперативно розв'язувати питання відновлення прав на землю, межування ділянок та добросусідських відносин. Саме цифрові інструменти (відеоконференції, чат-медіації, електронне листування) можуть стати основою для формування нової форми «електронної земельної медіації».

Попри потенційні переваги, існують і суттєві правові проблеми. Зокрема, на законодавчому рівні не визначено наслідків недотримання угоди, укладеної за результатами медіації; не врегульовано питання її нотаріального посвідчення та примусового виконання; не встановлено єдиної процедури реєстрації таких угод у земельних реєстрах. Судова практика Верховного Суду також демонструє відсутність єдності у підходах до визнання медіаційних угод доказом у судових справах. Вирішення цих питань потребує внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, ЗК України та Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно».

На мою думку, оптимальною моделлю для України є поєднання добровільної досудової та судової медіації з елементами обов'язкової інформаційної сесії. Такий підхід забезпечить баланс між свободою сторін і потребою держави у зменшенні судового навантаження. Крім того, слід передбачити спеціалізацію медіаторів у сфері земельного права, створення державного реєстру земельних медіаторів і розроблення типових медіаційних клаузул у договорах купівлі-продажу, оренди та сервітутів.

Європейські стандарти, закріплені у Директиві 2008/52/ЄС про медіацію, передбачають забезпечення добровільності, конфіденційності та юридичної сили угод за результатами медіації. Впровадження цих принципів в українську систему врегулювання земельних спорів не лише підвищить ефективність захисту прав, а й сприятиме розвитку правової культури, довіри між суб'єктами земельних відносин та формуванню партнерської моделі взаємодії громади, держави і громадянина [3].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що майбутнє врегулювання земельних спорів в Україні лежить у площині розвитку альтернативних форм, передусім медіації, фасилітації та переговорних процедур. Їх ефективне впровадження можливе лише за умови системного оновлення законодавства, підготовки кваліфікованих медіаторів і створення сприятливих інституційних умов, що узгоджуються з європейськими правовими орієнтирами.

Список використаних джерел:

1. Валянська Т. П. Альтернативне вирішення конфліктів у сфері земельних відносин: правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2024. 210 с.
2. Валянська Т. П. Вирішення спорів у сфері земельних відносин шляхом медіації. *Історико-правовий часопис*. 2024. № 1(22). С. 51–57.
3. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про певні аспекти медіації у цивільних і комерційних справах». *Official Journal of the European Union*. 2008. Р. 136.
4. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-ІХ. *Голос України*. 2021. № 229.
5. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
6. Карпінська Н. В., Хлистік М. А. Земельні спори та їх види. *Area Nauki*. Lublin (Polska). 2022. С. 40–51.
7. Хлистік М. А. Ознаки медіабельності земельних спорів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 3(56). С. 149–154.

Науковий керівник – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Кирилюк Вікторія Валеріївна,

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АГРОЕКСПОРТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Агроекспорт є однією з вагомих складових зовнішньоекономічної діяльності України, визначаючи її місце на світовому продовольчому ринку як надійного гравця, що робить відчутний внесок у забезпечення міжнародної продовольчої безпеки, та формуючи значну частку валютних надходжень у вітчизняний бюджет. У 2024 році частка експорту сільськогосподарської продукції становила понад 60% у структурі зовнішньої торгівлі країни, що свідчить про його важливу роль у національній економіці [1].

З огляду на це та у контексті євроінтеграційного курсу України особливої актуальності набувають питання правового забезпечення агроекспорту, гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу (ЄС) та створення сприятливих умов для доступу українських виробників на європейський ринок.

Основоположним міжнародним документом, який визначає правові рамки для розвитку агроекспорту, є Угода про асоціацію Україна – ЄС. Після підписання Угоди одним із невідкладних завдань українських правників стало приведення нормативно-правової бази у сфері експорту сільськогосподарської продукції у відповідність до законодавства ЄС. Насамперед це стосується санітарних та фітосанітарних вимог, технічного регулювання і стандартів безпечності продуктів харчування, митного співробітництва та процедур проходження товарів, доступу до європейських ринків, екологічних вимог до виробництва сільськогосподарської

продукції. Важливим стратегічним актом, який визначає конкретні кроки інтеграції України до ЄС та реформування аграрної сфери, є План заходів з виконання Угоди про асоціацію [2]. Цей документ окреслює комплекс завдань щодо вдосконалення аграрного законодавства, його гармонізації з європейськими нормами, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Деталізований алгоритм адаптації українського сільського господарства до стандартів ЄС здебільшого представлений у Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року [3]. Стратегія спрямована на модернізацію аграрної галузі, підвищення якості та безпечності продукції, розвиток інфраструктури, інтеграцію з європейським ринком і поступове усунення бар'єрів для експорту сільськогосподарської продукції.

Вже з набуттям чинності з 1 вересня 2017 року Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в повному обсязі деякі товаровиробники аграрної продукції відчули позитивні зміни. Так, у період з 1 жовтня 2017 року до 30 вересня 2020 року для України діяли додаткові торговельні преференції ЄС щодо низки аграрних товарів. Окремо, з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2020 року, було запроваджено додаткові пільги на експорт пшениці, кукурудзи та ячменю.

У 2021 році виповнилося п'ять років від початку функціонування поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВ ЗВТ). Відповідно до статті 29(4) Угоди про асоціацію Україна ініціювала консультації з метою прискорення та розширення процесу скасування митних тарифів у двосторонній торгівлі.

У 2022 році, на прохання України щодо максимального полегшення умов експорту в умовах війни та для збереження й поглиблення торговельних відносин з ЄС і іншими країнами світу, було ухвалено рішення про тимчасову повну лібералізацію торгівлі. Європейський Союз скасував ввізні мита, систему вхідних

цін на фрукти та овочі, тарифні квоти на аграрну продукцію, а також антидемпінгові мита і захисні заходи щодо імпорту сталі. Ці положення закріплено у Регламенті ЄС № 2022/870 та Регламенті ЄС № 2023/1077, які розглядаються як доповнення до умов, визначених Угодою про асоціацію. Зазначені заходи набули чинності 4 червня 2022 року, а в червні 2023 року їх дію було продовжено ще на один рік – до 6 червня 2024 року [4].

Проте, на початку червня 2025 року добігла кінця дія автономних торговельних заходів (АТМ), запроваджених Європейським Союзом у 2022 році для підтримки України та її експортного потенціалу, що означало повернення до торгового режиму, який склався ще на початку 2010-х. Тож, на даний час українські агроекспортери перебувають в очікуванні результату переговорів між Європейським Союзом та Україною, які розпочалися 2 червня цього року, щодо нових умов торгівлі, які прийдуть на зміну автономним торговельним заходам [5].

Водночас, усупереч зовнішнім перепонам, не припиняється робота над створенням ефективно працюючих механізмів всередині країни. У цьому контексті важливим кроком стало запровадження Державного аграрного реєстру, що фактично функціонує з 12 серпня 2022 року, а своє законодавче закріплення отримав після підписання Президентом України Закону № 3980-IX «Про інформаційно-комунікаційну систему “Державний аграрний реєстр”» [6]. Незважаючи на неоднозначне ставлення до нововведень, більшість представників юридичної спільноти схиляються до висновку, що ухвалення зазначеного закону формує інституційні передумови для підвищення прозорості аграрного сектору, зниження корупційних ризиків та зростання ефективної державної підтримки.

На думку Г. С. Корнієнко, враховуючи високий потенціал цифрової торгівлі, цілком виправданим є послідовне наповнення та функціональне розширення Державного аграрного реєстру, а також проведення системної верифікації

аграрних експортерів. Ці кроки закладають основу для формування цифрових правовідносин у сфері агровиробництва та зовнішньої торгівлі [7].

У руслі заходів з гармонізації торговельних відносин з ЄС внесено зміни до Податкового [8] та Митного [9] кодексів, завдяки яким уточнено податкові та митні правила для експортерів аграрної продукції. Такі нововведення сприяють забезпеченню прозорості експортних операцій та мінімізації ризиків ухилення від оподаткування.

Гармонізація законодавства з правом ЄС є інструментом підвищення конкурентоспроможності української агропродукції на світових ринках. Поєднання правових, економічних та інституційних заходів створює сприятливі умови для розширення експорту, модернізації виробництва і сталого розвитку сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Агроекспорт України у 2024 році склав 60% у загальному обсязі зовнішньої торгівлі. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/agroeksport-ukraini-u-2024-roci-sklav-60-u-zagalnomu-obsazi-zovnisnoi-torgivli>.
2. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова КМУ від 25 жовт. 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження КМУ від 15 листоп. 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.
4. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelfno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona->

vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes.

5. Експорт без преференцій: які наслідки для України матиме зміна умов торгівлі з ЄС. URL <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/06/4/7213045/>

6. Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр»: Закон України від 19 верес. 2024 р. № 3980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3980-20#Text>.

7. Корнієнко Г. С. Аграрна політика у сфері інновацій та цифровізації агроекспорту: правові засади. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313048/304097>.

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану: Закон України від 09 трав. 2024 р. № 3706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3706-20#Text>.

9. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану: Закон України від 09.05.2024 р. № 3706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3707-20#Text>.

Науковий керівник – Г.С. Корнієнко, д.ю.н., професор, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Кириченко Варвара Олексіївна,

курсантка 1 групи 4 курсу Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІКО ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сучасний етап розвитку земельних відносин характеризується лібералізацією ринку земель, децентралізацією фінансів, цифровізацією кадастрово-податкових даних і зростанням вимог до екологічної збалансованості просторового розвитку. На цьому тлі посилюються виклики: нерівномірність оцінки земель і ставок, тіньове користування, борги та прогалини в адмініструванні, фрагментарність локальних рішень. Відсутність узгодженості між економічними цілями (грошові надходження та інвестиції), правовими обмеженням та екологічними пріоритетами знижує ефективність плати за землю та породжує соціальну нерівність у доступі до земельних ресурсів. Тому науково обґрунтоване переосмислення плати за землю як інтегрованого економіко-правового інструменту є нагальною потребою для громад і держави.

Визначаючи поняття «плата за землю», більшість сучасних правників розуміють її як плату за використання землі, що справляється у вигляді земельного податку та орендної плати за землю [1, с. 54]. Плата за землю як впливає із законодавства України, розуміється як встановлений законом грошовий обов'язок власників і користувачів земельних ділянок, що виникає з факту володіння, користування або розпорядження землею, що вситує об'єктом

права власності, та виконує комплекс функцій: фіскальну, регуляторну і стимулюючу.

Фіскальна функція забезпечує стабільні доходи місцевих бюджетів і фінансову самостійність територіальних громад, регуляторна - коригує поведінку землевласників через диференціацію ставок і пільг за цільовим використанням та якістю земель, а стимулююча функція формує «цінові сигнали» на користь раціонального, екологічно виваженого землекористування і охорони земель, запобігаючи приватному привласненню земельної ренти без належної компенсації суспільству.

Відповідно до статті 206 ЗКУ використання землі в Україні є платним. Об'єктом плати за землю вситує земельна ділянка [2]. У системі економіко-правового механізму регулювання земельних відносин плата за землю виступає «зв'язуючою ланкою» між нормами права (матеріальними і процесуальними), інститутами оцінки земель і кадастрового обліку, бюджетно-податковими інструментами та практиками просторового планування, забезпечуючи інтеграцію правових приписів із економічними стимулами й відповідальністю за порушення відповідно до земельного законодавства.

Структурно плата за землю в Україні визначена Податковим кодексом №2755-VI від 02.12.2010 [3] як місцевий податок, що охоплює два різні за правовою природою та механізмом справляння платежі: земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності. Базою оподаткування для земельного податку є, залежно від категорії і наявності нормативної грошової оцінки, або нормативна грошова оцінка з урахуванням індексації, або площа ділянки з застосуванням граничних ставок і коефіцієнтів; орендна плата встановлюється в договорі оренди в межах, визначених Податковим кодексом, Законом України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. «Про оренду землі» та за

рішеннями органами виконавчої ради, і, на відміну від податку, має договірно-правовий характер, хоч і залишається елементом системи місцевого оподаткування для земель публічної власності [3; 4]. Справедливість бази оподаткування забезпечує інститут оцінки земель та даними Державного земельного кадастру: технічна документація з нормативної грошової оцінки розробляється і затверджується в установленому порядку, а відомості земельного кадастру слугують офіційною інформаційною основою для нарахування та контролю.

Ключові повноваження у сфері встановлення та адміністрування плати за землю належать органам місцевого самоврядування як суб'єктам нормотворення на місцевому рівні та суб'єктам, до бюджетів яких надходять місцеві податки і збори. У межах і спосіб, що визначені законом, сільські, селищні та міські ради встановлюють ставки земельного податку на рівні граничних розмірів, визначають пільги для окремих категорій платників і видів використання земель, ухвалюють обов'язкові для виконання на відповідній території рішення про місцеві податки і збори, затверджують технічну документацію з нормативної грошової оцінки, приймають рішення щодо передачі в оренду земель комунальної власності та визначають орендні ставки у договорах (у тому числі через умови земельних торгів), забезпечують оприлюднення рішень і відкритість даних, необхідних для належного адміністрування. Такий розподіл компетенцій поєднує централізовані гарантії єдності податкової політики із місцевою дискрецією, дозволяючи гнучко враховувати просторові, економічні та екологічні особливості територіальних громад і водночас утримувати податкове навантаження в межах, сумісних із інвестиційною привабливістю та соціальною справедливістю.

Економічний механізм плати за землю в Україні ґрунтується на поєднанні податкових норм і земельно-кадастрових даних: як місцевий податок він охоплює

земельний податок та орендну плату за ділянки державної і комунальної власності. Базою для оподаткування виступає нормативна грошова оцінка або площа - залежно від категорії земель і наявності оцінки; джерелом є технічна документація з оцінки та відомості Державного земельного кадастру. Ставки, пільги й локальні правила встановлюють сільські, селищні та міські ради в межах граничних параметрів Податкового кодексу, забезпечуючи оприлюднення рішень і врахування особливостей території [2]. Орендна плата визначається договором на підставі ПКУ та Закону «Про оренду землі», із дотриманням мінімальних або максимальних меж і, як правило, через конкурентні процедури надання прав (аукціони) [3,4]. Надходження від плати за землю формують стабільну дохідну базу місцевих бюджетів і враховуються у міжбюджетних відносинах за правилами Бюджетного кодексу [4].

Ефективність механізму залежить від актуальності грошової оцінки, повноти кадастрових даних, прозорості рішень рад і цифрової інтеграції реєстрів, що зменшує ухилення та підвищує справедливість податкового навантаження. Також, перспектива підвищення результативності пов'язана з:

1. регулярним і вчасним оновленням оцінки земель та її методологічною уніфікацією,
2. повною цифровою інтеграцією Державного земельного кадастру й податкових реєстрів;
3. посиленням договірної дисципліни й конкуренції в орендних відносинах.

Імплементація кращих міжнародних підходів - зокрема посилення ролі оподаткування вартості земельної ділянки та віднесення ставок із просторовим плануванням та екологічними цілями дозволяє одночасно покращити фіскальні

надходження, інвестиційні стимули та екологічну збалансованість землекористування.

Таким чином, плата за землю є системоутворювальним механізмом економіко-правового регулювання земельних відносин. Він поєднує фіскальну результативність із здатністю спрямовувати поведінку землевласників і користувачів. Оптимізація механізму потребує регулярного оновлення грошової оцінки, цифрової інтеграції реєстрів, стандартизації ставок і пільг та підвищення конкуренції в орендних відносинах. Міжнародна практика на акценті щодо оподаткування вартості земельної ділянки, дозволяє збалансувати бюджетні, інвестиційні та екологічні цілі. За цих умов плата за землю здатна стати стійким джерелом місцевого розвитку й дієвим важелем раціонального землекористування

Список використаних джерел:

1. Білецька Г. Плата за землю: види та особливості. *Юридичний журнал*. 2010. № 12. С. 52–54.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 17.10.2025)
4. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 17.10.2025)
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 17.10.2025)

6. Говорун М. Правова природа принципу платності землекористування. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 103–108.

Науковий керівник – М.В. Шульга, д.ю.н., професор, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Коротєєва Анна Станіславівна,

*курсантка 3 групи 4 курсу Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПУБЛІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сфера земельних відносин є однією з ключових для сталого розвитку держави, забезпечення продовольчої безпеки, ефективного використання природних ресурсів і формування справедливого ринку землі. У сучасних умовах, коли відбувається трансформація земельних відносин, відкриття ринку сільськогосподарських земель і паралельно тривають воєнні дії, питання системного контролю та управління земельними ресурсами набуває особливого значення. Відповідно, моніторинг земельних відносин стає невід’ємним елементом державної політики у сфері управління землями.

Актуальність теми зумовлена потребою у дієвій системі моніторингу земель, яка забезпечує повні, точні й своєчасні дані про їхній стан, правовий статус, ринкові операції, екологічні показники та масштаб пошкоджень від війни. Відкриття ринку землі вимагає постійно відстежувати динаміку цін, структуру угод і рівень концентрації земельної власності.

Нормативно-правові засади моніторингу у сфері земельних відносин в Україні вибудовані як багаторівнева система, ядром якої Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [1]. Саме норми Кодексу визначають моніторинг як інструмент безперервного спостереження за станом земель, оцінювання виявлених змін і запобігання негативним процесам, а також делегують Кабінету Міністрів України повноваження щодо деталізації процедур та організації інформаційної взаємодії між суб’єктами.

Реалізація цих приписів забезпечується урядовими актами, які конкретизують предмет і порядок проведення моніторингу. Постанова КМУ від 12 травня 2023 р. № 474 «Про публічний моніторинг земельних відносин» [2] інституціоналізує публічний моніторинг земельних відносин і, зокрема, моніторинг ринку земель, установлюючи перелік показників та періодичність оприлюднення. Постанова КМУ від 23 липня 2024 р. № 848 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів» [3] визначає механізм моніторингу земель і ґрунтів, коло відповідальних органів та вимоги до даних. Сукупно ці акти забезпечують нормативну єдність між правовим виміром ринку та контролем фізичного стану земельних ресурсів.

Моніторинг земельних відносин визначається як систематичний збір, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про стан земельних відносин, яка надається суб'єктами інформаційної взаємодії, згідно з рекомендованим переліком даних та показників, що подаються в процесі інформаційної взаємодії для проведення моніторингу [4].

Предметом моніторингу у сфері земельних відносин виступає впорядкована сукупність показників і методик, що відображають стан, динаміку та причинно-наслідкові зв'язки у функціонуванні земельного фонду й правового режиму його використання. Йдеться не лише про фіксацію фактів, а й про оцінювання дотримання цільового призначення, виявлення порушень, аналіз екологічних індикаторів ґрунтів, просторових обмежень і сервітутів, а також врахування воєнних чинників, що спрямовані на ушкодження земель.

Об'єкт моніторингу охоплює земельні відносини в їхній повноті: земельні ділянки як об'єкти права, суб'єкти власності та користування, інфраструктуру ринку (реєстраційні та нотаріальні практики), а також природні й антропогенні фактори, що впливають на стан і спосіб використання земель. Інформаційною

основою об'єкта є взаємодія державних інформаційних систем і геопросторових ресурсів. Мета моніторингу полягає в інформаційно-аналітичному забезпеченні державного управління землями та регулювання ринку земель на засадах законності, прозорості, ефективності та екологічної збалансованості.

У земельній сфері виокремлюють кілька взаємодоповнювальних видів моніторингу, що разом формують цілісну систему спостереження й аналізу. Моніторинг використання та охорони земель зосереджується на дотриманні цільового призначення, виявленні порушень і деградаційних процесів, оцінюючи ефективність землекористування в просторі й часі. Ринковий моніторинг відстежує динаміку правочинів, цінові тенденції та структуру учасників, забезпечуючи прозорість обороту земель і своєчасне виявлення асиметрій. Екологічний моніторинг фіксує зміни властивостей ґрунтів і екосистемні ризики, інтегруючи дані дистанційного зондування, ґрунтової мережі та наземних вимірювань для оцінки стійкості агроландшафтів. Потенційний воєнний моніторинг фокусується на обліку пошкоджених і потенційно замінованих територій, формуванні ризик-профілів, плануванні та обліку гуманітарного розмінування і контролі повернення земель у безпечний обіг. Узгоджена взаємодія цих різновидів забезпечує відтворюваність вимірювань, своєчасність управлінських рішень і баланс між ринковою ефективністю, правовою визначеністю та екологічною безпекою.

Варто зазначити, що моніторинг земельних відносин включає узагальнені дані щодо землекористування: візуалізований діапазон коливання цін (від мінімальної до максимальної), площі в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, інформацію про власників, загальна площа земельних наділів яких перевищує 100 га тощо [5].

Таким чином моніторинг у сфері земельних відносин є ключовою інституційною функцією, що поєднує правовий, ринковий, екологічний та воєнний виміри в єдину систему збору, аналізу й публічної звітності. Завдяки регулярному збору й аналізу даних держава й громади можуть швидше виявляти порушення, планувати розмінування та відновлення, а також ухвалювати справедливі рішення. За умов обмежених ресурсів пріоритетними є мінімально достатній набір індикаторів, автоматизація процесів і відкритість даних, що знижує витрати без втрати якості. Очікуваний ефект полягає у прискоренні повернення пошкоджених і потенційно замінованих земель у безпечний обіг, корекції регуляторної та фіскальної політики й підвищенні довіри до державної земельної політики на рівні громад і ринку.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Про публічний моніторинг земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 р. № 474. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-publichnyi-monitorynh-zemelnykh-vidnosyn-474-120523>.
3. Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 р. № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-2024-%D0%BF>.
4. Порядок реалізації пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2017>.
5. Інформація про основні етапи та стан розроблення Моніторингу земельних відносин. URL: <https://agroelita.info/informatsiia-pro-osnovni-etapy-ta-stan-rozroblennia-monitorynhu-zemelnykh-vidnosyn/>

*Науковий керівник – М.В. Шульга, д.ю.н., професор, професор кафедри
земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого.*

Костогризов О.В.,

аспірант кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ

Визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави як підстава припинення права власності (п. 12 ч. 1 ст. 346 ЦК України) запроваджена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX, яким механізм цивільної конфіскації реалізований через процедуру визнання активів необґрунтованими [1].

Законодавець визначає вказану підставу припинення права власності як окрему на відміну від конфіскації, яка передбачена ст. 354 ЦК України. Водночас в науковій літературі зустрічається позиція про те, що стягнення необґрунтованих активів є одним зі способів припинення права власності особи, правове регулювання якого закріплено в ст. 354 ЦК України [2, с. 575].

При цьому, процедура визнання активів необґрунтованими не може вважатись санкцією за вчинене правопорушення, оскільки її реалізація не перебуває у залежності від вчинення особою будь-якого кримінального або іншого правопорушення.

Однак, як слушно зазначає Ковальчук О.А., очевидним залишається те, що наслідком визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є застосування до відповідача державою в особі її судової гілки влади певного процесуального заходу примусу, внаслідок чого настає позбавлення такої особи певного майнового блага [3, с.575].

Отже, механізм визнання необґрунтованими активів, як і конфіскація майна, має примусовий характер, призводить до припинення прав на майно та здійснюється за рішенням суду та, водночас механізм визнання необґрунтованими активів є окремою підставою припинення прав на майно, яка має сутнісні відмінності, що вказують на неможливість її ототожнення із такою підставою примусового припинення прав на майно як конфіскація (ст. 354 ЦК України) або її особливим випадком, конфіскацією земельної ділянки (ст. 148 ЗК України).

Відповідно до ч. 8 ст. 290 ЦПК України термін «активи» означає грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на рахунках/електронних гаманцях, у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

Вказане свідчить, що хоча така підстава примусового припинення прав на земельні ділянки прямо не передбачена ЗК України, на підставі положень п.12 ч.1 ст. 346 ЦК України може бути здійснено стягнення в дохід держави такого необґрунтованого активу як земельна ділянка.

Водночас слід враховувати специфічний правовий режим «активів», які можуть бути визнані необґрунтованими, зокрема у зв'язку тим, що зв'язок

«активів» з відповідачем може бути як прямим так і опосередкованим (особа може бути фактичним контролером цих активів, або вона може дати «доручення» третій особі набути актив, або вона може вчиняти щодо активів дії, тотожні праву розпорядження) [4].

Таким чином, необґрунтованим активом може бути визнана земельна ділянка без виникнення права власності на неї у відповідача. Так само, необґрунтованим активом можуть бути визнані майнові права не пов'язані із набуттям права власності на земельну ділянку, наприклад право оренди, суперфіцію, емфітевзису тощо.

З урахуванням викладеного, на нашу думку, положення статей 140, 141 ЗК України підлягають доповненню додатковими пунктами, які б передбачали таку підставу припинення права власності або права користування на земельну ділянку як визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Крім того, враховуючи примусовий (судовий) характер позбавлення особи «активів», положення статті 143 ЗК України підлягають доповненню додатковим пунктом, який би передбачав відповідну підставу примусового припинення прав на земельні ділянки.

Водночас, слід враховувати, що регуляторний вплив правових норм передбачених статтями 140-143 ЗК України спрямований виключно на припинення прав на земельні ділянки, які перебувають у власності або у користуванні, а отже, вказані положення законодавства не враховують специфіку антикорупційного законодавства щодо опосередкованого контролю над необґрунтованими активами, зокрема земельними ділянками.

Таким чином, визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави може розглядатися як підстава примусового припинення прав на земельні ділянки. Водночас, відсутність закріплення вказаної підстави припинення прав на

земельні ділянки в рамках земельного законодавства свідчить про необхідність подальшого його вдосконалення з урахуванням впровадження в законодавстві України правових механізмів цивільної конфіскації.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 №263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20>.
2. Корчагін М. П. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. В. Василюк, Б. І. Гулька, О. О. Кота. Київ : ВД «Дакор», 2021. С. 575.
3. Ковальчук О. А. Юридична природа інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 208-214.
4. Доповідь судді ВС Євгена Петрова «Судова практика ВС щодо розгляду спорів стосовно необґрунтованих активів» VI Судовий форум Асоціації адвокатів України, 15 березня 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Petrov_nebgr_aktivi.pdf.

Науковий керівник – С.В. Шарапова, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Курман Оксана Олександрівна,

студентка 2 групи, 4 курсу, факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ, ДОВКІЛЛЯ ТА СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ СТАТУС В УМОВАХ
ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН**

Питання реформування правового регулювання господарських відносин в нашій державі з моменту скасування Господарського кодексу України, набули надзвичайно актуального значення. На сьогодні існує потреба не тільки в конструюванні нових нормативних механізмів регулювання господарських відносин, але й у зміні заходів державного регулювання цієї сфери національної економіки. Зміни, які відбуваються у сфері правового регулювання господарських відносин в Україні, вже відображаються і на інституційно-функціональній структурі органів центральної виконавчої влади. Так, відповідно до постанови КМУ від 21 липня 2025 р. «Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства» Міністерство економіки України було перейменовано на Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. При цьому, було переглянуто і повноваження зазначеного органу державної влади, які було істотно розширено.

Згідно з п. 1 вказаного Положення Мінекономіки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, що забезпечує на сьогодні як виконання традиційних для себе функцій, як-то: формування і реалізацію

державної політики економічного та соціального розвитку, зовнішньої торгівлі, промислової, цінової, інвестиційно-інноваційної політики, політики у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, державно-приватного партнерства, управління об'єктами державної власності, інтелектуальної власності, публічних закупівель тощо; так і нових, які перейшли до нього від Мінагрополітики та Міндовкілля України внаслідок їх ліквідації. Зокрема, мова йде про формування та реалізацію державної аграрної політики, політики з питань продовольчої безпеки держави, насінництва та розсадництва, тваринництва, рослинництва, розвитку сільських територій, всіх галузей аграрного виробництва, харчової і переробної промисловості, технічної політики у сфері АПК, сільського розвитку, розвитку фермерства, сільськогосподарської кооперації, сільськогосподарської дорадчої діяльності, моніторингу та родючості ґрунтів, лісового та мисливського господарства, карантину і захисту рослин, рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем та багато ін.

З метою виконання поставлених завдань на Мінекономіки покладено колосальну кількість повноважень – 570. При цьому, дані повноваження є різноплановими, різногалузевими, деякі з них за своїм спрямуванням є суперечливими, адже цілком зрозуміло, що основним завданням економічного сектору і сільського господарства є досягнення ними максимально економічної ефективності, в тому числі за рахунок використання природних ресурсів, досить часто – виснажливого. А от Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, на противагу, спрямовувало свою діяльність на захист навколишнього природного

середовища від надмірного антропогенного тиску з метою захисту інтересів і прав на безпечне довкілля як нинішнього покоління, так прийдешніх.

Тож закономірно виникає питання: яким чином можна досягти реалізації вказаних протилежних цілей в межах діяльності одного Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства? Чи буде його діяльність ефективною в усіх сферах?

Варто зауважити, що у 2019 р. вже була спроба об'єднання Мінекономіки і Мінагрополітики України на підставі постанови КМУ від 11 вересня 2019 р. «Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства». Однак, дана спроба не була вдалою, й з лютого 2021 р. вказані Міністерства розпочали свою окрему діяльність, а їх повноваження було розмежовано.

Концентрація повноважень щодо регулювання різнопланових сфер здійснення господарської діяльності, а також попередній негативний досвід такої централізації, дають підстави стверджувати, що ліквідація Мінагрополітики та Міндовкілля та консолідація їх повноважень в розпорядженні Мінекономіки (Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України) є, напевно, вдалим рішенням і принесе бажані позитивні результати чи сприятиме підвищенню ефективності функціонування економіки, сільського господарства, а також захисту довкілля. Тим більше, в умовах воєнного стану усі перелічені сфери, такі як: економіка, сільське господарство, довкілля вимагають особливої уваги з боку держави та спеціалізованого, компетентного і фахового регулювання. Не відповідає вказане вище й зобов'язанням нашої держави в рамках євроінтеграційних процесів. Адже в кожній країні ЄС функціонують окремі міністерства і департаменти у вказаних сферах й ними провадиться активна політика, розробляються і приймаються спеціалізовані нормативно-правові акти, спрямовані, зокрема, на забезпечення так званого зеленого переходу, кліматичної

нейтральності усіма галузями економіки, продовольчої безпеки, сталого інноваційного розвитку та ін.

Науковий керівник – О.М. Давидюк, к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Куряча Вероніка Сергіївна,

*студентка 4 курсу факультету міжнародного та європейського права,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Актуальність питання правового регулювання землеробства в Україні в умовах кліматичних змін полягає в адаптації до нових кліматичних умов, що вимагає перегляду норм щодо управління водними ресурсами, впровадження нових агротехнологій, страхування ризиків та стимулювання сталої практики. Важливо розробити законодавство, яке сприятиме відновленню ґрунтів, зменшенню викидів парникових газів від сільського господарства, а також удосконалисть систему моніторингу та прогнозування кліматичних ризиків для сільськогосподарського виробництва. Зміна кліматичних умов є значним викликом для земельного сектору України, але водночас створює можливості для трансформації галузі на засадах сталого розвитку, що вимагає активної роботи над удосконаленням правової бази [1, с. 13]. Наприклад, слід підтримати пропозицію Т. О. Коваленко, щодо необхідності розроблення рекомендацій з адаптації сільського господарства, в тому числі і землеробства до кліматичних змін, що б створило умови для обрання на їх основі місцевими та регіональними органами влади найбільш ефективних та дієвих заходів, які повинні бути економічно оптимізовані з урахуванням потреб певної місцевості [2, с. 35-37].

В свою чергу, Кулинич Ф.П. підкреслює, що воєнний стан значно ускладнює реалізацію й розвиток правового забезпечення клімат охоронного землеробства в

Україні. Зокрема, системні проблеми - недосконалість законодавства, відсутність спеціалізованих норм і механізмів, не врахування кліматичних ризиків, недостатнє фінансування та слабка правова регламентація екологічно-орієнтованих методів землеробства – стають особливо гострими у періоди військової агресії та нестабільності. У таких умовах, на думку автора, необхідно терміново впроваджувати гнучкі правові рішення, які дозволяють адаптувати норми до викликів, зберігати й відновлювати земельний фонд, а також підтримувати агровиробників у застосуванні клімато-охоронних технологій попри обмеження, спричинені воєнним станом [3, с. 350].

Оскільки землеробство є однією з найбільш уразливих галузей до впливу кліматичних змін, адже його функціонування, як і діяльність у сфері тваринництва та рівень урожайності сільськогосподарських культур, значною мірою залежать від агрокліматичних умов території та передусім від рівня вологозабезпечення. Кліматичні зміни становлять серйозну загрозу для сталого розвитку України через зростання кількості екстремальних погодних явищ, що створюють ризики для природних екосистем, здоров'я та безпеки населення. метою протидії цим викликам в Україні розробляються напрями адаптації до зміни клімату, спрямовані на підвищення стійкості екосистем і зменшення кліматичних ризиків. Такі заходи є невід'ємною частиною міжнародних зобов'язань держави, що впливають із Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ефективна реалізація завдань у цій сфері потребує включення питань кліматичної адаптації та зниження ризиків, пов'язаних зі стихійними лихами, до стратегій, програм і планів державного розвитку. Важливим також є забезпечення державної підтримки для створення та постійного оновлення методичних підходів до оцінювання фактичних і прогнозування майбутніх кліматичних змін та їх наслідків.

Кліматичні трансформації, з одного боку, відкривають нові можливості для розвитку сільського господарства і землеробства, а з іншого – потребують удосконалення елементів технологій вирощування сільськогосподарських культур. Зокрема, це стосується планування сівозмін, коригування строків сівби, удосконалення режимів зрошення, впровадження інноваційних методів поливу, оптимізації систем удобрення та захисту рослин із дотриманням екологічних принципів і збереженням довкілля. Зміна клімату є результатом взаємодії цілої низки природних чинників та діяльності людини, серед якої велику роль відіграють викиди парникових газів в атмосферу, забруднення довкілля, екстенсивних практик ведення землеробства та тваринництва, деградації земель, масштабних вирубок лісів, забруднення природних водойм. Наслідки для землеробства проявляються як у прямих, так і в опосередкованих формах впливу. До прямих впливів належать такі, що безпосередньо викликані зміною таких кліматичних характеристик як температура і опади та екстремальні їх прояви. Так, аномальні опади можуть спричиняти підтоплення, зсуви, ерозію ґрунтів, тоді як аномально високі або низькі температури – знижувати врожайність і викликати загибель рослин [4, с. 96].

Потрібно звернути увагу на Стратегію формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року. Мета даної Стратегії полягає у створенні організаційно-правових засад для формування ефективної державної кліматичної політики, спрямованої на сталий розвиток, енергетичну, продовольчу та екологічну безпеку, а також врахування кліматичних аспектів у процесі повоєнного відновлення держави [5]. Крім того, було схвалено Стратегію розвитку аграрного сектору до 2030 року, що має на меті створення стійкого, конкурентоспроможного аграрного сектору, який забезпечує продовольчу безпеку, покращує стан довкілля та посилює соціально-економічну структуру

сільських територій, однак, у земельному та аграрному законодавстві відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали конкретно питання землеробства в Україні в умовах кліматичних змін. З огляду на це, пропозиції щодо вдосконалення даного питання, які можна запропонувати включають: внесення змін до Земельного кодексу України; прийняття Закону, який стосувався б охорони ґрунтів та відновлення їх родючості у зв'язку зі зміною клімату, з визначенням чітких обов'язків землекористувачів; розробити систему фінансових стимулів – податкові пільги, гранти, компенсації; запровадити державне страхування врожаю від кліматичних ризиків; створити національну систему моніторингу земель та ґрунтів, інтегровану з кліматичними даними [6].

Отже, питання правового регулювання землеробства в Україні в умовах кліматичних змін має високу актуальність на сьогодні. Землеробство є однією з найбільш уразливих галузей національної економіки до наслідків зміни клімату, адже його ефективність безпосередньо залежить від агрокліматичних умов, насамперед від вологозабезпечення території. Поглиблення кліматичних змін – зростання кількості посух, злив, аномальних температур – уже створює серйозні загрози для продовольчої безпеки України, стану природних екосистем та соціально-економічного розвитку сільських територій. Правове забезпечення адаптації землеробства до кліматичних змін має стати одним із пріоритетів державної політики. Тільки за умови оновлення законодавчої бази, запровадження економічних стимулів та створення системи моніторингу можливо забезпечити ефективне функціонування землеробства, збереження природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін: аналіт. доп.; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2024.

2. Коваленко Т.О. Адаптація сільського господарства України до зміни клімату: правові питання. *Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації*: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / відп. ред. Н.Р. Кобецька (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20-22 вересня 2019 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 35–37.

3. Кулинич Ф. П. Формування правового забезпечення кліматоохоронного землеробства в Україні: Проблеми періоду воєнного стану. *Правова держава: Щорічник наук. пр. Інст-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. Вип. 34. Київ, 2023. С. 348-260.

4. Бредіхіна В.Л. Правові проблеми розвитку агросфери в умовах зміни клімату. *Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери*: зб. матер. наук.-практ. конференції (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги, Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2020. С. 92–98.

5. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках: розпорядження КМУ від 30 травня 2024 р. № 483-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80#Text>.

6. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження КМУ від 15 листоп. 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

Науковий керівник – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Липчанська Мілена,

студентка 4 курсу факультету прокуратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

III У РЕФОРМУВАННІ ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ УКРАЇНИ

Відповідно до положень Земельного кодексу України та Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 7 липня 2011 р. №3613-VI, державний земельний кадастр виступає як єдина геоінформаційна система, що акумулює комплексні дані про землі країни. До його складу входить інформація щодо цільового призначення земельних ділянок, обмежень у їх використанні, їхніх кількісних і якісних показників, результатів оцінки земель, а також відомості про власників і користувачів [1] [2]. Ця система є фундаментом для формування інших природоресурсних кадастрів і виконує ключову роль у забезпеченні органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадян достовірною інформацією, необхідною для ефективного управління земельними ресурсами та їх раціонального використання.

Сучасна кадастрова система України стикається з низкою проблем, пов'язаних із забезпеченням точності, повноти та актуальності інформації про земельні ділянки. Одним із основних її завдань залишається фіксація правового статусу, обмежень у використанні землі та надання користувачам достовірної інформації про ці параметри. Проте на практиці часто виникають труднощі з визначенням меж ділянок, їхнім правильним нанесенням на кадастрові плани та узгодженням цих даних у цифровій системі. Значна частина інформації все ще базується на двовимірному підході, який враховує лише довжину та ширину, що обмежує можливості точного просторового моделювання, особливо в умовах складної забудови або багаторівневого землекористування. До того ж, помилки в

нанесенні меж (перетини, прогалини між ділянками) свідчать про недостатню точність кадастрових карт, що ускладнює ведення обліку та прийняття управлінських рішень. Виходячи з цього виникає необхідність у зміні підходів до ведення кадастру задля забезпечення більш точного та повного відображення інформації.

Застосування штучного інтелекту (ШІ) у процесі реформування земельного кадастру України має потенціал стати вирішальним чинником для покращення точності, оперативності та загальної ефективності ведення кадастрових даних. Штучний інтелект функціонує як автономна кібернетична система, що забезпечує автоматизацію збору, обробки та аналізу великих масивів даних, що, у свою чергу, мінімізує вплив людського фактора та значно пришвидшує актуалізацію кадастрової інформації. Одним із ключових напрямків є використання алгоритмів машинного та глибокого навчання задля обробки даних з різноманітних джерел — зокрема лазерного сканування, аерофото- та супутникової зйомки — і трансформувати їх у високоточні, деталізовані тривимірні моделі місцевості. Додатково ШІ відкриває нові можливості для моніторингу екологічного стану земель: його алгоритми здатні виявляти факти незаконного використання ділянок, ознаки деградації ґрунтів та інші екологічні порушення, що дозволяє своєчасно реагувати на загрози та підтримувати сталий розвиток земельних ресурсів. Крім того, ШІ здатний автоматично виявляти зміни в забудові та землекористуванні, оновлюючи кадастрові дані в режимі реального часу.

Аналізуючи міжнародну практику правового регулювання та впровадження штучного інтелекту в системи тривимірного кадастру, можна виділити кілька ключових підходів, які демонструють комплексне поєднання правових, технічних та цифрових інструментів. Одним із найпрогресивніших прикладів є Австралія, де ще з 2014 року на основі стратегічного плану *Cadastre 2034* реалізуються кроки

до повної цифровізації та 3D-представлення кадастрових даних. [4] У штаті Вікторія розробляється цифровий протокол ePlan, що дозволяє не лише подавати тривимірні плани будівельних об'єктів, а й інтегрувати їх до системи правової реєстрації. Інший приклад — ініціатива *3D QLD* у Квінсленді, яка передбачає зміну законодавчого визначення меж земельної власності з урахуванням висоти, тобто третього виміру, що значно розширює правові можливості реєстрації прав на підземні або надземні об'єкти інфраструктури. Ці технології активно підтримуються і автоматизуються за допомогою алгоритмів штучного інтелекту, які допомагають формувати, перевіряти і візуалізувати 3D-об'єкти при поданні на реєстрацію.

У Греції, відповідно до Закону 5142/2024, впроваджено автоматизовану систему обробки земельних документів за допомогою ШІ. [5] Ця система автоматично зчитує та класифікує земельні договори, застосовує відповідні правові норми та генерує оцінки для затвердження, що значно прискорює процес реєстрації прав на нерухомість. У Китаї застосовуються методи машинного навчання для класифікації землекористування з дистанційного зондування, для автоматичного виявлення змін у стані земель, оновлення картографічних баз даних. У 3D-кадастрових практиках (напр., у Шеньчжені) BIM/IFC-моделі включають об'єми підземних і надземних просторів, сертифікаційні документи доповнюються 3D візуалізаціями вертикальних меж, щоб чітко фіксувати права, обмеження й відповідальність у трьох вимірах.[6]

Провідні країни світу вже продемонстрували успішні кейси інтеграції штучного інтелекту у кадастрові системи, що поєднують 3D-моделювання, автоматизацію юридичних процедур та використання даних дистанційного зондування. Ці приклади свідчать про ефективність поєднання технологічних інновацій із законодавчими змінами.

Застосування ШІ у роботі земельного кадастру відкриває цілу низку переваг — підвищення точності, автоматичне виявлення помилок, прискорене оновлення інформації, ефективне моделювання багаторівневих об'єктів та покращення прозорості ринку землі. У перспективі це сприятиме не лише підвищенню якості управлінських рішень, а й зростанню довіри громадян і інвесторів. Враховуючи позитивний досвід інших країн, Україна може адаптувати передові підходи до створення 3D-кадастру, що дозволить точніше відображати просторові об'єкти та підвищити достовірність і відкритість кадастрових даних. Особливо актуальним є створення сучасної, точної та відкритої кадастрової системи в умовах війни, коли критично важливо мати достовірні дані для безпечного планування, відновлення інфраструктури та захисту прав власності.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>.
3. Маланчук М., Музика Н., Кравчук М., Лук'янченко Ю. О. Перспективи використання штучного інтелекту в кадастрових та землепорядних процесах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том. 9, № 4. с. 282-287. 2024. URL: https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/ujae_2024_r04_a42.pdf.
4. Sigley, T. J., & Paudyal, D. R. Assessing Cadastre 2034 to develop a federated cadastral system in New South Wales Australia: Mixed methods research approach. 2022. V. 4–2022, p. 163–170. URL: <https://isprs-annals.copernicus.org/articles/V-4-2022/163/2022/isprs-annals-V-4-2022-163-2022.pdf>.

5. Completion of land registration, simplification of procedures, use of artificial intelligence and provisions for the operation of the Hellenic Land Registry Cadastre: Law № 5142 of October 4, 2024. URL: <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/law-51422024-completion-of-land-registration...>

6. Guo, R., Luo, F., Zhao, Z., He, B., Li, L., Luo, P., Ying, S. The Applications and Practices of 3D Cadastre in Shenzhen. – 2014. URL: <https://www.oicrf.org/documents/40950/43224/The+Applications+and+Practices+of+3D+Cadastre+in+Shenzhen.pdf/03e0d44e-e836-0b74-3d8c-7c26d51ce4c8?t=1510184453726>.

Науковий керівник – Ю.Ю. Бакай, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Михайлюк О.І.,

аспірантка кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах євроінтеграції Україна перебуває на етапі глибокої трансформації агропродовольчої політики як елемента державної аграрної політики, що зумовлено необхідністю адаптації національного законодавства до норм і стандартів Європейського Союзу. Безперечно, агропродовольча політика України зазнає еволюційних змін відповідно до сучасних викликів, спираючись на доктринальні напрацювання, що довели свою наукову та практичну значущість й орієнтовані на гарантування права людини на достатнє і безпечне продовольство, а також враховуючи стратегічний курс держави на європейську інтеграцію.

При цьому зобов'язання щодо вступу нашої держави до Співтовариства вимагають не лише технічного наближення законодавства, але й формування концептуально нової парадигми державного регулювання аграрною сферою, стратегічними цілями функціонування якої виступають забезпечення продовольчої безпеки, конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції національного аграрного сектору та сталого розвитку.

Отже, євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність реформування аграрного сектору, водночас актуалізуючи потребу у переосмисленні теоретико-правових засад агропродовольчої політики держави. Зокрема, йдеться про необхідність оновлення механізмів правового регулювання агровиробничих,

земельних, агроекологічних, організаційно-інституційних та інших відносин у сфері сільськогосподарського виробництва, а також про забезпечення відповідності цих механізмів принципам Спільної аграрної політики ЄС.

Для України проблематика формування ефективної й належним чином нормативно забезпеченої агропродовольчої політики набуває особливого значення в умовах воєнних викликів й необхідності повоєнного відновлення економіки. Адже від цього залежить зміцнення продовольчої безпеки держави, гарантування права населення на продовольство, сталий економічний, соціальний і сільський розвиток та ін.

Протягом періоду 2022-2025 років було вжито заходів щодо формування агропродовольчої політики держави, зокрема прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки. Серед таких: як Закони України від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»; від 12 травня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану»; так і Указ Президента України від 9 жовтня 2023 р. «Про рішення РНБО України від 9 жовтня 2023 року “Про стан забезпечення продовольчої безпеки”»; акти Уряду, зокрема, розпорядження КМУ від 29 квітня 2022 р. “Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану”; від 19 серпня 2022 р. “Про схвалення Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року”; від 23 липня 2024 р. «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» та ін.

Так, у Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року [1],

зокрема, відзначено, що у довоєнний період на аграрний сектор економіки припадало близько 20% ВВП України, понад 40% загальних доходів від експорту, близько 15% загальної чисельності населення України було зайнято в аграрній сфері, внутрішній ринок більш як на 80% було наповнено продуктами харчування вітчизняного виробництва. Внаслідок збройної агресії було втрачено частину виробничого потенціалу у сфері виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, частково або повністю зруйновано сталі логістичні ланцюги її просування. Як наслідок, істотних змін зазнала структура споживання харчових продуктів населенням – як за видами продуктів харчування і обсягами їх споживання, так і за географічним принципом. Серед негативних тенденцій також: зниження споживчої спроможності населення щодо продовольчих товарів, погіршення стану економічної доступності продовольства для населення через зниження доходів і зростання цін на харчові продукти та ін.

Для подолання вказаних та інших негативних чинників й запобігання погіршенню стану агропродовольчого забезпечення в рамках названої Стратегії затверджено операційний план заходів з її реалізації, що передбачає поетапне виконання певних кроків на шляху досягнення проголошених стратегічних цілей з визначенням часових меж і відповідальних суб'єктів. Тут викликає занепокоєння ліквідація галузевого міністерства – Мінагрополітики України, адже саме його визначено відповідальним суб'єктом за цілою низкою заходів, й такі інституційні зміни, напевно, не матимуть позитивний вплив на їх виконання.

Суттєвого значення при формуванні агропродовольчої політики в умовах євроінтеграції набуває й реалізація заходів, спрямованих на моніторинг стану продовольчої безпеки. Вкрай важливим з огляду на це вбачається затвердження постановою КМУ від 15 вересня 2025 р. нової Методики розрахунку індикаторів продовольчої безпеки [2]. Адже попередню Методику визначення основних

індикаторів продовольчої безпеки було затверджено постановою КМУ «Деякі питання продовольчої безпеки» ще у 2007 р., на даний час вона вже суттєво морально застаріла й вимагала приведення у відповідність з міжнародними стандартами і вимогами права ЄС.

Таким чином, євроінтеграційні зобов'язання зумовлюють суттєві зміни в правовому забезпеченні й самій сутності агропродовольчої політики держави, яка виступає необхідним підґрунтям для гарантування прав населення на продовольство (їжу), забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівні, а також сталого розвитку аграрного сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>

2. Про затвердження Методики розрахунку індикаторів продовольчої безпеки: постанова КМУ від 15 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-2025-%D0%BF#Text>

Науковий керівник – В.П. Станіславський, к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Обухова Поліна Ігорівна,

*студентка 1 курсу магістратури факультету Права та економічної безпеки
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗЕМЛЯМ УКРАЇНИ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ

Актуальність дослідження окресленої теми зумовлена необхідністю висвітлення та аналізу рівня продовольчої безпеки населення, яка прямо корелюється з можливістю фізичним особам отримати компенсацію за шкоду завдану збройною агресією РФ на землях сільськогосподарського призначення. Злочини скоєнні РФ призвели до глибоких негативних наслідків в аграрній сфері України та спричинили загрозу для продовольчої безпеки.

Відповідно до статті 14 Конституції України, національним багатством є земля [1]. Сільськогосподарські землі виступають опорою для продовольчої безпеки. Важливу роль відіграє як захист прав власності, так і зберігання продовольчої безпеки, яка є елементом національної безпеки та оборони України, про що закріплюється в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 року «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації».

Разом із тим у пункті 2.13 статті 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» надається визначення продовольчої безпеки - це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримки її звичайної життєвої діяльності [3]. Зазначене

беззаперечно відповідає вимогам нагальності захисту продовольчої безпеки, що відсилає нас до першої ланки в цій системі - фізичних осіб, які мають сільськогосподарські землі.

Для того, щоб щось захистити, треба мати уявлення про рівень загрози та про складові елементи, це саме стосується і продовольчої безпеки. Задля цього існує Методика розрахунку індикаторів продовольчої безпеки, що затверджена Постановою КМУ № 1140 від 15.09.2025. У цьому контексті варто наголосити на існуючому “відсиланні до нечинного акту”, яке міститься в абзаці 6 глави «Аналіз поточного стану справ в сфері забезпечення продовольчої безпеки України, тенденції і обґрунтування щодо необхідності розв’язання виявлених проблем» Стратегії продовольчої безпеки”[4]. У зазначеному абзаці досі наявне активне інтернет-посилання на Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, закріплену Постановою КМУ № 1379 від 05.12.2007, що втратила чинність 19.09.2025 року [5]. Хоча на момент написання цих тез пройшло не так багато часу, наголошую, що згідно з пунктом 6 частини 1 статті 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» правотворча діяльність повинна здійснюватися відповідно до принципу системності [6]. Отже, законотворець нівелював цим принципом, та не ввів необхідні правки до існуючих законів, пов’язані з прийняттям нового правового акту, що призвело до правової колізії. Враховуючи достатню кількість таких правових колізій в законодавстві та наведений приклад, прослідковується негативна тенденція, що ускладнює процес пошуку необхідних норм, як результат це знижує рівень доступності законодавства для громадян.

Варто звернути увагу на оцінку рівня шкоди, яку завдала рф для аграрного сектору України. Важливо також відзначити, що визначити такий рівень ідеально неможливо. По-перше, це пов’язано з тим, що в об’єктивній реальності не виявляється можливим достеменно опрацювати кожний окремий аспект завданої

шкоди, оскільки отримання максимально наближеної картини збитків стає можливим тільки з плином часу, що визначається десятиліттями. Так відбувається, оскільки не всі наслідки проявляються одразу; збір даних відбувається поступово і це вимагає значних зусиль; політичний контекст часто заважає дізнатися всю правду з різноманітних причин, тож певні факти розкриваються лише через певну кількість років. На основі зазначених доводів можна зробити висновок, що ідеально оцінити втрати на поточний момент не являється реальним. По-друге, військові дії досі продовжуються, тож Україна щоденно зазнає шкоду, навіть незважаючи на всі зусилля, які докладаються для протистояння агресії та для відновлення. Але завдяки аналізу відомої інформації та прогнозам науковців, які розглянемо далі, ми можемо скласти умовну картину збитків, що допомагає координувати вектор відновлення.

В першу чергу зосереджуємо увагу на оцінці шкоди визначеної в Стратегії продовольчої безпеки. Відповідно до її тексту, на 2022 рік за офіційними даними Глобального індексу продовольчої безпеки, Україна серед країн Європи перебувала на останньому місці за станом національного забезпечення продовольчої безпеки. За “доступністю харчування” перебувала на 93 місці в світі. “Сталість та адаптивність” виявилася найгіршим показником, за яким Україна посіла 94 місце в світі. За оцінкою Світового банку близько 30% сільськогосподарських земель забруднені або заміновані [2].

За даними ТОВ «ТОП ЛІД» на 2023 рік втрати сільського господарства внаслідок війни оцінюється в 8,8 млрд \$ (4,7 млрд - сільськогосподарська техніка; 2 млрд - викрадена/втрачена продукція та ресурси; 1,3 млрд - зерносховища; 0,5 багаторічні насадження; 0,3 - тварини та аквакультури), 8 млн га полів заміновано (6 млн - на окупованих територіях; 2 на звільнених територіях) та 757 років буде необхідно для повного розмінування, до 800 млн \$ щорічно Україна буде

витрачати через простій полів. Понад 30% земельного банку ТОВ «Нібулон» (один з найбільших українських господарських виробників) заміновано станом на травень 2023. При тому, що 1 замінований га - це 4.000 тон незібраного врожаю пшениці, 8000 незібраної кукурудзи. Оцінюється, що вартість розмінування 1 га становить 1.710 \$ (1070 - рекультивація деградованого ґрунту та фізично змінених ділянок; 640\$ - розмінування). Внаслідок знищення рф Каховського водосховища, було спричинено екоцид та осушено території, на яких вода використовувалася для зрошення (1,2 млрд), а водопостачання було для 584.000 га сільськогосподарських земель [7].

Відповідно до звіту ФАО від 2023 року, на національному рівні сільськогосподарські підприємства повідомили про зменшення посівів зернових та олійних культур на 9% порівняно з періодом попереднього року. Підприємства на прифронтовій лінії зазнали зменшення на 20%. 93% підприємств, що займаються рослинництвом повідомили про збільшення виробничих витрат. 90% таких підприємств повідомили про зменшення доходів. Оцінюється, що загальна вартість збитків для сільськогосподарських підприємств оцінюється в 2,71 млрд \$ у секторі рослинництва [8].

Дані наведені Центром досліджень та продовольства та землекористування станом на 31 грудня 2023 року свідчать про сільськогосподарські збитки у розмірі 10, 3 млрд \$ (5,8 млрд - техніка; 1,97 млрд - знищення/викрадення виробничих ресурсів в результатів виробництва; 1,8 млрд - пошкодження зерносховищ; 398 млн - знищення багаторічних насаджень; 254 млн - сфера тваринництва; 35 млн - сфера аквакультури та рибальства). Але якщо враховувати втрати, що включають недоотриманий дохід, підвищення собівартості продукції, витрати на рекультивацію земель та інші фактори наведені у звіті, то загальні збитки аграрного сектору України становлять 80 млрд \$ [9].

З огляду на зазначене вище, можна підсумувати, що реальний рівень шкоди, ймовірно, може сягати 100-110 млрд \$, враховуючи довгострокові екологічні наслідки. Такий рівень шкоди потребує системної та ґрунтовної роботи, особливо в законодавчій сфері, що дозволить скоординувати діяльність.

Незважаючи на створення нових нормативно-правових актів, чинне законодавство містить процедуру визначення шкоди і збитків, але не містить реальних положень, що дозволять покроково отримати компенсацію. Єдиним нормативно-правовим актом, який відповідає встановленню процедури визначення шкоди та збитків є Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, закріплений Постановою Кабінетом Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 [10]. Але навіть він не містить кроки для отримання відшкодування. Прикладом закріплення покрокової процедури для отримання відшкодування слугує Порядок, закріплений Постановою Кабінету Міністрів України № 365 від 29 березня 2024 року, але в ньому відсутня категорія земель сільськогосподарського призначення, що унеможлиблює його використання в контексті досліджуваної теми для фізичних осіб.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що продовольча безпека України перебуває у прямій залежності від стану сільськогосподарських земель, значний пласт яких зазнав руйнувань внаслідок збройної агресії, відповідно до доводів зазначених вище. Попри наявність достатньої кількості нормативно-правових актів, відсутній порядок компенсації завданих збитків для фізичних осіб щодо таких земель. Також варто звернути увагу на недотримання принципу системності, який проявляється як в окремих правових колізіях, так і загальному невирішенні поставлених питань. Таким чином, пропоную розглянути можливість системного опрацювання та виправлення прогалини в законодавстві, що

стосується відсутності покрокового порядку отримання відшкодування для фізичних осіб, що мають сільськогосподарські землі, пошкоджені внаслідок агресії рф.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 року № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#n3>
3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#n3>
4. Про затвердження Методики розрахунку індикаторів продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-2025-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text>
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n3>
7. Російсько-українська війна: вплив на довкілля. ТОВ «ТОП ЛІД» URL: <https://www.topleadprojects.com/war-in-ua-environmental-impact-ukr>
8. FAO. Impact of the war on agricultural enterprises Findings of a nationwide survey of agricultural enterprises with land up to 250 hectares, (January–February 2023). URL:

<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8c2a59a8-50b3-4e6b-9605-e005a4f28c1c/content>

9. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення / Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр). 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf

10. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>

Науковий керівник – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Парицька В. Е.,

*студентка 4 курсу факультету міжнародного та європейського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПІД ОБ'ЄКТИ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У світі в тому числі в Україні дедалі більше зростає інтерес до відновлювальної енергетики, який є фундаментальним для забезпечення енергетичної безпеки та сталого розвитку. Для того, щоб втілити проекти з відновлюваної енергетики в реальність необхідні значні земельні ресурси спеціально виділені під вітрові та сонячні станції, біоенергетичні установки тощо. На разі в умовах кліматичної кризи та дефіциту енергоресурсів дедалі більше зосереджується увага на відновлюваній енергетиці. Україна активно впроваджує та реалізовує стратегії розвитку відновлюваної енергетики, які в свою чергу потребують не лише запровадження новітніх технологій, а й чітке правове регулювання. Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку використання земель під об'єкти відновлюваної енергетики має несистемний характер та стикається з певними правовими викликами. Законодавство України не містить в собі чітко визначеного правового режиму земель під об'єкти відновлюваної енергетики, що зумовлює собою виникнення колізій при зміні цільового призначення земель, що передусім ускладнює інвестиційний процес.

Відповідно до чинного законодавства, альтернативні джерела енергії є відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова,

геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [1].

Загалом, в наукових працях виділяють два поняття альтернативні та відновлювальні джерела. В науковій літературі терміни альтернативні джерела енергетики та відновлювальні є тотожними поняттями, проте аналіз двох понять свідчить про їх відмінності. Поняття відновлювальні джерела енергії, це передусім ті джерела, які не вичерпуються під час їх використання. Прикладами таких джерел є вітрові, сонячні, біомаса тощо. Тому в національному законодавстві використовується термін альтернативні джерела енергетики, який є більш ефективним в сучасному праворозумінні [2, с. 160]. Однак в Україні є певні проблеми в розвитку альтернативних джерел енергетики. По-перше, будівництво вітрових станцій вважається набагато дорожчою чим установка сонячних електростанцій, тому безпосередньо інвестиція в них є меншою. Вагоме значення також має територія розміщення вітрових електростанцій, оскільки вони створюють шум тому їх потрібно розміщувати на віддалених територіях поза населеними пунктами. На відміну від вітрових електростанцій, сонячні електростанції потребують значно великих територій для розміщення, які не є придатними для сільськогосподарського використання, адже окремі елементи для їх будівництва є отруйними для людини такі як свинець, кадмій тощо. Щодо гідроенергетики, то на разі вона стикається з певними викликами, які пов'язані з усиханням річок або ж навпаки, з затопленням територій. [2, с. 162]

Савчук С. О. характеризує використання альтернативних джерел енергії та підкреслює, що Україна знаходиться на шляху розвитку в цій галузі. Але процес

розвитку зумовлює поєднання важливих факторів як і ефективне використання відновлюваних джерел енергетики та інвестування в їх піднесення, так і запобігання шкоди довкіллю та здороваю людини, забезпечення раціонального використання земель та екологічної безпеки [3, с. 72].

В свою чергу, Городецька І. І. наголошує, що досвід ЄС у сфері декарбонізації енергетичних систем є прикладом для України, яка інтегрується в європейський простір. Тому з метою адаптації національного та європейського законодавств було прийнято низку підзаконних нормативних актів у галузі відновлюваної енергетики. Проаналізувавши європейську інтеграцію України, авторка робить висновок, що враховуючи глобальну зміну клімату, необхідність впровадження новітніх технологій в енергетичній інфраструктури, запровадження конструктивної політики щодо енергетики в Україні має сприяти розвитку відновлювальної енергетики, підвищенню енергоефективності та скорочення енергоспоживання [4, с. 12].

Слід звернути увагу на запровадження інституту земельних сервітутів, які встановлюються на користь енергетичних підприємств. Адже земельні сервітути встановлюються на користь зацікавлених осіб, якими безпосередньо є енергетичні підприємства та організації, які залучені для розміщення, будівництва об'єктів відновлювальної енергетики. На відміну від класичних сервітутів, гібридні сервітути законодавчо закріплені за майном, зокрема, за лінійними об'єктами енергетичної інфраструктури, які і є підставою для їх встановлення. Зазначений підхід полегшує процес переоформлення земельних сервітутів у разі зміни власника енергетичних об'єктів, що загалом сприяє забезпеченню ефективному енергопостачанню без бюрократії. Слід зазначити, що земельні сервітути є досить специфічними, тому що вони відносяться до певної групи, за якою ці сервітути встановлюються для публічних потреб та забезпечують суспільні блага, такі як

енергозабезпечення. Враховуючи вищевикладене, спрощений процес земельних сервітутів для енергетичних підприємств є основою для реформування земельного законодавства в межах останніх років [5, с. 244].

Необхідно звернути увагу і на договір оренди земельної ділянки для потреб відновлюваної енергетики. На відміну від договору про встановлення земельного сервітуту, договір оренди земельної ділянки для потреб відновлюваної енергетики має специфічні особливості: а) зазвичай договір оренди укладається не з фізичними особами, а з органами місцевого самоврядування, оскільки вони приймають рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки; б) перед встановленням енергогенеруючого об'єкта здійснюється зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок, згідно ст. 168 ЗК України; в) при передачі земель в оренду, призначених для будівництва, обслуговування та ремонту об'єктів енергетичної інфраструктури, не передбачається проведення земельного аукціону для продажу права оренди, що є безпосередньо перевагою для підприємств. Отже, порівнюючи договір оренди земельної ділянки та договір про встановлення земельного сервітуту, можна дійти до висновку, що ці договори суттєво відрізняються. Тому укладення договорів оренди земельних ділянок та договорів про встановлення земельного сервітуту є важливими у реалізації проєктів, пов'язаних зі створенням відновлювальних джерел енергетики. В сучасній практиці зазначається, що задля набуття права користування земельною ділянкою для потреб відновлювальної енергетики, яка знаходиться в користуванні чи володінні фізичної особи, перевага надається договору про встановлення земельного сервітуту, в свою чергу, якщо ділянка перебуває у власності держави або територіальної громади, тоді укладається договір оренди [6, с. 180].

Таким чином, можна дійти до висновку, що використання земель під об'єкти відновлюваної енергетики є одним із фундаментальних елементів сталого розвитку та енергетичної безпеки України. Проте, національне земельне та енергетичне законодавства потребують вдосконалення для забезпечення ефективного і прозорого механізму використання земельних ділянок під зазначені проєкти. Серед основних проблем, з якими на разі зіштовхуються на практиці є відсутність чітко визначеного законодавства в цій сфері. Слід внести зміни до земельного законодавства, які чітко регламентуватимуть правовий режим об'єктів відновлюваної енергетики, оскільки нині існує складність у процедурі відведення земель через недосконалість земельних сервітутів та договорів оренди. Крім того, укладання договорів оренди з органами місцевого самоврядування часто спричиняє затримки та бюрократичні труднощі, а відсутність єдиних стандартів щодо земельних сервітутів додатково ускладнює процес їх застосування. Потрібно розглянути можливість створення спеціальних земельних сервітутів для енергетичних підприємств, що дозволить спростити процес їх встановлення та виконання. Запровадження таких сервітутів забезпечить правову прозорість і стабільність у відносинах між учасниками енергетичного ринку, а також сприятиме залученню інвестицій у розвиток відновлюваної енергетики. Завдяки комплексним підходам сфера використання земель під об'єкти відновлюваної енергетики, що запровадять більш сталий розвиток та нові перспективи в використанні земельних ділянок.

Список використаних джерел:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.

2. Мелех. Л., Нагірняк. О. Правове регулювання альтернативної енергетики в Україні. *Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 2 (30). 2021. С. 159-166.
3. Савчук О. О. Правове регулювання земельних ділянок, що відведені під альтернативні джерела енергії. *Теоретичні та практичні проблеми земельної реформи в Україні: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу* (м. Харків, 15 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 68–73.
4. Григорецька І. І. Правове регулювання відновлюваної енергетики: європейський та український підходи. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 9-15.
5. Харитонова Т.Є., Щербаков Ю.С. Встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики: наук.-практ. правові проблеми. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. 2025. С. 237-245.
6. Мілімко Л. В. Проблеми правового регулювання договору оренди та встановлення права земельного сервітуту для потреб альтернативної (відновлювальної) енергетики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 180–184.

Науковий керівник – І. В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Поліщук Влада Віталіївна,

*студентка 4 курсу, факультету міжнародного та європейського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Ключова роль у забезпеченні сталого розвитку України належить будівельним процесам, оскільки вони пов'язані з необхідністю ефективно використовувати земельні ресурси, розвитком інфраструктури та управління міграційними процесами. Сучасні виклики, що пов'язані з глобальною діджиталізацією, та тенденції розвитку будівельних відносин призвели до того, що виникла необхідність впровадження цифрових технологій у процеси будівництва та використання земельних ресурсів.

Застосування цифрових технологій у будівельній сфері стало обов'язковим стандартом у багатьох країнах світу, оскільки воно дозволяє підвищити рівень прозорості і доступності всіх процесів, покращити якість самих послуг та пришвидшити отримання результатів. Цифровізація також зменшує часові та фінансові витрати на реалізацію кожного проекту, що також є важливим для осіб, які є учасниками будівельних процесів. Проте, вважаємо, що найбільшою перевагою застосування цифрових технологій у будівництві є мінімізація людського фактору, корупційних ризиків та зловживання, оскільки процеси будівництва та використання земельних ресурсів традиційно характеризуються високими корупційними ризиками та складними бюрократичними процедурами. Однак, слід погодитися із К. Апанасенко, яка стверджує, що позитивний ефект

цифровізації дозвільних відносин справедливо лише за умови, що алгоритми автоматичного опрацювання належним чином налаштовані, а підстави для відмови або блокування у видачі дозвільних документів чітко регламентуються законодавством держави [1, с. 28].

Якщо говорити про Україну, то, слід зазначити, що в нашій державі цифровізація будівельних процесів перебуває ще на етапі становлення. Проте, з огляду на необхідність ефективних і прозорих процедур у будівництві та швидкої відбудови під час післявоєнного відновлення країни, Україна почала активно рухатися в напрямі цифровізації будівельних процесів.

Розглянемо кроки, зроблені Україною, на шляху до цифровізації будівельних процесів. Ключовим моментом є ухвалення КМУ Постанови «Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» від 23 червня 2021 р. № 681, якою в дію введена Єдина державна електронна системи у сфері будівництва (ЄДЕССБ), що складається з: Реєстру будівельної діяльності (єдина база даних всіх документів у сфері будівництва), Електронного кабінету користувача (для подання документів, відстеження їх розгляду та отримання результатів) та Публічного порталу (публічний доступ до Реєстру будівельної діяльності). Метою впровадження ЄДЕССБ була оптимізація будівельних процесів. Вже у перші роки функціонування ЄДЕССБ продемонструвала позитивні наслідки, які полягали у: зменшенні бюрократичної тяганини, підвищенні підзвітності і прозорості рішень та спрощенні процедури взаємодії всіх учасників будівельних процесів. Електронна система також надала державі можливість здійснення більш ефективного наглядового контролю [2, с. 70].

Наступним етапом цифровізації будівельних процесів в Україні стало ухвалення КМУ Постанови «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету

Міністрів України щодо спрощення здійснення деяких процедур у сфері будівництва» від 04 лютого 2025 р. № 117, яка передбачила наступну автоматизацію порядку подання та розгляду документів – інформація про прийняття в експлуатацію завершених об'єктів почала вноситися до Реєстру автоматично в режимі реального часу програмними засобами електронної системи, а не особисто посадовцями.

Слід звернути увагу, що найбільш революційним етапом цифровізації будівельних процесів стало створення механізму автоматичної реєстрації документів, який повністю виключив участь посадових осіб у процесі. Документи реєструються автоматично виключно у разі, якщо вони відповідають встановленим вимогам, що здійснюється завдяки ризик-орієнтованому алгоритму, реалізованому у ЄДЕССБ. Процедура полягає у тому, що цифровий механізм здійснює аналіз кожної заяви та визначає рівень ризику можливих порушень. Залежно від кожного присвоєного рівня ризику, яких чотири, система автоматично обирає тип процедури розгляду та реєстрації відповідного електронного документа. Автоматична реєстрація без участі посадових осіб здійснюється лише у разі, якщо рівень ризику низький. Впровадження цієї системи значно пришвидшила надання послуги.

На сьогодні однією з найбільших важливих нововведень у галузі будівництва вважається технологія інформаційного моделювання будівель (Building Information Modeling, далі – BIM), яка надає можливість створення цифрових моделей об'єктів, що містять геометричну інформацію, відомості про матеріали, експлуатаційні характеристики, фінансові показники та терміни будівництва. Ця технологія підвищує точність проектування, забезпечує прозорість процесу реалізації проектів та зменшує кількість помилок і обсяг витрат. Незважаючи на те, що в зарубіжному досвіді BIM вже став обов'язковим стандартом в державних

тендерах на будівництво, в Україні BIM тільки почав поширюватися. На законодавчому рівні BIM ще не став обов'язковою технологією, однак великі компанії на практиці почали вже активно застосовувати її. Отже, вважаємо, що з огляду на важливість цієї технології, держава має оновити нормативно-правову базу з метою поширення застосування BIM.

До успішних прикладів цифровізації будівельних процесів також слід віднести використання геоінформаційних систем (далі – GIS), яке здійснюється для планування міської інфраструктури, моніторингу будівельних проектів, аналізу територіального планування, контролю відповідності об'єктів будівництва до містобудівних норм, аналізу використання земельних ресурсів, планування для стійкості до природних катастроф, моніторингу якості навколишнього середовища і впливу на нього та прогнозу розвитку інфраструктури. Завдяки GIS держава отримує можливість здійснення ефективного контролю над будівельними процесами, запобігання незаконному будівництву та оптимізації використання земельних ресурсів [3, с. 176]. В Україні GIS-технологія включена до системи Національної кадастрової системи – електронної бази даних про всі земельні ділянки. Завдяки можливостям обробки великих обсягів просторових даних ця технологія дає змогу створювати точні цифрові кадастрові карти, моделювати сценарії використання земель, візуалізувати дані на інтерактивній карті та проводити моніторинг змін земельних ділянок у реальному часі.

Дослідивши цифровізацію будівельних процесів та зазначивши про їх значення для галузі будівництва, вважаємо, що також необхідно звернути увагу і на існуючі на даний момент проблеми, що пов'язані з цим процесом [4, с. 47]. В першу чергу, слід зазначити, що головною проблемою є недосконалість законодавчої бази, оскільки відсутність обов'язкових стандартів використання цифрових технологій та чіткого регулювання електронного документообігу

вважаються головними перешкодами для повної та успішної цифровізації галузі. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо розробити і прийняти нові нормативно-правові акти та гармонізувати вже існуюче законодавство з європейськими стандартами.

Наступною, але не менш важливою проблемою є високі витрати та недостатність фінансів на цифровізацію, оскільки впровадження нових технологій вимагає значних ресурсів, яких немає у малих чи середніх компаніях. Для подолання цієї проблеми важливим є, на нашу думку, розвинення державно-приватного співробітництва, за допомогою яких компанії можуть отримати податкові пільги, субсидії чи залучити інвестиції.

Вважаємо, що також необхідно звернути увагу на проблему нестачі кваліфікованих кадрів у галузі цифрового будівництва, спеціалістів, які володіють цифровими технологіями. Для вирішення цієї проблеми необхідно створювати та проводити освітні програми для підготовки кадрів та спеціалістів.

Таким чином, на підставі всього вищенаведеного, можемо стверджувати, що цифровізація будівельних процесів у сфері використання земельних ресурсів підвищує ефективність галузі, допомагає запобігти корупційним ризикам та бюрократії, покращує якість будівельних робіт, сприяє прозорості, зменшує витрати скорочує терміни надання послуг, а також підвищує довіру громадян до державних органів. Проте в Україні процес цифровізації супроводжується наявністю декількох проблем, які можуть бути усунені за умови здійснення комплексних заходів. Такими заходами є: оновлення нормативно-правової бази, розвиток державно-приватного партнерства та підготовка і перепідготовка кадрів. Здійснення цих заходів значно прискорить процес впровадження інноваційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Апанасенко К. І. Щодо забезпечення реалізації цінностей безпеки і збереження культурної спадщини через призму чинних і законопроектних норм містобудівного законодавства. *Економіка та право*. № 2. 2024. С. 27–41.
 2. Бляхарський, Я.С., Белінський, Д.С. Цифровізація послуг у сфері будівництва: правові та організаційні аспекти. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2025. С. 67-78.
 3. Ступень О. І., Прокопенко Н. І., Шевчук С. М. Цифрова трансформація системи землеустрою: автоматизація управлінських процесів у сфері використання та охорони земельних ресурсів. *Збірник наукових праць УкрДУЗТ*. № 212. 2025. С. 172-184.
 4. Топазли Р. А. Дослідження сучасних технологій управління будівництвом, цифровізації процесів та їх адаптації до українських реалій. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 1 (44). 2025. С. 43-49.
- Науковий керівник* – І.В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Терехов Микола Ігорович,

аспірант кафедри земельного та аграрного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Євроінтеграційний вектор розвитку України й необхідність реалізації Глобальних цілей сталого розвитку, проголошених на міжнародному рівні й закріплених в Указі Президента України від 30 вересня 2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», вкрай актуалізують впровадження механізмів сталості в агросферу. Визначальна роль у цьому належить праву як універсальному регулятору аграрних суспільних відносин, що виводить на перший план питання належного законодавчого забезпечення принципу сталого розвитку агросфери.

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1], проголошено співробітництво сторін з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, в тому числі шляхом поступового зближення політик та законодавства, зокрема щодо заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту довкілля і тварин, поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій; обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад й щодо механізмів підтримки

політики у сфері сільського господарства і розвитку сільських територій тощо (ст. 403, 404). У ст. 408 Угоди також закріплено співробітництво сторін у сфері відповідального рибальства та управління рибним господарством, які відповідають принципам сталого розвитку, задля збереження рибних запасів та екосистем у здоровому стані.

Сталий розвиток, як відповідність державної кліматичної політики глобальним цілям сталого розвитку ООН шляхом забезпечення балансу між екологічними, економічними та соціальними аспектами, проголошено одним з принципів державної кліматичної політики відповідно до ст. 3 Закону України від 08 жовтня 2024 р. «Про основні засади державної кліматичної політики». Згідно зі ст. 12 цього Закону для досягнення довгострокових і середньострокових цілей державної кліматичної політики, визначених стратегією низьковуглецевого розвитку України, виконання міжнародних зобов'язань України у даній сфері відповідними центральними органами виконавчої влади розробляються секторальні програмні документи щодо зменшення обсягів антропогенних викидів парникових газів та збільшення обсягів видалення парникових газів поглиначами в окремих галузях, в тому числі й у галузі сільського та лісового господарств.

У Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р., схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р., констатується, що на шляху євроінтеграції Україна досягла прогресу у деяких сферах сільгоспвиробництва, виготовлення харчових продуктів, здійснення контролю за безпечністю та якістю харчової продукції, здійснення санітарних і фітосанітарних заходів, а також у реалізації фінансової і бюджетної політики, насамперед шляхом удосконалення програм державної підтримки та запровадження ДАР. Однак, ще чимало зусиль потрібно докласти задля досягнення таких стратегічних цілей, як: задоволення суспільних

потреб у високоякісних, поживних і безпечних харчових продуктах й забезпечення продовольчої безпеки; забезпечення стійкості аграрного сектору, підтримка справедливому доходу виробників, підвищення їх конкурентоспроможності; ефективне використання земель, їх розмінування; впровадження кліматично орієнтованого сільського господарства як засобу пом'якшення наслідків змін клімату та адаптації до них тощо.

В свою чергу, розділом 11 Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року, затвердженому розпорядженням КМУ від 28 березня 2025 р. [2], передбачено: а) приведення національного законодавства у відповідність з актами права ЄС у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій з урахуванням вимог, що впливають з Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема, через затвердження дорожньої карти запровадження системи сільськогосподарських знань та інновацій (AKIS) в Україні, внесення змін до Закону України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції” та ін.; б) розвиток мережі даних із сталого розвитку фермерських господарств; в) використання ДАР для всіх програм підтримки сільського господарства та розвитку сільських територій; г) затвердження цілей та принципів спільної політики ЄС у галузі рибальства та ін.

Аналіз цілей і пріоритетів нової спільної аграрної політики ЄС на період 2023-2027 р.р. дозволяє дійти висновку про необхідність для України суворого дотриманням безпекових та екологічних приписів законодавства ЄС, що, безумовно, вимагає відповідності стандартів у цій сфері й забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, збільшення частки органічного землеробства, збереження біорізноманіття та агроландшафтів, поступової відмови

від хімічно синтезованих добрив і засобів боротьби з шкідниками, бур'янами і хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, впровадження адаптивних, кліматично стійких форм аграрного виробництва тощо.

Зокрема, засобами пом'якшення наслідків кліматичних змін та адаптації до них вбачається: меліоративне землеробство, збільшення частки зрошуваних земель; впровадження кліматично орієнтованого сільського господарства; розвиток органічного сільськогосподарського виробництва; перехід до циркулярної аграрної економіки й запобігання утворенню відходів аграрного виробництва; розвиток біоенергетики. На нашу думку, реалізація вказаних заходів дозволить не лише адаптуватися аграрному сектору України до змін клімату, вирішити проблему гарантування продовольчої безпеки й забезпечити його конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринку, але й забезпечити сталий розвиток агросфери. Водночас це стане можливим лише за умови належного правового унормування відносин із забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, сільських територій й агросфери в цілому. Й безумовно, орієнтиром для вдосконалення національного законодавства мають стати вимоги законодавства ЄС та напрями сучасної САП ЄС.

Таким чином, на сьогодні нагальною потребою стає розробка цілісної законодавчої системи, яка передбачала б чіткі механізми реалізації цілей сталого розвитку в агросфері. Вказане повною мірою відповідає сучасному стану розвитку аграрних відносин та євроінтеграційному курсу нашої держави, що вимагає його належного законодавчого закріплення в нормах чинного законодавства, побудови нормативно-правової бази розвитку аграрного сектору, сільських територій й агросфери в цілому за принципом сталості, перехід до якого на сьогодні на законодавчому рівні ще не відбувся, а лише знайшов закріплення в аграрному і земельному законодавстві як норми-декларації.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-%D1%80#Text>.

Науковий керівник – Т. В. Курман, д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Тягун А.Д.,

*студентка 4 курсу факультету права та економічної безпеки
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ПІДЗЕМНОГО БУДІВНИЦТВА

Сучасна урбанізація, зростання густоти забудови й дефіцит територій у межах міст актуалізують питання ефективного використання підземного простору. Підземне будівництво стало не лише архітектурним або інженерним викликом, а й комплексною юридичною проблемою, що потребує нормативного узгодження режимів землі, надр та нерухомості. Відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення правового статусу підземних споруд і земель, на яких вони розташовані, створює колізії між земельним, містобудівним та надровим законодавством. Особливої складності додає питання обліку, реєстрації та розподілу прав на різні рівні простору – надземного, наземного і підземного – що наразі не має чіткої правової регламентації. Недосконалість чинних норм, які регулюють межі використання земельних ділянок під забудову, не дозволяє належним чином забезпечити баланс між інтересами держави, громади, землекористувачів та забудовників. Відсутність системного підходу до правового регулювання використання земель для підземного будівництва призводить до правової невизначеності щодо порядку відведення земельних ділянок, обліку споруд, що розміщені під поверхнею, а також визначення меж прав власності. Саме тому постає необхідність комплексного переосмислення підходів до правового режиму земель, що використовуються для підземного будівництва, та

розроблення узгоджених норм, які забезпечать прозорість і стабільність таких відносин.

Комплексне освоєння підземного простору міста об'єктивно змінює традиційне уявлення про землю як площину і переводить регулювання з двовимірної моделі у просторову. Підземні паркінги, торговельні галереї, інженерні мережі і навіть спортивні комплекси доводять, що ефективність використання території різко зростає, коли частину функцій переносять під рівень землі. У науковій урбаністиці підкреслюється, що розміщення під землею транспортних об'єктів, стоянок, інженерних комунікацій і функцій комунального обслуговування підвищує щільність і якість міського середовища та вивільняє наземний простір для зелених насаджень і громадських просторів, що напряду пов'язано з вартістю міських земель і дефіцитом придатних ділянок у мегаполісах [1, с. 455]. У порівняльній площині світовий досвід демонструє системність такого підходу. Японія комерціалізувала підземні простори ще у 30-х роках ХХ століття, Лондон з'єднав ділові квартали підземними галереями, Париж заглибив великий торговельний центр на кілька рівнів, Норвегія збудувала підземний спортивний комплекс. Ці приклади вказують не лише на технічну здійсненність, а й на потребу узгоджених правових рішень щодо статусу земель, підземних споруд та їх реєстрації.

Проблема загострюється там, де геометрія об'єкта не збігається з геометрією ділянки на поверхні. Типова ситуація з підземними паркінгами під хмарочосами демонструє розрив між площею надземного об'єкта і площею сформованого підземного приміщення. Площа забудови на поверхні може відповідати периметру будівлі, тоді як контур підземного паркінгу виходить за її проєкцію, охоплюючи сусідній простір під тротуарами або площами. Виникає питання про межі простору, в якому реалізується право власності землевласника та забудовника, і

про те, чи потрібно формувати окремий просторовий об'єкт для обліку та державної реєстрації такого підземного паркінгу. У чинній моделі, де земельна ділянка легально визначена як частина земної поверхні, це породжує колізію між реальним тривимірним контуром підземної споруди і двовимірним контуром кадастрової ділянки, що не відображає вертикального виміру права [2, с. 820–821].

Правова невизначеність підігрівається фрагментарністю регулювання на стику земельного, містобудівного і надрового права. Підземне будівництво вимагає одночасної дії планувальних документів, землевпорядного проєктування, інженерних вишукувань і процедур державної реєстрації, але нормативна архітектура лишається несинхронізованою. Дослідники звертають увагу, що без цільових програм і системного аналізу комплексні підземні проєкти розвиватимуться повільно, оскільки рівень державного регулювання, ресурсне і наукове забезпечення не відповідають складності задачі. Результат видно у практиці традиційної забудови функціями, які доцільніше виносити під землю, що свідчить про відсутність єдиної стратегії використання підземного простору [3, с. 162–163]. Тому пропонується трактувати земельну ділянку як частину простору, а не лише як частину поверхні, і забезпечити технологічний зв'язок між правовим режимом земель для підземної нерухомості і нормами містобудівної діяльності на всіх етапах від планування до експлуатації.

У доктрині земельного і цивільного права вже давно зафіксована напруга між землецентричним підходом та реальністю просторових об'єктів. Норми встановлюють, що право власності на ділянку поширюється на простір над і під поверхнею на висоту і глибину, необхідні для зведення споруд. Водночас дефініція ділянки як частини поверхні не відповідає потребам обслуговування підземних об'єктів, чиї контури і функції не вкладаються у двовимірні межі. Це аргумент на користь переосмислення базового поняття ділянки як частини

простору і уніфікації режимів наземної, надземної і підземної частин, аби уникати штучних бар'єрів при відведенні і реєстрації підземних споруд, зокрема лінійних об'єктів великої протяжності.

Окремий пласт проблем впливає з кваліфікації підземних споруд як нерухомості. Аргументовано ставиться питання, що конструкція речі, тісно пов'язаної із землею, не завжди адекватна для підземних торговельно-розважальних чи інфраструктурних об'єктів, особливо коли вони розташовані під землями загального користування і не перешкоджають їх використанню. У таких випадках відведення наземної ділянки для підземного об'єкта може бути надмірною вимогою, а законодавство має розширити поняття нерухомого майна, включивши будівлі, які нерозривно пов'язані не з поверхнею, а з надрами, і закріпити просторову модель об'єкта права. Прогноз полягає в тому, що зростання щільності забудови і вартості землі стимулюватиме перехід від землецентричності до просторової моделі нерухомості в містах [4, с. 33–34].

Проблематика державної реєстрації підземної нерухомості напряму залежить від того, як закон бачить вихідний об'єкт. Побудова реєстрації виключно на землецентричній моделі фактично блокує легітимне зведення і реєстрацію будівель у надрах без відведення окремої наземної ділянки як частини поверхні. Такий підхід не дозволяє прозоро оформити права на підземні приміщення, контур яких виходить за межі проєкції наземної забудови або перетинає кілька кадастрових ділянок. Тому народжується вимога до переорієнтації реєстрації на просторові одиниці обліку і поступового впровадження тривимірного кадастру.

Європейська практика вже рухається у бік тривимірного і навіть чотиривимірного підходу, де фіксується не лише об'єм, а й часові характеристики прав і обмежень. В оглядах виділяють декілька моделей впровадження: 3D карти в межах чинних кадастрів, методи, що поєднують інженерні мережі і об'єкти у

єдиному обліку, а також повний 3D кадастр, який перебуває у стадії пілотів. Ключова ідея полягає в тому, що об'єкт реєстрації має відповідати тривимірній геометрії споруди, а права мають описуватися у відповідних межах об'єму, а не лише площі на поверхні. Такі моделі вже апробуються у Нідерландах і Норвегії, тоді як в Україні домінує двовимірна модель, що не відображає підземних конструкцій у кадастровій системі і гальмує правовий обіг підземної нерухомості.

Норвезький підхід показовий для розмежування прав у вертикалі. Там сформовано категорію просторових будівельних парцел, які визначаються з верхніми і нижніми межами і можуть існувати як над, так і під поверхнею. Принципово важливо, що така 3D ділянка не формується абстрактно, а завжди прив'язана до конкретного будівельного дозволу на спорудження визначеного об'єкта у конкретному об'ємі. Це унеможливорює «резервування» повітря чи надр без реального проєкту і встановлює часовий горизонт дії дозволу, що дисциплінує планування і координацію з органами влади [5, с. 221].

Нідерланди дають корисні орієнтири для узгодження власності і реєстрації у випадку, коли підземний контур виходить за межі наземної ділянки. На рівні цивільного законодавства діють класичні римські максими про приналежність приєднаного до землі і про вертикальне поширення права над і під поверхнею, доповнені конструкціями, що дозволяють відступити від чистого вертикального приєднання у складних просторових кейсах. Верховний суд Нідерландів у рішенні від 6 червня 2003 року застосував ідею горизонтального приєднання. Якщо частини підземної конструкції виходять за межі сусідньої ділянки, але конструктивно і функціонально є частиною наземного об'єкта, власником підземної частини є власник головної конструкції. Така доктрина дозволяє легально оформляти підземні об'єкти, що перетинають межі, і зменшує

транзакційні витрати на дроблення прав між кількома землевласниками, не руйнуючи базовий принцип прив'язки нерухомості до землі [6].

Українське право поступово отримує інструменти для переходу до просторової моделі. Закон про національну інфраструктуру геопросторових даних інтегрує геодані і сервіси у державні реєстри, а уряд декларує створення національної системи реєстрів та кадастрів нерухомості, що має об'єднати державний реєстр прав, земельний кадастр, реєстр будівель і споруд та адресний реєстр. Це відкриває можливість для подальшої 3D і потенційно 4D реєстрації, де об'єкти і права описуються у просторі та часі, а дані синхронізовані між доменами. Проте для підземної нерухомості все ще бракує спеціальних процедур формування просторових одиниць обліку, правил реєстрації контурів, що виходять за межі наземної ділянки, і уніфікованого підходу до прав на підземні об'єкти у землях загального користування. Наукова думка раціонально пов'язує подальші кроки з інтеграцією земельного і містобудівного кадастрів та уніфікацією режимів земельної і так званої неземельної нерухомості в межах єдиної просторової доктрини [7].

Синхронізація з європейською 4D траєкторією вимагатиме впровадження кількох базових рішень. Необхідно на рівні дефініцій закріпити земельну ділянку як частину земного простору, а не лише частину поверхні, що усуває первинну прогалину у відведенні об'ємів для підземних об'єктів. Потрібно створити процесуальні рамки формування просторових парцел, пов'язаних з дозвільними процедурами, як у Норвегії, аби унеможливити спекулятивне «резервування» надр без проєкту і водночас забезпечити захист інтересів територіальних громад. Доцільно імплементувати в реєстраційну практику доктрини вертикального і горизонтального приєднання для складних перетинів підземних контурів з межами наземних ділянок за зразком нідерландського права, що зніме зайві

транзакційні бар'єри, зменшить судові спори і зробить просторові права передбачуваними для інвестора та споживача. Перехід від 2D до 3D і далі 4D кадастру з цифровою інтеграцією реєстрів створить юридичний фундамент для легального і безпечного розгортання підземних паркінгів, галерей і мереж у великих містах, де площа наземної забудови неминуче відрізняється від площі підземних приміщень, а питання права власності має вирішуватися у просторі, а не на площині.

Отже, ключова причина правової невизначеності у сфері підземного будівництва криється в двовимірній моделі регулювання землі та землецентричній конструкції нерухомості. Вони не відбивають фактичну тривимірну геометрію підземних об'єктів, породжують колізії щодо меж прав власності, ускладнюють формування та реєстрацію просторових одиниць обліку, а також гальмують реалізацію інфраструктурних проєктів у межах населених пунктів. Практика підземних паркінгів і лінійних об'єктів великої протяжності демонструє розрив між контуром забудови на поверхні та реальним обсягом використаного підземного простору, що робить неможливим належний облік, оподаткування та захист прав без переходу до тривимірної моделі кадастру і оновленого понятійного апарату. На цій підставі обґрунтовано доцільність закріплення земельної ділянки як частини земного простору, поетапного впровадження 3D і надалі 4D кадастру з інтеграцією реєстрів, а також імплементації доктрин вертикального і горизонтального приєднання для складних просторових конфігурацій. Необхідно синхронізувати земельне, містобудівне та надрове законодавство, уніфікувати процедури формування і реєстрації підземних об'єктів, забезпечити прозорі правила користування під землями загального користування та визначити сервітути і обмеження в об'ємі. Такий комплекс змін створить передбачувані умови для інвесторів і громад, збалансує приватні та

публічні інтереси, підвищить ефективність використання міського простору і знизить транзакційні та судові ризики у сфері підземного будівництва.

Список використаних джерел:

1. Плешкановська А. М. Урбаністика сучасності та її окремі види (до питання термінології). URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/084818e4-566a-442f-911c-d7340dd63a4f/content>.
2. Ріпенко А. І. Правові питання використання надземного та підземного простору земельних ділянок. *Форум права*. 2012. № 1. С. 820–828.
3. Нестеренко С. Г., Радзінська Ю. Б., Доброходова О. В. Принципи ефективного використання земель підземної нерухомості в структурі мегаполісів. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. Том 31 (70) № 3. Частина 2. 2020. С. 162–165.
4. Кулинич П. Ф. Проблеми вдосконалення правового режиму нерухомості: землецентрична і надрозцентрична концепції. *Міждисциплінарні гуманітарні студії. Серія: Правничі науки*. 2014. Вип. 1. С. 31–35.
5. Ріпенко А.І. Використання земель для містобудівних потреб: теоретичні та практичні проблеми: моногр. Херсон: Вид. «Гельветика», 2019. 496 с.
6. Цивільний кодекс Королівства Нідерланди: URL: <https://www.businesslegalconsultancy.com/ru/grazhdanskyj-kodeks-knyga-2>.
7. Hendrik D. Ploeger, Jantien E. Stoter. Cadastral Registration of Cross-Boundary Infrastructure Objects. URL: https://www.researchgate.net/publication/237344220_Cadastral_Registration_of_Cross-Boundary_Infrastructure_Objects.

Науковий керівник – І. В. Ігнатенко, к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Фролов Я. А.,

*студент 2 курсу магістратури Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ BLOCKCHAIN-РЕЄСТРІВ У КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

За даними стратегічного аналізу корупції від Національного агентства запобігання корупції, земельні відносини є однією з найбільш корупційних сфер державного управління в Україні. Поширення практик незаконного збагачення посадових осіб завдяки корупційним схемам з використанням земель державної та комунальної власності доводять безліч фактів, виявлених правоохоронними органами. Серед негативних наслідків, до яких призводять корупційні зловживання у сфері земельних відносин – зменшення надходжень до бюджетів, втрата земель державної та комунальної власності, порушення прав та законних інтересів землекористувачів, зниження рівня інвестиційної привабливості країни [1].

Особливо актуальним питання зниження корупції постає в контексті переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу.

В межах переговорів за асquis ЄС існує 6 кластерів, які у свою чергу поділяються на 35 переговорних розділів, що можна побачити на інфографіці урядового порталу Євроінтеграції, який посилається на відповідний документ Єврокомісії [2].

Незважаючи на те, що боротьба з корупцією не виділяється окремо у жодному з кластерів, її забезпечення вимагається у кожному розділі, а особливо у

розділах першого кластеру, що стосується фундаментальних сфер і верховенства права. Особливістю першого кластеру є те, що він відкривається першим, залишається актуальним під час переговорів щодо наступних кластерів і за їхніми позитивними результатами, закривається останнім.

За словами єврокомісарки з питань розширення Марти Кос, станом на 29 вересня 2025 року, процес скринінгу законодавства України щодо його відповідності *acquis* було завершено і найближчим часом є можливість відкривати перемовини щодо першого кластеру [3]. До цього в інтерв'ю вона додала, що боротьба з корупцією – це ключова реформа, над якою має працювати Україна. Важливо, щоб в Україні була стабільна економіка та законодавство, яке приваблюватиме інвестиції, зокрема з-за кордону. Це надзвичайно важливе для відбудови країни. Якщо в Україні не буде сильних і незалежних антикорупційних інституцій, іноземні інвестори не прийдуть, бо вважатимуть свої інвестиції небезпечними.

У зв'язку з цими надважливими подіями, видається актуальним розглянути потенційні засоби зниження корупційної складової в земельних правовідносинах для того, щоб посприяти більш швидкому вступу України до Європейського Союзу.

Таким чином, метою цієї роботи є розгляд однієї із ініціатив зниження корупційного впливу на сферу земельних відносин завдяки впровадженню технології Blockchain (далі – Блокчейн).

Блокчейн – це платформа для однорангового обміну інформацією, яка базується на технології розподіленого реєстру (Distributed Ledger Technology, DLT). Розподілений реєстр фактично є базою даних, яку можна спільно використовувати у мережі вузлів, що розташовані в різних локаціях, країнах або установах [4]. Реєстри розподілені між різними недовіреними учасниками, які

одночасно оновлюються на основі глобальної інформації. Децентралізація реєстрів допомагає вирішити різні проблеми централізованих баз даних, як-от: необхідність наявності довіреної третьої сторони, єдина точка відмови та нестача безпеки.

Крім того, дані в розподілених реєстрах є незмінними: транзакції можна лише додавати до ланцюга, і після додавання вони не можуть бути змінені [5, 6]. Незмінність блокчейну вирішує проблему відстеження власника будь-якого продукту на ринку [7, 8, 9].

У Гані на початку 2016 року проєкт Bitland, заснований на платформі Graphene, отримав офіційний дозвіл уряду Гани для складання земельного кадастру на основі блокчейна Bitshares і випустив CADASTRAL токени. За їх допомогою можна реєструвати права на землю, вирішувати спірні питання землеволодіння, продавати і купувати землю. Це пілотний проєкт, але Bitland планує розповсюдити його на інші африканські країни. Першими в списку стоять Нігерія і Кенія. У Гондурасі в 2016 році через високий рівень корупції і невміле керівництво з боку уряду в Гондурасі, уряд в співпраці з компанією Factom прийняв рішення використовувати розподілений реєстр для реєстрації прав на землю, щоб боротися з шахрайством.

Національне агентство по реєстрації суб'єктів господарювання Грузії запустило у 2016 р. пілотний проєкт, заснований на технології блокчейн, для реєстрації прав на землю, який наразі є успішним у боротьбі із корупцією і правопорушеннями у сфері земельного права. Такий досвід є позитивним прикладом використання блокчейн-технології та свідчить про її розповсюдження у сфері державного управління [10, 11].

З наведених вище прикладів можна зробити хибний висновок, що перехід земельних кадастрів та реєстрів власності на технологію Блокчейн є уділом країн

третього світу та країн, що розвиваються, проте це буде хибний умовивід. Іntenції, з якими саме в менш розвинених країнах подібні кадастри та реєстри мають поширення, є насправді близькими для будь-яких суспільств, адже будь-де, де є людина – є ризик спотворення інформації таких кадастрів: зміни території земельних ділянок, встановлення чи скасування обмежень, зміни власників тощо. Тому зменшення посередництва і стороннього втручання в них є актуальним також для США (наприклад, у Делавері і Чикаго), Швеції, Японії, Естонії тощо, які також впроваджують блокчейн-реєстри та блокчейн-кадастри для ефективного адміністрування земельних відносин у суспільстві і захисту прав власників і користувачів земельних ділянок.

Як зазначено у Законі України “Про державний земельний кадастр”, державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж [12].

Дане визначення дає нам зрозуміти наскільки великий спектр даних, які зберігаються в земельних кадастрах, наприклад, в Україні. Збереження, оновлення та достовірність цієї інформації є важливим як для держави, яка може проводити контроль за земельними ресурсами, охороняючи їх, так і для громадян, які можуть захистити таким чином свої права, якщо вони визнаються державними реєстрами, так і для тих, хто бажає набути права на таку земельну ділянку. Важливість правильного функціонування земельних кадастрів та реєстрів нерухомості, де титули власності прямо залежать від цього (що може, звісно, негативно оцінюватися експертами і науковцями), важко переоцінити для всіх сторін

земельного права, екологічного права, як більш широкої галузі права у контексті охоплення природоресурсного законодавства.

З даної точки зору можна зробити висновок, що покращення функціонування таких реєстрів є необхідністю. Якраз-таки блокчейн-системи стають у нагоді при вирішенні питань махінацій із реєстрами і кадастрами.

Інтеграція блокчейн-технологій у земельні кадастри та реєстри власності створює унікальні можливості для забезпечення прозорості, надійності та достовірності даних, проте водночас породжує нові правові ризики, пов'язані з юридичною визначеністю, статусом цифрових титулів та відповідальністю учасників. У зв'язку з цим існує необхідність розробки окремого нормативного акту, який регламентував би функціонування блокчейн-кадастрів, визначав би правові рамки внесення, зберігання та перевірки записів, а також встановлював механізми відновлення прав у випадку помилок або шахрайських дій. Окрім цього є необхідним встановлення меж повноважень державних органів у втручанні в систему, її аудит і контроль за змінами, достовірність інформації і можливе зупинення внесення змін, анулювання інформації, при цьому залишаючи децентралізований характер системи. Одним із надважливих питань, які повинні бути передбачені законодавством – механізми захисту даних, конфіденційності, особливо в публічних реєстрах, норми шифрування, захист персональних даних.

Отже, чітка правова регламентація зможе превентувати потенційні загрози не тільки від інтеграції системи блокчейн в кадастри і реєстри, а й від токенизації і обігу токенованої землі, при цьому зберігаючи переваги технологічного процесу.

Список використаних джерел:

1. «Земельна корупція: 30 корупційних ризиків та шляхи їх подолання». НАЗК, 2021.

2. Language selection | Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: [https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/202210/eu_accession_process_clusters%20\(oct%202022\).pdf](https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/202210/eu_accession_process_clusters%20(oct%202022).pdf).

3. Свобода Р. Єврокомісарка Марта Кос сподівається на відкриття перемовин щодо першого кластера найближчим часом. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kos-yes-peremovyny-ukrayina-pershyy-klaster/33544215.html>.

4. Zheng Z, Xie S, Dai H-N, Wang H (2016) Blockchain Challenges and Opportunities: A Survey. International Journal of Web and Grid Services 1 – 24.

5. Taylor, P. J., Dargahi, T., Dehghantanha, A., et al. (2020). A systematic literature review of blockchain cyber security. Digital Communications and Networks, 6, 147 – 156.

6. Pournader, M., Shi, Y., Seuring, S., & Koh, S. L. (2020). Blockchain applications in supply chains, transport and logistics: A systematic review of the literature. International Journal of Production Research, 58, 2063 – 2081.

7. Malhotra D, Srivastava S, Saini P, Singh AK (2021) Blockchain based audit trailing of XAI decisions: Storing on IPFS and Ethereum Blockchain. In: 2021 International Conference on COMMunication Systems & NETworkS (COMSNETS). IEEE, pp. 1 – 5.

8. Sunny J, Undralla N, Pillai VM (2020) Supply chain transparency through blockchain-based traceability: An overview with demonstration. Computers & Industrial Engineering 106895.

9. Feng H, Wang X, Duan Y, et al (2020) Applying blockchain technology to improve agri-food traceability: A review of development methods, benefits and challenges. Journal of Cleaner Production 260:121031.

10. Frolov Y. A. LAND RAIDING COUNTRMEASURES ON DE-OCCUPIED TERRITORIES. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. № 8. P. 199–202. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/44>.

11. Petr I., Olga M. P. Blockchain Technology and its use in the state land cadastre and land management. *Economics: time realities*. 2019. Vol. 6, no. 46. P. 38 – 45. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3877203>.

12. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>.

Науковий керівник - Т. В. Лісова, д.ю.н., професор, доцентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Шудров Вячеслав Сергійович,

аспірант кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АГРОІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах повномасштабної агресії питання забезпечення продовольчої безпеки України набуває критичного значення, адже продовольча безпека є невід’ємним елементом національної безпеки. Як слушно зазначають дослідники, продовольча безпека є не лише умовою фізичного виживання населення, але й фундаментальним чинником національного суверенітету і геополітичної стабільності держави [1, с. 144]. Продовольча безпека традиційно розглядається як складне багатовимірне явище, що охоплює чотири ключові компоненти: наявність продовольства, його доступність (фізична та економічна), якісне використання (харчова цінність) та стабільність постачання [1, с. 146-147]. Згідно з міжнародними стандартами, продовольча безпека має місце тоді, коли *“всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних і поживних продуктів харчування, що відповідають їхнім потребам та вподобанням для активного і здорового життя”* [2]. На рівні державної аграрної політики України основні засади та цілі у сфері продовольчої безпеки визначено Стратегією продовольчої безпеки України на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. Документ закріплює системний підхід до гарантування продовольчої безпеки, що включає

розвиток агроінновацій, інтеграцію до європейських стандартів та підвищення стійкості продовольчої системи до кризових ситуацій.

Таким чином, продовольча безпека – це стан економіки, за якого держава гарантує населенню доступ до необхідного продовольства в достатніх обсягах і належної якості за будь-яких обставин, включаючи кризові, воєнні і надзвичайні стани.

Беззаперечним є факт, що війна чинить вкрай негативний вплив на агросектор України: зменшено посівні площі, порушено логістичні ланцюги експорту, заміновано значні території сільгоспугідь, що загрожує як внутрішній продовольчій стабільності, так і позиції України як глобального постачальника зернових. У цьому контексті особливої актуальності набувають агроінновації – новітні рішення в аграрній галузі, здатні підвищити стійкість сільського господарства та забезпечити продовольчу незалежність навіть за умов воєнних викликів.

У науковій літературі агроінновації визначають як інновації, що реалізуються в аграрному секторі економіки з метою підвищення ефективності його діяльності та забезпечення стабільного розширеного відтворення агропромислового виробництва [3, с. 47]. Інакше кажучи, агроінновації – це впровадження результатів наукових досліджень і розробок у практику сільського господарства у вигляді нових сортів рослин, порід тварин, сучасних технологій виробництва, засобів захисту та управлінських рішень. Вони покликані модернізувати агросектор, підвищити його продуктивність і конкурентоспроможність.

Агроінновації відіграють ключову роль у зміцненні продовольчої безпеки, оскільки дозволяють аграрному сектору збільшувати обсяги виробництва продукції з меншими витратами та втратами. Новітні технології підвищують врожайність, стійкість виробництва до стресових факторів і знижують залежність

від критичного імпорту ресурсів. Зокрема, точне землеробство (precision farming) забезпечує оптимізацію використання води, добрив і енергії, що дає змогу зменшити витрати та екологічний вплив виробництва. За даними Європейського агентства з довкілля, цифрові технології дозволяють аграріям дистанційно контролювати процеси, економити ресурси і водночас підвищувати врожайність [4].

Завдяки системам GPS, датчикам і дронам фермери можуть точково вносити добрива і засоби захисту рослин, що підвищує ефективність і мінімізує втрати урожаю.

Біотехнології та селекційні інновації також є потужним інструментом: виведення нових сортів рослин, стійких до посух чи шкідників, і застосування сучасних біопрепаратів для захисту рослин дозволяють отримувати стабільні врожаї за несприятливих умов і наявних кліматичних змін. Наприклад, використання генетично поліпшених гібридів кукурудзи чи пшениці забезпечує збільшення продуктивності на одиницю площі і зменшує потребу в хімічних пестицидах. Розвиток smart-ферм (роботизація тваринництва, автоматизовані теплиці тощо) допомагає вирішити проблему дефіциту робочої сили, а також підвищити якість продукції завдяки контролю за умовами виробництва.

Досвід європейських країн підтверджує, що впровадження високотехнологічних рішень в агросекторі підвищує його стійкість і екологічну збалансованість. Згідно зі стратегією ЄС «From Farm to Fork» (2020), наукові дослідження та інновації визначені ключовими драйверами переходу до сталих і стійких продовольчих систем [5, с. 16]. Так, у Нідерландах, одному зі світових лідерів агроінновацій – застосування гідропоніки, вертикальних ферм і автоматизації дозволило досягти рекордної врожайності овочів при мінімальному використанні води і добрив. У Німеччині та інших країнах ЄС впровадження

точного землеробства й агроекологічних підходів сприяє зменшенню викидів парникових газів та відновленню ґрунтів. Дослідження європейських фахівців засвідчують, що широке застосування точних технологій сприяє зниженню використання пестицидів і добрив на 10–20%, одночасно підвищуючи ефективність виробництва [4].

Отже, агроінновації є стратегічним засобом забезпечення продовольчої безпеки, оскільки дозволяють зробити аграрне виробництво більш продуктивним, стійким до кризових факторів (кліматичних, економічних, воєнних тощо) й менш залежним від зовнішніх чинників.

В умовах воєнного стану національне аграрне законодавство зазнало суттєвих змін, спрямованих на підтримку виробників і збереження продовольчої безпеки. Прийняття Закону від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» забезпечило спрощення земельних відносин шляхом автоматичного продовження договорів оренди та можливості передачі державних і комунальних земель у користування через військові адміністрації без аукціонів. Це рішення дозволило швидко організувати посівну кампанію. Одночасно уряд встановив обмеження на експорт стратегічних продовольчих товарів і ліцензування вивезення зернових та олійних культур, аби гарантувати внутрішні потреби. У сфері імпорту, навпаки, було ухвалено низку пільг: зокрема, Закон України від 27 липня 2022 р. «Про внесення зміни до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, що використовуються для забезпечення зберігання зернових та/або олійних культур» звільнив від мита обладнання для зберігання зерна, що дозволило частково компенсувати втрати від заблокованого морського експорту.

Паралельно держава запровадила механізми підтримки доступу до ресурсів: пільгове кредитування аграріїв, державні гарантії для фінансування посівної та бронювання працівників критично важливих підприємств, що дозволило зберегти виробничий потенціал навіть за умов мобілізації. Особливо гостро стоїть проблема розмінування сільськогосподарських земель, адже значні території на сході та півдні України залишаються небезпечними для обробітку. Тимчасові податкові пільги та звільнення від орендних платежів у зонах бойових дій стали вимушеним, але необхідним рішенням.

Особливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки України відіграє співпраця з Європейським Союзом. Угода про асоціацію та створення «Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі» - стали основою гармонізації стандартів і доступу до ринку ЄС. Водночас воєнний час відкрив для України безпрецедентні можливості: у червні 2022 р. Європейська комісія запровадила автономні торговельні заходи (АТМ), що фактично скасували мита та квоти на українські товари. Цей крок перетворив ЄС на головного торговельного партнера України, обсяг торгівлі з яким у 2024 р. сягнув 42,8 млрд євро, а частка експорту до ЄС перевищила 60%. Найбільше виграв саме аграрний сектор: експорт зернових, пшениці, кукурудзи, цукру та продукції птахівництва зріс у рази, що дало змогу не лише зберегти виробництво, а й навіть розширити його в умовах воєнного стану [6].

Проте завершення дії АТМ 5 червня 2025 р. ставить перед Україною серйозні виклики: повернення до тарифних квот у рамках ПВЗВТ означатиме обмеження експорту, особливо для зернових, цукру та птахівництва, які вже адаптувалися до «безквотного» режиму. Втрата цих преференцій знизить конкурентоспроможність української продукції на ринку ЄС, адже більшість позаквотних поставок обкладатимуться високими митами. Водночас нові правила, затверджені

імплементативним актом Єврокомісії від 22 травня 2025 р., передбачають перехідний період та спрощення розподілу квот, що має пом'якшити негативний ефект і забезпечити плавний перехід до оновлених умов торгівлі.

У цих умовах завданням державної аграрної політики стає не лише збереження вже досягнутих позицій на європейському ринку, але й використання потенціалу агроінновацій для підвищення конкурентоспроможності українського експорту. Технологічне оновлення агросектору, розвиток переробки та вихід на ринки з доданою вартістю, як вбачається, можуть стати ключовим інструментом у подоланні викликів після завершення дії автономних заходів.

У перспективі необхідним є аудит усіх тимчасових норм воєнного часу та закріплення найефективніших з них на постійній основі. Важливим завданням є й прийняття спеціального, системного закону про продовольчу безпеку, який визначатиме порядок формування резервів, механізми кризового регулювання та підтримки агровиробників. Податкові й фінансові стимули для агропідприємств, що впроваджують інновації, розвиток програм державної підтримки з акцентом на технологічні прориви (зрошення, біотехнології, органічне виробництво), залучення міжнародної допомоги та відновлення науково-дослідної бази – усе це ключові чинники формування стійкої агропродовольчої системи. Саме в такій синергії державної політики, науки та бізнесу агроінновації можуть стати запорукою продовольчої безпеки України як у воєнний, так і в повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Глушков О.А. Продовольча безпека: сутність, еволюція поняття та сучасні імперативи забезпечення. Економічний простір. 2025. № 200. С. 144-150. URL: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/329111>.

2. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2021. The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming food systems for food security, improved

nutrition and affordable healthy diets for all. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb4474en>.

3. Гурська І., Шевців С. Особливості інноваційного виробництва в аграрній сфері. Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 22 лютого 2021 р.) Харків: ТОВ «ПромАрт». 2021. 194 с.

4. Precision Agriculture. Climate ADAPT. 2023. URL: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/adaptationoptions/precisionagriculture#:~:text=information%20for%20timely%20management,for%20greater%20flexibility%20in%20adapting>

5. Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system. European Commission. 2020. 23 с. URL: https://food.ec.europa.eu/system/files/202005/f2f_actionplan_2020_strategyinfo_en.pdf#:~:text=3,Under%20Horizon%202020.

6. Савченко А.М. ЄС і Україна: торговельний рубікон після завершення епохи «безмитного раю». Дія.Бізнес. 2025. URL: <https://business.dii.gov.ua/history-of-success/yes-i-ukraine-torhovelnii-rubikon-pislia-zavershennia-epokhy-bezmytnoho-raiu>

Науковий керівник – Т. В. Курман, д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Щербаков Юрій Сергійович,

*аспірант кафедри земельного, екологічного та енергетичного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КАТЕГОРІЯ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Земельне законодавство сьогодення є одним із найбільш важливих та дискусійних складових вітчизняної системи законодавства. Це спричинено недосконалістю нормотворчості, проблемами євроінтеграційного процесу, кризовими явищами тривалої війни, яка деформує суспільні відносини, тощо. Оскільки земля виступає операційно-територіальним базисом для багатьох життєво необхідних об'єктів, функціонування низки галузей залежить від оптимального правового регулювання земельних відносин. Так, в умовах війни загострилися проблеми роботи енергетичної системи. Наразі перед державою постала потреба вирішити цілу низку складних викликів, серед яких забезпечення енергетичної безпеки є одним із першочергових.

З одного боку, це формує активну позицію нормотворця, який декларує значні цілі та завдання у напрямі розвитку енергетичного сектору. Так, відповідні положення простежуються в Законі України «Про енергетичну ефективність», Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 року №722/2019, розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року» від 21.04.2023 р. № 373-р, розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року» від 25.06.2024 р. № 587-р, розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання» від 13.08.2024 р. № 761-р тощо. Зокрема, у цих програмних документах окреслені системні проблеми галузі та закріплено, що частка енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, у структурі валового кінцевого споживання енергії в Україні повинна становити не менше 27% у 2030 році.

З другого боку, поставлені цілі та окреслена потреба в укріпленні енергетичної безпеки формує зацікавленість бізнесу в цій сфері, що відображається на вкладенні інвестицій в енергетику. Цим пояснюється той факт, що незважаючи на втрати, пов'язані із загальним економічним спадом, руйнуваннями, окупацією тощо, в Україні будуються та плануються до зведення сонячні, вітрові, водневі та інші електростанції.

Водночас, реалізація енергетичних проєктів часто потерпає від складнощів із земельно-правовими питаннями. Насправді, комплекс таких проблем є досить різноманітним, однак його можна умовно представити у вигляді адміністративного, містобудівного, екологічного та приватного блоків. Енергетичні підприємства часто вимушені проводити свою діяльність у складних умовах через невизначеність правового режиму або інші юридичні дефекти чинного законодавства.

З огляду на це виникає питання про першопричину такого стану – про загальні засади правового регулювання використання і охорони земель енергетики. Як відомо, згідно з ключовим закладеним у ЗК України принципом усі землі в Україні поділяються на дев'ять категорій. Відповідно до чинного законодавства землі енергетики не формують самостійну категорію – вони включені до категорії земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення. Як зазначає М. В.

Шульга, при визначенні цієї категорії в якості самостійної категорії за основу законодавець прийняв факт надання земель для певних потреб [1, с. 130]. Однак з моменту прийняття такого рішення минуло вже майже чверть століття. Відносини у сфері енергетики швидко та кардинально змінюються: зокрема, розвиток «зеленої» генерації у всіх її проявах поставив нові питання до адекватності основних постулатів земельного права сучасним, а головне – перспективним енергетичним відносинам. У форматі тез доповіді ми сформулюємо основне питання так: чи відповідає діючий категоріальний поділ земель потребам енергетичної безпеки країни?

Незважаючи на те, що вся система земельного права ґрунтується на принципі категоріального поділу земель за цільовим призначенням, визначення терміну «категорія земель» законодавство не дає. Наукова доктрина давно дискутує щодо доцільності збереження, необхідності скасування або потреби в модифікації встановленого категоріального поділу земель. П. Ф. Кулинич називає інститут цільового використання земель правовим засобом збалансованого використання земельних ресурсів [2, с. 170]. Т. О. Коваленко вказує на те, що багатофункціональність використання, яка є об'єктивною характеристикою землі як об'єкта земельних правовідносин, фактично нівелюється успадкованим із радянських часів принципом цільового використання земель, законодавче регулювання якого характеризується значними колізіями, прогалинами та іншими дефектами [3, с. 123]. Категоричну позицію займає В. М. Правдюк, який прямо вказує, що поділ земель за цільовим призначенням в Україні має бути повністю скасований [4, с. 174]. Тобто у вітчизняній науковій літературі можна знайти твердження позитивного, поміркованого та негативного характеру щодо чинного категоріального поділу.

Разом із тим, віднесення земельної ділянки до певної загальної категорії ще не ставить крапку в ідентифікації її правового режиму, оскільки в межах кожної категорії розрізняють певні види земель, а всередині видів – підвиди [1, с. 116]. Тобто землі енергетики мають загальний правовий режим категорії, яку було сформовано переважно за принципом використання землі як операційного базису, але окрім цього вони мають додатково власний спеціальний правовий режим. Він в основному створений нормами Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Розвиток енергетичних відносин призводить до появи їхніх нових форм. Наприклад, стрімко з'явився та поширився біоенергетичний напрям, який полягає у використанні для виробництва енергії сировини органічного походження. Таку сировину можна отримувати цілеспрямовано в результаті вирощування енергетичних рослин на встановлених земельних ділянках. Виникає питання щодо ідентифікації таких земельних ділянок з позицій категоріального поділу: чи правомірно вони відносяться до земель сільськогосподарського призначення або, можливо, вони тяжіють до земель енергетики?

Намагаючись відповісти на це питання, П. Ф. Кулинич розмірковує таким чином: всі землі категорії земель енергетики за основним їх цільовим призначенням використовуються як операційний базис – для розміщення відповідних будівель і споруд, тоді як землі енергетичного землеробства за основним їх цільовим призначенням можуть використовуватися як засіб виробництва, який забезпечує вирощування енергетичних культур. Тому між землями енергетики та землями енергетичного землеробства існують принципові відмінності, які унеможливають їх об'єднання. У зв'язку з цим учений пропонує створити десяту категорію земель – землі енергетичного землеробства, та віднести

до них близько 4-5 млн гектарів сильно деградованих і непридатних для аграрного виробництва земель [5, с. 358 – 359].

Запропонована ідея є, безперечно, цікавою та аргументованою. Водночас, її реалізація може мати деякі негативні наслідки. Наприклад, виокремлення земель енергетичного землеробства в самостійну категорію актуалізує методологічні питання щодо критеріїв поділу на категорії. Насправді, в літературі уже відмічалось, що такі критерії не є однорідними, і запропонований крок лише посилить таку неузгодженість. Зокрема, постає питання про те, чому землі енергетики в усьому своєму різноманітті та складнощах правових режимів (землі атомних електростанцій, гідроелектростанцій, сонячних електростанцій, під лінійними об'єктами, землі спеціальних зон тощо) не мають статусу самостійної категорії, а формують лише «підкатегорію».

Додатково виникне науково-практичне питання щодо ідентифікації крізь призму категоріального поділу за цільовим призначенням земельних ділянок, на яких будуть реалізовуватися агровольтаїчні проєкти. Ідея агровольтаїки полягає в поєднанні сільськогосподарського виробництва та розміщення енергетичного обладнання на одній земельній ділянці. Подвійне використання не вписується в концепцію категоріального поділу земель і цим у перспективі гальмує розвиток суспільних відносин.

Отже, на нашу думку, науково-теоретичні та пов'язані із ними практичні проблеми категоріального поділу земель спричинені застарілою методологією земельного законодавства, яке не повною мірою враховує трансформацію об'єктивних суспільних відносин, зокрема у сфері енергетики. Виокремлення десятої категорії земель енергетичного землеробства цілком може вирішити певні ситуативні складнощі на шляху виробників. Однак потенціал таких можливостей буде обмежений іншими законодавчими дефектами. Зокрема, розвиток енергетики

має супроводжуватися цілісним, сприятливим та сталим земельним законодавством, яке формує ефективний правовий режим використання та охорони земель для енергетичних потреб.

Список використаних джерел:

1. Шульга М. В. Науково-теоретичний аналіз правових режимів категорій земель, окрім земель сільськогосподарського призначення / Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні : колективна монографія / відп. ред.: Т. Є. Харитонova, І. І. Каракаш. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 106-132.

2. Кулинич П. Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2021. 308 с.

3. Коваленко Т. О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет»; Юрінком Інтер, 2013. 632 с.

4. Правдюк В. М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: монографія. Київ: Алерта, 2018. 204 с.

5. Кулинич П. Ф. Формування правового забезпечення кліматоохоронного землеробства в Україні: проблеми періоду воєнного стану. *Правова держава*. 2023. Вип. 34. С. 348-365.

Науковий керівник – Т. Є. Харитонova, д.ю.н., професор, завідувачка кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Наукове видання

**АГРОБІЗНЕС:
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*Збірник матеріалів та тез доповідей
учасників Панельної дискусії
IX Харківського міжнародного юридичного форуму
(м. Харків, 26 вересня 2025 року)*

Матеріали друкуються в авторській редакції
Відповідальний за випуск Ю. Ю. Бакай

Підписано до поширення
через мережу Інтернет 30.09.2025 р.
Формат 60x84 1/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 17,80. Обл.-вид. арк. 16,4.